

การพัฒนาประชาธิปไตยของไทย : ปัญหาและแนวทางแก้ไข

บทนำ

ในการพัฒนาประชาธิปไตยให้มีคุณภาพตามหลักแห่งพุทธธรรมนั้น สิ่งสำคัญที่จำเป็นจะต้องรู้และเข้าใจก็คือ หลักพุทธธรรม ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างธรรมกับการเมือง ธรรมกับประชาธิปไตย ดังที่กล่าวรายละเอียดในบทที่ 3 และบทที่ 4 ที่ผ่านมา เมื่อเข้าใจหลักการและสาระของประชาธิปไตยบนฐานแห่งพุทธธรรมนั้นแล้ว สิ่งนี้เป็นเหมือนเป้าหมายที่เราต้องการจะพัฒนาไปให้ถึง เป็นหลักที่ให้เรายึด เมื่อเรามีหลักยึดขั้นตอนนี้ไปก็คือ การลงมาคูความเป็นจริง เพื่อตรวจสอบสภาพของปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการไปถึงหลักการนั้น เป็นอุปสรรคที่กระทบกระเทือนต่อสาระแห่งประชาธิปไตย เพื่อที่จะวางมาตรการแนวทางการแก้ไข โดยใช้หลักดังกล่าวข้างต้นเป็นจุดหมาย โดยมีสาระแห่งพุทธธรรมช่วยชี้แนะแนวทางการแก้ไขเพื่อให้มีแนวทางเดินไปสู่เป้าหมายที่เราต้องการได้

การลงมาคูปัญหาในความเป็นจริงที่มีผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตยนั้น พระธรรมปิฎกท่านไม่ได้กล่าวไว้อย่างตรงไปตรงมา ดังนั้น ต้องอาศัยการตีความของผู้วิจัยเอง โดยผ่านการขยายความในบริบทอื่น ๆ ในงานต่าง ๆ ของท่าน เช่น บริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เป็นต้น ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่เมื่อเราวิเคราะห์วิจัยถึงประชาธิปไตย เราต้องใช้หรืออาศัยบริบทอย่างอื่นมาประกอบ เมื่อเราได้ปัญหาจากการตีความตามบริบทต่าง ๆ ตามงานของท่านแล้ว เราจะจัดปัญหาต่าง ๆ ให้เป็นหมวดหมู่ และจัดหาความสัมพันธ์ของปัญหาต่าง ๆ แล้วเราจะเห็นโครงสร้างของปัญหาต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นการง่ายต่อการที่จะวิเคราะห์หาแนวทางในการแก้ไข ที่มีหลักแนวคิดเรื่องการพัฒนาประชาธิปไตยบนฐานแห่งพุทธธรรมที่เป็นหลักคิดหรือเป้าหมายที่เราต้องการจะไปให้ถึงดังที่กล่าวมาข้างต้น

ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสาระแห่งประชาธิปไตย

การพัฒนาประชาธิปไตยให้ได้ผลนั้น เราต้องวิเคราะห์ถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิด ขึ้นในสังคมที่ส่งผลกระทบต่อสาระของประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นด้านเสรีภาพ ความเสมอภาค หรือภราดรภาพ ปัญหาดังกล่าวนั้น ผู้วิจัยได้พยายามรวบรวมปัญหาเหล่านี้จากการอ่าน งานของพระธรรมปิฎก ตั้งแต่ท่านเป็นพระศรีวิสุทธิโมลี พระราชวรมุนี พระเทพเวที และพระธรรมปิฎก จากงานเขียนต่าง ๆ บทความ บทสัมภาษณ์ต่าง ๆ เราได้พบปัญหาที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาประชาธิปไตย ดังนี้

จากหนังสือ "พุทธศาสนากับสังคมไทย" พบปัญหา ดังนี้

1. ประชาชนยังไม่เข้าใจสาระและหลักการของประชาธิปไตยมากพอ (หน้า 3,4)
2. ประชาชนขาดความสามารถในการใช้เสรีภาพ (หน้า 5,8,9)

จากหนังสือ "ทางออกของสังคมไทย" พบปัญหา ดังนี้

1. ประชาชนยังไม่มี ความเชื่อมั่นต่อนักการเมือง หรืออาจกล่าวว่า ยังไม่มีผู้นำที่ประชาชนยอมรับนับถืออย่างแท้จริง (หน้า 16)
2. ประชาชนยังไม่เข้าใจประชาธิปไตยเพียงพอ (หน้า 16)
3. ประชาชนจำนวนมากไม่ได้เอาสติ ปัญญา ไม่ได้เอาเป้าหมายของการปกครอง หรือเอาความเข้าใจในการปกครองที่ดีมาเป็นหลักในการเลือกตั้ง (หน้า 16-17)
4. นักการเมืองยังล่อลวงประชาชนให้ทำผิดหลักการ (หน้า 17)
5. ประชาชนสมควรยอมรับกับนักการเมืองที่เอาอำมิสไปให้ (หน้า 17)
6. นักการเมืองใช้การเมืองเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง (หน้า 17-18)
7. ปัญหาคนไทยมีค่านิยมชอบตามอย่างตะวันตก (หน้า 18-20) และนอกจากนั้นปัญหานี้ถูกพระธรรมปิฎกกล่าวถึงบ่อยมาก กล่าวคือ พบปัญหาเดียวกันนี้จากหนังสือเล่มต่าง ๆ นอกเหนือจากเล่ม "ทางออกสังคมไทย" เช่น "มองอเมริกาผ่านปัญหาไทย" หน้า 92-97, "สถานการณ์พุทธศาสนา : พลิกหายนะเป็นพัฒนา" หน้า 61-65, "ความรัก : จากวาเลนไทน์

สู่ความเป็นไทย" หน้า 40-41, 51, 69, 76, "สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย" หน้า 152-155, "สืบสานวัฒนธรรมไทยบนฐานแห่งการศึกษาที่แท้" หน้า 41-43, "มหาวิทยาลัยกับงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา" หน้า 7-13, "ศาสนาและเยาวชน" หน้า 25-27, "หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯธุรกิจ" ประจำวันที่ 3 พฤศจิกายน 2537 หน้า 2, "เนชั่นสัปดาห์" วันที่ 30 ธันวาคม 2537 - 5 มกราคม 2538 หน้า 77

จากหนังสือ "มองอเมริกาจากปัญหาไทย" พบปัญหา ดังนี้

1. ประเทศไทยทันสมัยแต่ไม่พัฒนา รวมทั้งแง่การเมือง มีแต่รูปแบบไม่ค่อยมีเนื้อหาสาระ (หน้า 10)
2. คนที่มีปัญหายังอยู่ใต้การครอบงำของกิเลสอยู่ (หน้า 75)
3. สถานศึกษาและสื่อมวลชน เป็นตัวการเผยแพร่ค่านิยมผิด ๆ (หน้า 93)
4. ปัญญาชนรู้เรื่องไทย โดยอ่านตำราฝรั่ง ทำให้ไม่ค่อยรู้เรื่องเมืองไทยอย่างแท้จริง แต่มีความคิดแนวตะวันตก (หน้า 112, 126)
5. ปัญญาชนขาดการเรียนรู้ปรัชญาตนเอง ทำให้ไม่รู้จักตนเอง แก้ไขปัญหาตนเองไม่ได้ (หน้า 114)

จากหนังสือ "การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย" พบปัญหาคือ

1. เอาจริงแบบ (ประชาธิปไตย) ของเขามาโดยไม่คิดหรือไม่มีสาระมาด้วย หรือเอาแบบมาแล้ว แต่ใช้อย่างไม่สุจริต ใช้ผิด ๆ ใช้ไม่เป็น หรือใช้ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของมัน (หน้า 15) (และหนังสือ "อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย" หน้า 14)
2. คนไทยมักจะมองเฉพาะเสรีภาพที่จะเอามากกว่าเสรีภาพที่จะให้ (หน้า 22)

จากหนังสือ "พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย" พบปัญหาดังนี้คือ

1. คนไทยมีท่าทีที่ยังไม่ถูกต้อง และยังไม่พร้อมในการรับข่าวสาร เช่น ตื่นเต้นตามข้อมูล ไม่ไตร่ตรองข้อมูลอย่างแท้จริง (หน้า 105-106)
2. การแก้ไขปัญหาลังคมยังแก้่างผิวเผิน ไม่ได้ไตร่ตรองอย่างแท้จริงในการคิดแก้ปัญหา (หน้า 132-133)

จากหนังสือ "การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา" พบปัญหาดังนี้

1. คนขาดจิตสำนึกในการศึกษา (หน้า 65)
2. คนมีแต่เอากีเลสมาหาประโยชน์ หรือไม่ก็มาปกป้องตัวเอง ไม่รู้จักเอากีเลสมาใช้เป็นปัจจัยทำความดีงาม (หน้า 136)

จากหนังสือ "ศาสนาและเยาวชน" พบปัญหาดังนี้

1. ปัญหาสื่อสารเข้าถึงประชาชนก็จริง แต่ไรสาระ ไรสารจะให้ ประชาชนยังรับสารแต่ความบันเทิง ไม่ใช่ประโยชน์จากสาร และสื่อมวลชนในการพัฒนาปัญญาเลย เครื่องมือสื่อสารกลายเป็นเครื่องมือที่มีส่วนทำให้สังคมเลวลง เช่น คนเอาแต่ความบันเทิง เล่นมวยตุ้ (หน้า 24)
2. คนไทยยังมองคำว่า "เจริญ" ผิด ๆ อยู่แค่มีอย่างเขา แต่จริง ๆ แล้วต้องทำอย่างเขาได้ด้วย (หน้า 25)
3. ปัญหาข่าวดารา คือ ข่าวดาราท่วมท้น ท่วมทับ สำลักข้อมูล ขยะข้อมูล ใช้ข้อมูลไม่เป็น ใช้ไม่ทัน เลือกรับจัดข้อมูลไม่เป็น ไม่สามารถอาศัยข่าวดาราข้อมูลสร้างปัญญาได้ ไม่ใฝ่หาความรู้ ความจริง มุ่งแต่บริโภค ความสนุก ความบันเทิง (หน้า 29)
4. ไม่มีจุดหมายในการหาความรู้ นร่ามัว ถ่างทอดความรู้ไม่ได้ (หน้า 29)
5. ขาดพื้นฐานที่มั่นคงที่จะเข้าสู่ข่าวดารา (หน้า 30)

จากหนังสือ "ความสำคัญของพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ" พบปัญหาคือ

1. การพัฒนาประชาธิปไตยก้าวหน้าไปได้ไม่มากกว่าที่ถอยหลัง มีความไม่สะอาดและความไม่ซื่อตรงท่วมท้นในกระบวนการ (หน้า 45)

จากหนังสือ "มหาวิทยาลัยกับงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา" พบปัญหาคือ

1. คนไทยขาดความใฝ่รู้ ขาดฉันทะในการหาความรู้ (หน้า 84)

จากหนังสือ "อารยธรรมไทย : ทางเลือกออกจากยุคพัฒนา" พบปัญหาคือ

1. ศาสนากับบ้านเมืองห่างกัน ชาวบ้านเชื่อฟังพระมากกว่าราชการ ทำให้งานราชการไม่เดิน เพราะชาวบ้านไม่สนับสนุน (หน้า 20)
2. ข้าราชการกับชาวบ้านพูดกันคนละภาษา (หน้า 20)

จากหนังสือ "ชีวิตที่สมบูรณ์" พบปัญหาดังนี้

1. เรานับแต่ด้านเดียว คือ วัตถุ โดยเฉพาะการพัฒนาความสามารถในการแสวงหาสิ่งที่จะมาบำรุงความสุข ขาดการพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขได้เอง ทั้ง 2 ความสามารถยังไม่ได้คล้อยภาพกัน (หน้า 47-48)

จากหนังสือ "อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย" พบปัญหาคือ

1. คนไทย มองแคบ คิดใกล้ ใฝ่ต่ำ (หน้า 30)
2. สังคมไทยยังไม่มีเป้าหมายอันสูงส่งที่เป็นจุดรวมใจที่จะทำให้คนไทยมีความสามัคคีกัน มีความคิดรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (หน้า 31-32) นั่นคือ คนไทย ขาดอุดมธรรมหรืออุดมการณ์สูงสุดที่เป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจที่เป็นหนึ่งเดียว เป็นการขาดอุดมธรรมที่นำจิตสำนึก (หน้า 37-38)

จากหนังสือ "ข้อคิดชีวิตทวนกระแส" พบปัญหาคือ

1. กระแสหลักในสังคมทุกยุคของมนุษย์ คือ กระแสเกม หรือกระแสวัตถุนิยม เพราะคนยังไม่พัฒนา ดังนั้น จะเกิดความตึงเครียดและเกิดการเบียดเบียนกัน (หน้า 14)

จากหนังสือ "สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน" พบปัญหาคือ

1. ปัญหาข้าราชการ นักวิชาการ ปัญญาชน เข้าไม่ถึงประชาชน เพราะขาดความสามารถในการทำความเข้าใจสังคม เข้าใจประชาชน และยังขาดการสร้างความเป็นผู้นำที่แท้จริง (หน้า 69) (และจาก "สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย" หน้า 77, "อารยธรรมไทย : ทางเลือกออกจากยุคพัฒนา หน้า 20)

2. บุคลิกคนไทยบางอย่างขัดขวางการพัฒนา ได้แก่ ความเฉื่อยชา การดำเนินชีวิตที่ปล่อยเรื่อยไปตามสบาย ขาดการตั้งเป้าหมาย ขาดความกระตือรือร้น ขาดความใฝ่ผลสัมฤทธิ์ (หน้า 77-79)

3. คนไทยยังไม่ค่อยกล้าแสดงออก หนึ่งเจียบจำ มากกว่าตาม ๆ กัน โดยเฉพาะว่าตามผู้ใหญ่ (หน้า 86-87)

จากหนังสือ "สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย" พบปัญหาคือ

1. ค่านิยมผิด ๆ ในสังคมไทย เช่น เป็นผู้บริโภคมมากกว่าผู้ผลิต, มุ่งประโยชน์ตนเป็นใหญ่, ยึดเงินเป็นแรงจูงใจในการทำงาน (หน้า 82-84)

2. เมื่อมีปัญหา คนไทยมักนึกในแง่เป็นคนละพวก ละฝ่าย มักแบ่งฝักฝ่ายแล้วโจมตีกัน (หน้า 122 - 123, 129)

จากหนังสือ "รัฐกับพุทธศาสนาถึงเวลาชำระล้างหรือยัง" พบปัญหาดังนี้

1. ผู้บริหารปัจจุบันแทบทุกระดับในกิจการของรัฐ รับการศึกษามาจากตะวันตกแบบตะวันตก และเห็นห่างจากวัฒนธรรมดั้งเดิมมานาน ก็ไม่ค่อยมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนกระทั่งวัฒนธรรมของตนเอง (หน้า 46)

จากหนังสือ "มองให้ลึกนึกให้ไกล : ข้อคิดจากเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535" พบปัญหาคือ

1. คนคิดการยึดถือฝักฝ่าย ไม่ยอมกัน ต่างยึดถือ และเอียง 100% (หน้า 16)

2. สังคมมนุษย์ ปัญหาหลักที่เกิดขึ้นก่อนมักเป็นเรื่องผลประโยชน์ (หน้า 23)

3. รูปแบบการฝึกประชาธิปไตย ยังจัดในระดับพฤติกรรม ยังขาดในระดับจิตใจ และระดับปัญญา (หน้า 25)

จากวารสาร "ฐานเศรษฐกิจ ลับดาหวิจารณ์" ปีที่ 1 (2) ฉบับที่ 35 (100) วันที่ 28 ธันวาคม 2537 - 3 มกราคม 2538 พบปัญหาคือ

1. การให้การศึกษาของเราส่วนใหญ่มักเป็นไปในทางที่จะสนับสนุนให้เกิดความรู้สึก
อยากได้อะไรอยากเอา เรียงไปในแนวทาง มองหาวัตถุบำรุงบำเรอเป็นจุดหมาย (หน้า 22)

จากวารสาร "เนชั่นสแลปดาร์" ปีที่ 3 (6) ฉบับที่ 134 (154) วันที่ 30
ธันวาคม 2537 - 5 มกราคม 2538 พบปัญหาคือ

1. นักการเมืองในปัจจุบันไม่ค่อยรู้เรื่องพุทธศาสนา (หน้า 77)
2. ระบบความสัมพันธ์ของคนในปัจจุบัน เป็นระบบแห่งผลประโยชน์ (หน้า 78)

จากหนังสือพิมพ์ "กรุงเทพธุรกิจ" วันที่ 3 พฤศจิกายน 2537 พบปัญหาคือ

1. นักการเมืองไม่รู้จักความสัมพันธ์ที่แท้จริงระหว่างตนเองกับศาสนา มักใช้ไสยศาสตร์
ช่วยให้ตนประสบความสำเร็จทางการเมือง นักการเมืองเหล่านี้จะหนุนพระदानโชคลาภ ทำให้
พระที่ปฏิบัติดีหมดกำลัง (หน้า 2)

จากการสัมภาษณ์พระธรรมปิฎก¹ ท่านกล่าวว่า ปัญหาเหล่านี้ยังไม่หมด เป็นแค่
ตัวอย่างเท่านั้น และท่านยังได้เพิ่มเติมขงปัญหา เมื่อขอให้ท่านตรวจเช็คปัญหาหลังจากผู้วิจัย
ได้จัดหมวดหมู่ปัญหาแล้ว ปัญหาที่ท่านเพิ่มเติม เช่น

1. นักการเมืองไม่เชื่อในหลักการประชาธิปไตยจริง
2. ไม่มีตัวคumnักการเมือง
3. ปัญหาจากแนวคิดเศรษฐกิจแบบแยกส่วน เป็นต้น

¹ สัมภาษณ์พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 22 มีนาคม 2538.

การวิเคราะห์ปัญหา

จากปัญหาทั้งหลายข้างต้นนั้น เมื่อดูผิวเผิน เราคงจะต้องนั่งคิดวิธีแก้ปัญหานั้นแต่ละปัญหาจนกว่าจะหมด เช่นนี้คงจะเป็นการแก้ปัญหอย่างไร้การวิเคราะห์ เพราะเมื่อเราสังเกตปัญหาทั้งหลายเหล่านี้ให้ถี่ เราจะเห็นว่า

1. หลายปัญหา คือ ปัญหาเดียวกัน แม้จะเขียนต่างกันก็ตาม เช่น ปัญหาที่ว่า "ประเทศไทยทันสมัยแต่ไม่พัฒนา รวมทั้งแ่งการเมือง มีแต่รูปแบบไม่ค่อยมีเนื้อหาสาระ" (จากหนังสือ "มองอเมริกามาแก้ปัญหาไทย" หน้า 10) มีความหมายเดียวกับปัญหาที่ว่า "คนไทยเอารูปแบบประชาธิปไตยเขามาโดยไม่ดู หรือไม่มีสาระมาด้วย" (จากหนังสือ "การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย" หน้า 15) เป็นต้น

2. หลายปัญหาที่ระบุ ก็คือ ความหมายของปัญหาบางปัญหา เช่น ปัญหา "คนไทยมองแคบ คิดใกล้ ใฝ่ต่ำ" (จากหนังสือ "อุดมธรรมาวจิตลำนิกของสังคมนไทย" หน้า 30) ก็คือ ความหมายของปัญหา "การตามอย่างตะวันตกของคนไทย" นั่นเอง นั่นคือ การที่คนไทยตามอย่างตะวันตก ทำให้คนไทยมีลักษณะมองแคบ คิดใกล้ ใฝ่ต่ำ หรือปัญหา "คนไทยไม่กล้าแสดงออก" "คนไทยมีค่านิยม ชอบบริโภคนมากกว่าผลิต" ปัญหา "คนไทยเลื่อยชา" ปัญหา "คนไทยตามอย่างตะวันตก" ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นความหมายของปัญหา "คนไทยมีค่านิยม และบุคลิกภาพผิด ๆ ในสังคม" เป็นต้น

3. บางปัญหา เป็นสาเหตุของบางปัญหา เช่น ปัญหา "คนไทยมีค่านิยม และบุคลิกภาพผิด ๆ ในสังคม", ปัญหา "การพัฒนาแล้วแต่ขาดการพัฒนาจิตใจ", ปัญหา "แนวคิดเศรษฐกิจแบบทุนนิยมครอบงำแนวคิดต่าง ๆ ของคนในสังคม" ปัญหาเหล่านี้ ล้วนเป็นสาเหตุของปัญหา "ระบบความสัมพันธ์ของคนในปัจจุบันเป็นระบบแห่งผลประโยชน์ ปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ มักมาจากผลประโยชน์"

4. จากข้อ 3 นั้นแสดงว่าบางปัญหาเป็นผลของบางปัญหา เช่น ปัญหา "คนไทยเอาแบบประชาธิปไตยมาโดยไม่เอาสาระมาด้วย", ปัญหา "ประชาชนไม่เอาสติปัญญา เป้าหมายการปกครองมาเป็นหลักในการเลือกตั้ง", ปัญหา "ประชาชนขาดความสามารถในการใช้เสรีภาพ" ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นผลของปัญหา "ประชาชนยังไม่เข้าใจหลักการและสาระของประชาธิปไตย" เป็นต้น

จากข้อสังเกตทั้ง 4 ข้อ ข้างต้น ทำให้เราสามารถจัดหมวดหมู่ของปัญหาต่าง ๆ ได้นอกจากนั้น เรายังสามารถจัดหาความสัมพันธ์ของปัญหาเหล่านั้นได้ด้วย ที่สุดเราจะเห็นปัญหาที่เป็นปัญหาหลัก (core problem) ปรากฏอยู่ เราเรียกกระบวนการนี้ว่า การวิเคราะห์ปัญหา (problem analysis) ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ปัญหาแล้ว เราจะเห็นภาพหรือโครงสร้างความสัมพันธ์ของปัญหา ซึ่งจะทำให้เราสามารถเข้าใจปัญหาได้ชัดเจน และหาทางแก้ไขได้ง่ายขึ้น และเราจะรู้ว่าทำไมเราต้องแก้ไขเช่นนั้น และถ้าแก้ไขเช่นนั้นแล้วจะส่งผลไปยังการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ เช่นไรบ้าง โดยเราจะพยายามแก้ไขปัญหาที่เป็นสาเหตุ เพื่อเมื่อแก้ไขปัญหาที่เป็นสาเหตุได้แล้ว ปัญหาที่เป็นผลนั้นก็ถูกแก้ไขไปด้วยในตัว การกระทำเช่นนั้นทำให้เราไม่ต้องไปถามแก้ปัญหาทุกปัญหาที่หามาได้

จากข้อสังเกต และวิธีการข้างต้น ทำให้เราสามารถวิเคราะห์ปัญหาที่รวบรวมจากงานต่าง ๆ ของพระธรรมปิฎกได้ปัญหาหลัก ดังนี้

1. ปัญหากระบวนการทางการเมือง มีความไม่สะอาด และไม่ซื่อตรงอย่างท่วมท้นในกระบวนการ
2. ปัญหาประชาชนยังไม่เข้าใจหลักการ และสาระที่แท้จริงของประชาธิปไตย
3. ปัญหาประชาชนไม่สามารถอาศัยข่าวสาร ข้อมูล สร้างปัญญาได้
4. ปัญหาระบบความสัมพันธ์ของคนในปัจจุบัน เป็นระบบแห่งผลประโยชน์
5. ปัญหาข้าราชการเข้าไม่ถึงประชาชน
6. ปัญหาปัญญาชนสมัยใหม่ ไม่ค่อยรู้เรื่องเมืองไทยอย่างแท้จริง

1. ปัญหากระบวนการทางการเมืองมีความไม่สะอาด และไม่ซื่อตรงอย่างท่วมท้นในกระบวนการในหนังสือ "ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ" หน้า 44-45 กล่าวถึง ปัญหาการพัฒนาประเทศนั้น ยิ่งพัฒนาที่ยิ่งห่างไกลจากความสำเร็จ ไม่ว่าจะในด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง โดยในส่วนของพัฒนาการเมืองนั้น พระธรรมปิฎกระบุชัดเจนไปว่า "การพัฒนาประชาธิปไตยก้าวหน้าไปได้ไม่มากกว่าที่ถอยหลัง มีความไม่สะอาด และความไม่ซื่อตรงท่วมท้นในกระบวนการ"

เมื่อวิเคราะห์ปัญหานี้ร่วมกับปัญหาอื่น ๆ ที่มี ทำให้เห็นว่า ปัญหานี้ อาจมีสาเหตุมาจากปัญหาต่าง ๆ คือ

1.1 นักการเมืองไม่เชื่อในหลักการประชาธิปไตย แต่ใช้ประชาธิปไตยเป็นแค่เครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์หรืออำนาจเท่านั้น กล่าวง่าย ๆ คือ ยังมีนักการเมืองส่วนหนึ่งที่มิได้ศรัทธาในหลักประชาธิปไตย ที่เลวร้ายกว่านั้น คือ มิได้สนใจในประชาธิปไตยเลย ในแง่ที่จะใช้เพื่อทำประโยชน์ให้ประชาชน แต่สนใจประชาธิปไตยในแง่ของช่องทางเข้ามาสู่อำนาจและผลประโยชน์ โดยเฉพาะยุคปัจจุบัน การเมืองกับเศรษฐกิจมักเคียงคู่กันจนได้รับการกล่าวขานในยุคนั้นว่ายุคชนาธิปไตย หรือยุคธุรกิจการเมือง ใช้การเมืองเพื่อธุรกิจเล่นธุรกิจด้วย การเมือง ทำการเมืองเป็นเรื่องธุรกิจไป ตำแหน่งทางการเมืองสามารถซื้อได้ด้วยเงินลงทุนได้ด้วยเงิน และพอได้ตำแหน่งและอำนาจทางการเมืองแล้วค่อยถอยทุนพร้อมกำไรคืน

1.2 นักการเมืองล่อลวงประชาชนให้ทำผิดหลักการ โดยอาศัยความไม่รู้ ความไม่พร้อมของประชาชน สิ่งนี้เกิดขึ้นมาโดยตลอด ที่โด่งดังจนมีชื่อว่า "โรคร้อยเอ็ด" การหลอกลวงประชาชน โดยการหลอกซื้อเสียง การให้รางวัลตอบแทนเล็ก ๆ น้อย ๆ การให้ความหวังกับประชาชนด้วยสัญญาอันเลื่อนลอย พร้อมคำแก้ตัวที่สวยหรู ฟังยาก เพื่อแลกกับคะแนนเสียง ดังที่กล่าวข้างต้น การเมืองกลายเป็นธุรกิจไป การซื้อเสียงเปรียบเหมือนการลงทุน การซื้อเสียงยังมีได้อยู่ เพราะประชาชนยังไม่ค่อยรู้เรื่องในหลักการและสาระประชาธิปไตย โอกาสชนะการเลือกตั้งยังมีอยู่ ถ้ามีเงินมาก และเมื่อได้รับเลือกเข้าไป ก็ไปกอบโกยหาประโยชน์ เอากำไรจากตำแหน่งทางการเมือง

1.3 ไม่มีตัวคumnักการเมือง เมื่อนักการเมืองเข้ามาโดยธุรกิจ เข้ามาโดยการลงทุน การหาผลประโยชน์ในตำแหน่ง อำนาจก็เกิดขึ้น จนเกิดความสกปรก ไม่ซื่อตรงอย่างท่วมท้นในกระบวนการทางการเมืองนั้น สิ่งนี้เกิดได้นั้น มีอีกเหตุปัจจัยหนึ่งที่เกิดได้ คือ เพราะเรา还没有มีคนควบคุมพฤติกรรมนักการเมือง ซึ่งตามหลักแล้วมี คือ ประชาชนนั่นเองที่ต้องดูแลตรวจสอบพฤติกรรมนักการเมืองอยู่ตลอดเวลา แต่สิ่งนั้นไม่มีแม้เราจะมีประชาชน แต่ทางด้านประชาชนก็มีปัญหาหลายปัญหา จนส่งผลถึงคุณภาพของประชาชนที่ไม่สามารถควบคุมฝ่ายการเมืองได้ แม้จะมีประชาชนส่วนหนึ่งที่มีคุณภาพพอจะหลุดจาเป็นปากเสียงแทนประชาชนส่วนใหญ่ได้บ้าง เช่น นักวิชาการ นักศึกษา ปัญญาชน และสื่อมวลชน NGO แต่ก็มีจำนวนน้อยเหลือเกิน น้อยจนนักการเมืองไม่ฟัง ไม่สนใจ

1.4 นักการเมืองใช้การเมือง เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง เช่น

1.4.1 เอารูปแบบประชาธิปไตยมาใช้อย่างไม่สุจริต

1.4.2 เอารูปแบบประชาธิปไตยมาใช้อย่างผิด ๆ

1.4.3 เอารูปแบบประชาธิปไตยมาใช้ไม่เป็น

1.4.4 เอารูปแบบประชาธิปไตยมาใช้ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์

สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่ทำให้กระบวนการทางการเมือง หรือระบบการเมืองเต็มไปด้วยความไม่สะอาด และไม่ซื่อตรงอย่างท่วมท้น

2. ปัญหาประชาชนยังไม่เข้าใจหลักการและสาระที่แท้ของประชาธิปไตย

แม้ว่าเราจะเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยนานกว่า 60 ปีแล้ว แต่ในเรื่องหลักการและสาระที่แท้จริงของประชาธิปไตยนั้น ประชาชนเราก้าวไปยังไม่มีความเข้าใจอยู่มาก ผลที่เกิดขึ้นทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น

1. คนไทยรับเฉพาะรูปแบบประชาธิปไตยมาได้โดยไม่ได้อาสาระมาด้วย

2. ประชาชนขาดความสามารถในการใช้เสรีภาพ

3. ประชาชนไม่เอาสติปัญญา เป้าหมายการปกครองมาเป็นหลักในการเลือกตั้ง

นั่นเป็นตัวอย่างของผลที่เกิดขึ้นจากการที่ประชาชนยังไม่เข้าใจหลักการ และสาระที่แท้จริงของประชาธิปไตย รุ้อย่างเดียว คือ มีการเลือกตั้ง แต่อย่างไรก็ตาม ก็รู้อะไรคือเผด็จการอยู่ แต่สำหรับความลึกซึ้งในหลักการและสาระจริง ๆ แล้วนั้น ประชาชนเรายังขาดอยู่ ปัญหานี้เมื่อวิเคราะห์จากปัญหาที่รวบรวมมาได้ นั้น มีหลายปัญหาที่เป็นสาเหตุหรือเหตุปัจจัยของปัญหานี้ คือ

2.1 คนไทยขาดความรู้ ขาดฉันทะในการหาความรู้ ซึ่งจริง ๆ นั้น มาจากสาเหตุ คือ คนไทย ขาดจิตสำนึกของการศึกษานั้นเอง สิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างหรือเกิดปัญญา เพื่อนำไปแก้ปัญหต่าง ๆ แต่ประชาชนไทยยังขาดอย่างมากไม่ว่าจะเป็นคนระดับนักวิจัยทางวิชาการ ส่วนมากแล้วยังไม่ได้วิจัย เพื่อหาคำตอบความรู้เลย แต่วิจัยตามกระแสของอุตสาหกรรม กระแสเศรษฐกิจบ้าง วิจัยเพื่อต้องการรายได้บ้าง วิจัยเพื่อเลื่อนฐานะตำแหน่ง

เป็นการลักแต่ทำ:เพื่อให้ได้ประโยชน์ มิใช่วิจัยเพื่ออากจะรู้ จากระดับนักวิจัย ลองหันกลับไป
ดูเด็กนักเรียนอนาคตของชาติบ้าง เราจะเห็นว่า เด็กของไทยยังขาดความใฝ่รู้อยู่มาก ถ้า
อาจารย์ไม่สั่งให้อ่านหนังสือเล่มนั้นเล่มนี้ก็ไม่อ่าน หรือแม้แต่สั่งก็ไม่อ่านเหมือนเดิม เป็นกัน
ตั้งแต่ประถมถึงปริญญาเอกเลขที่เดียว นักการเมืองไม่ใฝ่หาความรู้ทางการเมือง ไม่ค่อยได้
สนใจหลักการและสาระของประชาธิปไตย และการพัฒนาการเมืองมากนัก แต่ส่วนใหญ่แล้ว
จะสนใจในการจะได้เป็นรัฐบาล การได้เป็นรัฐมนตรี และการหาเสียงมากกว่า

2.2 ประชาชนยังขาดการฝึกฝนประชาธิปไตยในระดับจิตใจ และปัญหาการฝึกฝน
อย่างมากก็เป็นแค่ระดับพฤติกรรม เช่น การจัดกิจกรรมการรำลึกวีรชนก็เป็นแค่การ "เอ"
กันมาลงใจแล้วก็จบกันไป พร้อมกับงานที่จบลง นิทรรศการต่าง ๆ ยังไม่ได้นำประชาชนไปสู่
สาระและหลักการประชาธิปไตยในระดับจิตใจ และปัญหาเลย ส่วนมากแล้ว เรามักจะลอก
รูปแบบของฝรั่งมาโดยไม่ได้นำเนื้อหาสาระที่อยู่ภายในรูปแบบ หรือพฤติกรรมนั้นมาด้วย
ยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่น การประชุม เป็นรูปแบบหนึ่งในระบอบประชาธิปไตยที่ทุกคนร่วมระดม
สมอง เพื่อเป้าหมายที่เขาต้องการการประชุม ของตะวันตกนั้น แม้บางครั้งจะกระทบถึงตัวเอง
กระทบประโยชน์ กระทบหน้าตา กระทบชื่อเสียงของตนเอง หรือบางครั้งกระทบต่อคนที่เราสนิท
หรือรู้จัก เขาก็ยอมเพื่อจะได้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ จนยอมทิ้งตัวตนไปเพื่อเป้าหมาย แต่
คนไทยเอาการประชุมมาก็จริง แต่ในที่ประชุมมีแต่อัตตาของผู้ประชุมทั้งนั้น เมื่อเกิดความขัดแย้ง
กัน ก็ยอมไม่ได้ กัดขัดแย้ง เกิดความโกรธ อาฆาตกัน ตั้งแต่ในห้องประชุมไปจนนอกห้อง
ประชุม และเรียกได้ว่า อาฆาตตลอดชาติ และหาโอกาสแก้แค้นให้ได้ ในเรื่องการเมือง การ
ถกเถียงกันในพรรค ในคณะกรรมาธิการหรือแม้แต่ในสภาก็มีเหตุการณ์เช่นนี้ให้เราเห็นประจำ
และที่เห็นชัดอีกเรื่องก็คือ "การเลือกตั้ง" ประชาชนยังเข้าไม่ถึงสาระจุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์
ของการเลือกตั้งเลย นี่เป็นสิ่งแสดงถึงกิจกรรมประชาธิปไตยของเรายังอยู่แค่ระดับพฤติกรรม
ยังเข้าไม่ถึงในระดับจิตใจและปัญญากันเลย สิ่งเหล่านี้แสดงถึงว่า ประชาชนไม่เคยฝึกฝน
ประชาธิปไตยในระดับจิตใจและปัญญากันเลย สิ่งที่ตามมาคือ ประชาชนยังขาดความรู้
ความเข้าใจในหลักการและสาระที่แท้จริงของประชาธิปไตยนั่นเอง

2.3 ปัญหาคุณภาพและแนวคิดบางอย่างของคนไทยไม่เอื้อต่อการพัฒนา
ประชาธิปไตย

ลักษณะของคนไทยบางอย่างที่ถูกกล่อมเกลามาจากประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ของความเป็นไทย ทำให้เกิดเป็นบุคลิกภาพ และพฤติกรรมจากแนวคิดที่ถูกกล่อมเกลามา ซึ่งบางอย่างก็ดี แต่ก็ยังมีบางอย่างที่ส่งผลถึงเสียที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย บุคลิกภาพและแนวคิดเหล่านี้ได้แก่

1. ความเฉื่อยชา การดำเนินชีวิตที่ปล่อยเรื่อยตามสบาย ขาดการตั้งเป้าหมาย ทำให้ขาดความกระตือรือร้น สิ่งเหล่านี้ย่อมไม่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย เพราะมันส่งผลถึงการที่ประชาชนไม่กระตือรือร้นที่จะทำความเข้าใจว่าประชาธิปไตยคืออะไร ทำให้ประชาชนขาดความเข้าใจหลักการและสาระของประชาธิปไตยได้ จากการวิเคราะห์ของพระธรรมปิฎก ท่านกล่าวว่า จุดที่พลาดคือ การขาดความใฝ่ผลลัมฤทธิ์ในการทำการต่าง ๆ นั้นเอง² คือ การอยากที่จะเห็นงานที่ทำบังเกิดความสำเร็จ, การใฝ่ที่จะสร้างประโยชน์สุขแก่ตน และสังคม และต้องการที่จะเห็นประโยชน์สุขนั้นเป็นผลสำเร็จเกิดขึ้น

2. ความไม่กล้าแสดงออก การว่าตาม ๆ กัน เกรงใจ ไม่ชอบโต้แย้งว่าตามผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นบุคลิกหรือแนวคิดที่ในระยะยาวแล้ว จะเป็นตัวเห็นยั้งความคิด หน่วงเหนี่ยวการใช้ปัญญา ทำให้เฉื่อยชาในทางความคิด ข้อนี้อาศัยมากเลย เพราะการกล้าแสดงออกนั้นเป็นคุณสมบัติข้อสำคัญข้อหนึ่งของคนในสังคมประชาธิปไตย เพราะการกล้าแสดงออกเป็นทั้งอาการ และเครื่องหมายของการมีเสรีภาพทางความคิด แต่คนไทยส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยกล้าแสดงออก ดูตัวอย่างจากเด็กนักเรียนในห้องไม่ค่อยมีการซักถามหรือเสนอความคิดเห็นในห้องเรียน หรือแม้แต่การประชุมสัมมนาในระดับประเทศก็มีเหตุการณ์เช่นนี้ สิ่งนี้ส่งผลไปยังการขาดความเข้าใจในหลักการสาระของประชาธิปไตยได้ เหมือนไม่เคยถามครู ไม่เคยแสดงความคิดเห็นในห้องเรียนเลย ก็ขาดความรู้ความเข้าใจในวิชาที่เรียนนั่นเอง

² พระราชวรมณี (ประยูรศักดิ์ ปยุตฺโต), สถาบันส่งเสริมกับสังคมปัจจุบัน, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2529), หน้า 78-79.

3. ปัญหาประชาชนไม่สามารถอาศัยข่าวสารข้อมูลสร้างปัญญาได้

ปัจจุบันแม้ว่าจะเป็นยุคข่าวสารข้อมูล เทคโนโลยีทางการสื่อสารมีประสิทธิภาพสูง เรียกได้ว่ายุคนี้เป็นยุคใหม่ ถือเป็นคลื่นลูกที่สาม จนอาจกล่าวได้ว่า อำนาจนั้นอยู่ที่ผู้มีข้อมูล ข่าวสาร ผู้กุมข่าวสาร คือ ผู้กุมอำนาจ แต่สิ่งนี้จะเกิดก็แต่ผู้ที่กุมข่าวสารนั้นใช้ข่าวสารเป็น มีคุณภาพที่จะจัดการกับข่าวสาร แต่ประชาชนเรายังไม่ค่อยจะมีคุณสมบัติแบบนี้นัก จะมีก็แต่เพียงส่วนน้อยในแวดวงธุรกิจ ส่วนข้าราชการก็พอมีบ้าง แต่ถ้าจะพูดถึงประชาชนโดยทั่วไปนั้น มีน้อยเต็มที ดังนั้น ลักษณะปัญหาที่เกิดขึ้นในยุคข่าวสารนี้ก็คือ "การล้าหลังข้อมูล" เกิด "ขยะข้อมูล" มากมาย และที่สำคัญก็คือ ปัญหาที่ประชาชนไม่สามารถใช้ข่าวสารที่มีอยู่นั้นสร้างปัญญาความรู้ขึ้นได้เลย ปัญหานี้เกิดได้ อาจมาจากเหตุปัจจัย ดังนี้

3.1 คนไทยมีท่าทีที่ยังไม่ถูกต้อง และไม่พร้อมที่จะรับข่าวสาร ท่าทีที่โดดเด่นของคนไทยในการรับข่าวสาร คือ คนไทยรับแต่ข่าวสารบันเทิง ไม่ค่อยจะรับข่าวสารที่เป็นสาระหรือความรู้มากนัก อาจจะได้จากจำนวนและประเภทของรายการโทรทัศน์ รายการประเภทบันเทิงจะมีจำนวนมากกว่ารายการสาระค่อนข้างมาก อาจจะเป็นเพราะตลาดชอบก็คือ คนไทยชอบแบบนี้ ชอบดูเกมส์โชว์ ดุมิวสิกวิดีโอ ดูละคร ดูหนัง มากกว่าดูข่าว ดูรายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง ดูรายการแสดงความคิดเห็นร่วมกันของประชาชน เช่น รายการมองต่างมุม, ขอดิฉันด้วยคน หรือแม้แต่การถ่ายทอดการประชุมสมานัตสำคัญ ๆ ถ้าเป็นหนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์ที่ลงข่าวฆ่ากันตาย ใครเป็นเมียของใคร คาราคคนไหนเลิกกับแฟน โปรแกรมหนังดี ๆ มีอะไรบ้าง หนังสือพิมพ์พวกนี้จะขายดีกว่าหนังสือพิมพ์ที่มีสาระทางวิชาการ หรือทางการเมืองการปกครอง ส่วนรายการวิทยุรายการเพลงเป็นรายการที่วัยรุ่นชอบฟัง และบางครั้งก็อาจจะโทรศัพท์ไปปรึกษาปัญหา กับ ผู้จัดการรายการวิทยุ (ดี.เจ) แทนที่จะไปปรึกษาพ่อแม่ หรือครูอาจารย์ ส่วนคนที่ เป็นแม่บ้าน หรือทำงานบ้านก็จะฟังละครวิทยุ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ แสดงถึงท่าทีที่ไม่ถูกต้องของคนไทยในการรับข่าวสาร เป็นการแสดงต่อไปถึงความไม่พร้อมในการรับข่าวสาร ซึ่งมีสาเหตุมาจากการที่คนไทยขาดพื้นฐานที่มั่นคงที่จะเข้าสู่ยุคข่าวสาร นั่นคือ คนไทยเราไม่รู้จักเลือกรับจัดสรรใช้ข้อมูลให้เป็น นอกจากนั้น คนไทยไม่มีความใฝ่รู้ในทางปัญญาที่ให้การสื่อสารไปในทางที่ไม่เป็น ประโยชน์ต่อการแสวงหาความรู้ ไม่ค่อยจะรู้จักคิด ชอบมองอะไรพร้าว ๆ ตื้นตื้น ตามปัญหาที่เกิดขึ้น จับประเด็นอะไรไม่ได้ และยังขาดความสามารถในการถ่ายทอด และ

สื่อสารข้อมูล ไม่สามารถสื่อความคิด ถ่ายทอดแสดงออกถึงความต้องการของตนให้ชัดเจน ให้ผู้อื่นเข้าใจได้

3.2 เครื่องมือสื่อสารไร้สารที่จะให้ประชาชน ดังกล่าวไว้ข้างต้น เมื่อธุรกิจเข้าไปสู่ระบบการสื่อสาร เป็นธรรมชาติที่ต้องตลาด คือ ความชอบของประชาชน ประชาชนชอบดูความบันเทิง สิ่งที่ไม่เครียด สิ่งที่ไม่ต้องอาศัยความคิด ดังนั้น สื่อมวลชนก็ต้องตามกระแสของตลาด ดังนั้น รายการต่าง ๆ ในโทรทัศน์ จึงเป็นเน้นละคร, เพลง, เกมโชว์ กีฬา โดยเฉพาะมวย เป็นต้น ส่วนรายการมีสาระก็ขายไม่ออก เพราะคนไม่ชอบอะไรที่เครียด ๆ ใช้ความคิด ดังนั้น รายการสาระถ้าไม่มีผู้สนับสนุนก็อยู่ไม่ได้ ส่วนหนังสือพิมพ์ก็เช่นกัน ประชาชนสนใจข่าวไครตบตีไคร หลวงพ่อโหน่ง เรื่องพระมีเมียมากกว่าเรื่องการเมือง เรื่องกฎหมาย เรื่องการพัฒนาความคิด ปัญหา ทำให้หนังสือพิมพ์พวกแรกขายดี บางฉบับก็เสนอเรื่องข่าวดังเรื่องเดียว ยอดจำหน่ายก็สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จนกล่าวได้ว่า เป็นการขายข่าวมากกว่าเสนอข่าวเพื่อความรู้ของประชาชน

สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้จึงส่งผลให้สื่อมวลชนกลายเป็นสื่อไร้สาร หรือสื่อไร้สาระที่จะให้ประชาชนเป็นฐานในการคิด การสร้างปัญญา ทั้ง ๆ ที่สื่อต่าง ๆ เข้าถึงประชาชนแล้ว แต่ส่วนมากแล้วไม่ได้ส่งสารหรือสาระไปด้วย กลับส่งแต่สิ่งไร้สาระไปให้ประชาชน กลายเป็นสื่อไร้สารไป ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาใหญ่ที่สำคัญปัญหาหนึ่งต่อการพัฒนาการเมืองและประชาธิปไตย

4. ปัญหาระบบความสัมพันธ์ของคนในปัจจุบันเป็นระบบแห่งผลประโยชน์

ในความสัมพันธ์ของคนในปัจจุบันนี้เป็นความสัมพันธ์บนระบบผลประโยชน์แทบจะทั้งสิ้น และปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมากในสังคมก็มักมาจากเรื่องผลประโยชน์เป็นส่วนใหญ่ เรียกได้ว่า กระแสแห่งความสัมพันธ์ของคนเป็นกระแสกาม หรือกระแสวัตถุนิยม ทุกคนต่างต้องการจะได้จะเอา ทุกคนต่างแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง โดยไม่ค่อยจะคำนึงถึงผู้อื่นมากนัก คนส่วนใหญ่คิดจะทำอะไรสักอย่าง ต้องคิดถึงผลตอบแทนทางวัตถุก่อนว่าคุ้มหรือไม่ ที่เห็นชัด ๆ คือ "เงิน" เป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา (อย่างไม่รู้จักพอ) จะทำงานต้องตามเงินก่อนจะได้มากน้อยเพียงใด ให้น้อยก็ไม่ทำ นักศึกษาถูกสอนให้ออกมาหาเงินและผลประโยชน์ตามวิชาที่ตนเอง

ร่ำเรียนมา นักการเมืองก็เล่นการเมืองเพื่อผลประโยชน์ ข้าราชการก็ทำราชการ โดยมีผลประโยชน์ นักวิชาการก็ทำวิจัยเพื่อผลประโยชน์ พ่อค้าแม่ขายก็ไล่เจือสิ่งต่าง ๆ แม้ว่าจะมีพิษ แต่ใส่แล้วของคูลวยงาม น้ำชื้อ ก็ใส่ลงไป เพื่อผลประโยชน์ตนเอง สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่างเล็กน้อยส่วนหนึ่งในสังคมไทยปัจจุบันปัญหานี้ นับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญที่กระทบอย่างแรงต่อสาระของประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นด้านเสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ เพราะปัญหานี้จะทำให้เกิดปัญหาเสรีภาพ เสมอภาคแบบแบ่งแยก และแก่งแย่ง และกระทบไปถึงความมีภราดรภาพด้วย ปัญหานี้เกิดได้อย่างไร จากการที่รวบรวมงานเขียนของท่านพระธรรมปิฎก รวมถึงการสัมภาษณ์ท่าน ก็พอจะวิเคราะห์เหตุปัจจัยที่สำคัญบางตัว ที่ทำให้เกิดปัญหานี้ คือ

4.1 แนวคิดเศรษฐกิจแบบทุนนิยมครอบงำความคิดของคนในสังคม

ปัญหานี้ นับว่าเป็นปัญหาใหญ่ และปัญหาสำคัญที่ส่งผลไปสู่การเกิดปัญหาอื่น ๆ ที่กระทบต่อสังคมตามมา ความคิดของคนส่วนใหญ่ในสังคมถูกครอบงำโดยแนวคิดของเศรษฐศาสตร์แบบทุนนิยม เพราะชีวิตประจำวันของคนต้องเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างใกล้ชิด และตลอดเวลาทำให้แนวคิดทางเศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อความคิดของคน แต่ในแนวคิดนี้มีปัญหาอย่างมาก ดังนั้น เมื่อครอบงำความคิดของคน พฤติกรรมของคนจึงเกิดปัญหาดังที่กล่าวไปข้างต้น แนวคิดเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมีปัญหามากมาย เช่น

1. ปัญหาการคิดแบบแยกส่วน (reductionistic view หรือ specialization) ปัญหานี้คงไม่ได้เกิดเฉพาะเศรษฐศาสตร์ แต่ศาสตร์อื่น ๆ ก็เกิด เป็นเพราะการไม่เข้าใจถึงหลักแห่งธรรมวินัย ซึ่งระบบต่าง ๆ ศาสตร์ต่าง ๆ เหล่านี้ ก็คือ ส่วนของวินัยที่กำเนิดมาจากแหล่งเดียวกัน คือ ธรรม (สังฆธรรม ความจริง) และเป็นไปเพื่อจุดหมายเดียวกัน คือ ธรรม (ความดีงามที่เกิดจากการกระทำสอดคล้องกับความจริง หรือสังฆธรรม) ดังนั้น เมื่อกล่าวตามหลักพุทธธรรม ศาสตร์ต่าง ๆ แม้จะแยกกัน แต่ที่สรุปก็ต้องทำงานประสานร่วมมือกัน จึงจะสามารถเข้าถึงจุดหมายที่ถูกต้องดีงามร่วมกันได้ แต่ในปัจจุบันสิ่งเหล่านี้ยังไม่เกิดขึ้นเลย ศาสตร์ต่าง ๆ ก็พัฒนาตนเองไปอย่างไม่ได้มองศาสตร์อื่น ๆ ศาสตร์ต่าง ๆ เลยตั้งอยู่บนทฤษฎีของตนเองที่แตกต่างกัน ทำให้ไปคนละทิศทางไม่มาประสานร่วมมือกัน แต่ที่สำคัญ นอกจากไม่ประสานร่วมมือกันแล้วยังเกิดการครอบงำกันด้วย ดังกล่าว

ข้างต้นว่า ศาสตร์หรือแนวคิดทางเศรษฐิกชนนิยมครอบงำแนวคิดทางการเมืองจนเกิดผลเสีย
ที่การเมืองกลายเป็นการเมืองเพื่อเศรษฐกิจ การเมืองที่มุ่งแต่จะได้จะเอาตามความคิด ตาม
ข้อผิดพลาดของเศรษฐศาสตร์

ดังนั้น กล่าวโดยสรุปแล้ว ปัญหาการคิดแบบแยกส่วน (reductionistic
view) นี้ มีข้อผิดพลาด คือ

- ไม่ตั้งบนฐานปัญหาที่เกิดจากความรู้ ความเข้าใจ ความจริงของ
ธรรมชาติอันเดียวกัน
- ไม่ประสานกับสาขาวิชาอื่น ๆ
- มุ่งไปที่แนวคิด (ทฤษฎี) ของตนเอง จนบางครั้งครอบงำสาขาวิชาอื่น ๆ
เช่น ครอบงำทางการเมือง เป็นต้น³

2. จากการที่ความคิดทางเศรษฐศาสตร์ไม่ตั้งบนฐานของปัญหาที่เกิดจากความรู้
ความเข้าใจ ความจริงของธรรมชาติดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิด หรือทฤษฎีที่ผิดในทาง
เศรษฐศาสตร์ โดยเฉพาะทฤษฎีของการมองความสุขว่า ความสุขต้องเกิดจากการมีวัตถุที่จะ
บำรุงบำเรอตนให้เต็มที ยิ่งมีวัตถุเสนาหามากเท่าไร ยิ่งมีความสุขมากเท่านั้น⁴ ทฤษฎีนี้
อยู่เบื้องหลังแนวคิดของเศรษฐิกชนนิยม ทำให้เกิดการมุ่งที่จะหาวัตถุมาบำรุงบำเรอ
ความสุข มุ่งที่จะได้มุ่งที่จะเอา จนละเลยการคิดจะให้แก่คนอื่นให้แก่โลกไป เมื่อเป็นเช่นนั้น
ปัญหาสำคัญที่ตามมา คือ ปัญหาทางจริยธรรม เช่น การมุ่งกำไรโดยใช้วิธีต่าง ๆ ซึ่งบางวิธี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2531), หน้า 7-10.

⁴ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธวิธีแก้ปัญหาเมื่อศตวรรษที่ 21, พิมพ์
ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : 2536), หน้า 8.

เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค ก็ยังทำได้เพื่อกำไร เช่น การใส่สีในอาหาร, การแช่อาหารทะเลสด รวมทั้งพืชผักด้วย ฟลอมาสินที่เขาใช้ผลิตศพไม่ให้เน่าเร็ว การโฆษณาสินค้าที่เกินความจริง การแข่งขันกันนอกกระบวน โดยการใช้อิทธิพล ใช้อำนาจมืด ไม่เกิดการแข่งขันเสรีที่แท้จริง เป็นต้น

3. ปัญหาการขาดความชัดเจนเกี่ยวกับความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ ปัญหาดังกล่าวมีดังนี้ คือ

3.1 ปัญหาการมองธรรมชาติของมนุษย์ด้านเดียว หรือมองมนุษย์อย่างตายตัว (static) คือ มองมนุษย์ว่า มนุษย์มีแต่ความต้องการ ความสุขของมนุษย์เกิดจากการได้สนองความต้องการ และมองความต้องการของมนุษย์ว่ามีความต้องการอย่างไม่จำกัด เมื่อมองมนุษย์แค่นี้แล้วนำไปสู่การสร้างทฤษฎีต่าง ๆ ทางเศรษฐศาสตร์ ทำให้เกิดทฤษฎีที่มาสนองความต้องการของมนุษย์เท่านั้น การมองมนุษย์เช่นนี้บ่งว่าผิดพลาดมาก ในทางพุทธศาสนาจะมองมนุษย์ต่างกันไป กล่าวคือ มองมนุษย์ว่าสามารถพัฒนาคุณภาพได้ แม้ว่ามนุษย์จะมีความต้องการไม่จำกัด แต่มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพของความต้องการได้ เช่น พัฒนาจากตัณหา (ความอยากในสิ่งไม่ดี) มาสู่ฉันทะ (ความอยากที่ดีที่เป็นกุศล) ได้

3.2 เรื่องการบริโภค แนวคิดทางเศรษฐกิจทุนนิยมมองแค่การบริโภค เพื่อสนองตอบต่อความต้องการแบบตัณหาอย่างเดียว แต่ในทางพุทธศาสนามองการบริโภคเพื่อสนองความต้องการแบบฉันทะได้ ซึ่งเป็นการบริโภคคุณค่าแท้ของสิ่งที่เราบริโภค ทางเศรษฐศาสตร์มองแค่การบริโภคเพื่อขำบัตความต้องการ เพื่อให้เกิดความพอใจก็จบ แต่ทางพุทธมองว่าบริโภคแล้วต้องเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีด้วย

3.3 การมองงานและการทำงาน เป็นเรื่องของการทำเพื่อผลที่ได้จากงานนั้นจะเป็นเงื่อนไขให้ได้ผลอย่างอื่นที่ต้องการ เช่น เงินเดือน โบนัส รางวัล คอมมิชชั่น การทำงาน เป็นการทำเพื่ออย่างอื่น ไม่ใช่เพื่อผลของงาน ผิดกับทางพุทธศาสนาจะมองการทำงานก็เพื่องานและผลของงาน เราสามารถพัฒนาตรงนี้ได้

3.4 เศรษฐศาสตร์จะมองการแข่งขัน เพื่อสนองความต้องการ นั่นคือ มองธรรมชาติของคนมีการแข่งขัน เพื่อสนองความต้องการอันไม่รู้จบ แต่ทางพุทธศาสนาจะมองว่า นอกจากการแข่งขันแล้วมนุษย์ยังมีความร่วมมือกัน (มิใช่มีเฉพาะการแข่งขัน) เพื่อสนองต่อคุณภาพชีวิต

3.5 ปัญหาการส่งเสริมการบริโภค เมื่อการผลิตที่สูงขึ้น แต่ผลกลับเป็นว่าส่งเสริมการบริโภคได้ผล แต่คนกลับไม่ชอบผลิต ทำให้เกิดเสียหายกันไปใหญ่ สิ่งนี้เกิดขึ้นในไทยอย่างเห็นได้ชัดเจน คือ คนไทยมีค่านิยมที่จะบริโภค แต่ไม่ค่อยอยากผลิตนัก ทำให้ยังเกิดช่องว่าง ยังมีปัญหา

3.6 เศรษฐศาสตร์มองเรื่องการผลิตเป็นการทำอะไรขึ้นมาใหม่ แล้วซื้อขายกันในตลาด โดยไม่ได้มองว่า การผลิตนั้นมันรวมถึงการทำลายด้วย เช่น ต้องทำลายทรัพยากร ทำลายสิ่งแวดล้อม และการผลิตบางอย่างก็ผลิตขึ้นเพื่อนำไปทำลาย นั่นแสดงถึงความเหมาะสมของการผลิต ตามแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ยังแคบอยู่^๕

จากปัญหาทางแนวคิดของเศรษฐศาสตร์ ดังกล่าวได้นำไปสู่การปฏิบัติที่เกิดปัญหาในสังคมอย่างมากมายมหาศาล และอาจนับได้ว่า แนวคิดที่ผิดพลาดนี้ได้ฝังแน่น กับผู้คนในสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมไทย หรือทั่วโลก ปัญหานี้จึงนับว่าเป็นปัญหาที่ใหญ่ สำคัญ และเป็นปัญหาหนักต่อการแก้ไขอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อปัญหานี้เข้ามาครอบงำทางการเมือง อันเป็นสาขาที่สำคัญของสังคมในการจัดสังคมให้อยู่ด้วยกันอย่างดีและมีความสุข แต่เมื่อแนวคิดเศรษฐศาสตร์ที่ผิดพลาดเข้าครอบงำ ทำให้การเมืองเลวร้ายไปด้วย เสรีภาพและความเสมอภาคได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือสำหรับหาผลประโยชน์ ความมีภราดรภาพของคนในสังคมเสื่อมถอยน้อยลงทุกที สาระของประชาธิปไตยกำลังถูกคุกคามอย่างหนักจากแนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยม

4.2 ปัญหาการพัฒนาแล้วคุณภาพการพัฒนาจิตใจ

ในสถานะของปัจจุบัน วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีก้าวหน้าอย่างมาก ซึ่งมันสามารถรองรับความเจริญของอุตสาหกรรมได้เป็นอย่างดี อุตสาหกรรมเจริญรุดหน้า เศรษฐกิจก็โตขึ้นทุกวัน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ความเจริญเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นความเจริญ

^๕ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, หน้า 23-46.

ทางด้านวัตถุเท่านั้น หากได้มีส่วนของความเจริญทางด้านจิตใจร่วมอยู่ไม่ และดังนั้น สิ่งที่สุดคล้องกันที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ คนเราในปัจจุบันนับว่าเป็นคนที่หาความสุข หรือมีความสุขได้ยากขึ้น ดังนั้น ภาพที่ปรากฏ คือ ความเจริญทางด้านวัตถุมีมาก แต่ความสุขของคนกลับยังมีน้อยลง แต่ด้วยทฤษฎีที่คนส่วนใหญ่ยังหลงเชื่อว่า เราจะมีความสุข ถ้าเรามีวัตถุมาเสพ ดังนั้น การมุ่งผลิต มุ่งพัฒนาวัตถุจึงมีขึ้นอย่างมากมาย จนละเลย หรือนึกไม่ถึงว่า คนเรานั้นยังสามารถมีความสุขจากอย่างอื่นได้ นอกจากวัตถุ เช่น ความสุขในระดับจิตใจ และปัญญาที่ไม่ต้องอาศัยวัตถุก็มีความสุขได้ แต่เมื่อคนหลงในทฤษฎีที่ผิดอยู่ คนจึงละเลยที่จะพัฒนาทางด้านจิตใจและปัญญา แต่กลับไปพัฒนาความสามารถในการแสวงหาวัตถุได้อย่างเก่งกาจ แม้แต่ในด้านการศึกษาเองก็ตาม การศึกษาส่วนมากจะมีความหมายและความมุ่งหมายอย่างนี้เช่นกัน คือ เป็นการพัฒนาความสามารถที่จะหาวัตถุมาบำรุงความสุข การศึกษามักเป็นไปในแนวทางที่จะสนับสนุนให้เกิดความรู้สึกอยากได้อะไรเอา เรียงไปในแนวทางมองหาวัตถุ บำรุงบำเรอเป็นจุดหมาย^๕

4.3 ปัญหาความเชื่อและค่านิยมบางตัวที่ผิดพลาดอยู่

เรื่องของค่านิยม เป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกมาล้วนแต่มีส่วนมาจากการนึกคิดตามค่านิยมที่มีอยู่ ดังนั้น ถ้าค่านิยมที่มีอยู่เป็นค่านิยมที่ไม่ดี พฤติกรรมที่แสดงออกมาก็อาจเป็นปัญหาแก่สังคมได้ และการที่เกิดปัญหาในสังคมดังกล่าวนี้ อาจจะกระทบในส่วนต่าง ๆ ของสังคมต่อไปได้ เช่น ระบบการเมือง เศรษฐกิจ ดังนั้น ค่านิยมที่ผิด ๆ บางอย่างก็ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทางการเมืองและประชาธิปไตยได้เช่นกัน

ความเชื่อและค่านิยมหลายอย่างที่ผิดพลาดอยู่ เช่น

1. ค่านิยมในการเป็นผู้บริโภคมากกว่าเป็นผู้ผลิต ค่านิยมนี้นับว่าเป็นเรื่องใหญ่ที่ขัดขวางการพัฒนาประเทศ การที่มีแต่บริโภค โดยไม่ผลิตเลยนั้น คงทราบกันล่วงหน้าว่า ปัญหา

^๕ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ชีวิตที่สมบูรณ์, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : 2537), หน้า 44-47. และ ฐานสัจพจน์วิจารณ์ 1(2) (28 ธันวาคม 2537-3 มกราคม 2538) : 22.

ต้องเกิดขึ้นแน่นอน เรารับค่านิยมนี้มาจากประเทศตะวันตกอีกทีหนึ่ง แต่รับมาผิดช่วง หมายความว่า รับมาจากช่วงที่ประเทศตะวันตกเขาเจริญเขาผลิตสิ่งของต่าง ๆ ได้มากมายแล้ว เขาก็รับผลของการผลิตหรือบริโภคสิ่งที่เขาผลิตขึ้นมา แต่ก่อนจะบริโภคได้เขาต้องอดทน อดสาหัส อดออม ล้นโทษ จึงประสบผลสำเร็จในที่สุด แล้วเขาจึงรับผลแห่งความอดสาหัสของ เขานั้น เขาจึงเข้าสู่ยุคที่จะบริโภคได้ตามสบาย แต่ไทยเราเห็นตรงจุดปลายของปรากฏการณ์ แล้วก็เลยรับมา ก็เกิดปัญหาที่ชอบบริโภค แต่ไม่ชอบผลิต ที่สุดก็พึ่งตนเองไม่ได้ก็ต้องพึ่งคนอื่น ตลอดไป เมื่อต้องพึ่งคนอื่นตลอดไป อีสราเอลของเรา ก็หายไปด้วย

2. ค่านิยมมุ่งประโยชน์ของตนเอง หากความสูญส่ำราญสำหรับตัวเอง สิ่งนี้เกิดขึ้นใน ทุก ๆ ส่วนของสังคมก็ว่าได้ ดังเช่นในส่วนของการศึกษา การเล่าเรียนศึกษามักนิจรรณา เลือกรเรียนวิชาการ วิชาชั้นที่มีรายได้มาก ได้ตำแหน่งดี ๆ มีหน้าตาได้รับการยอมรับเวลาทำ งานก็คิดถึงแต่ผลประโยชน์ตอบแทนว่าจะได้เงินมาก หรือผลประโยชน์ตอบแทนมากน้อยเพียงใด แทนที่จะนึกถึงผลของงานนั้น การทำงานเพื่องานและเพื่อผลของงานนั้น ในสังคมหาได้น้อยมาก และถ้าจะเป็นค่านิยมก็เป็นค่านิยมกระแสรอง แต่ค่านิยมกระแหลักที่กำลังไหลเชี่ยวกราด ก็คือ ค่านิยมในการมุ่งหาประโยชน์แก่ตนเอง

3. ค่านิยมตามอย่างตะวันตก เป็นค่านิยมที่นับว่าผิดคนลาตอย่างยิ่ง ค่านิยมนี้เกิดมา ตั้งแต่ตะวันตกได้แผ่ขยายอำนาจออกล่าอาณานิคม และในขณะเดียวกันที่คนไทยเห็นประเทศ ตะวันตกเจริญ ก็อยากจะเจริญด้วย จึงพยายามรับความเจริญนั้นมาไม่ว่าจะเป็นในเชิงรูปแบบ และพฤติกรรมแต่น่าเสียดาย ค่านิยมดี ๆ ของฝรั่งหลายอย่าง ไทยไม่รับมา (เช่น ค่านิยมการ ใฝ่รู้) หรือบางอย่างรับมาก็รับมาไม่หมดได้แค่เปลือกส่วนสาระทิ้งไว้ที่ประเทศตะวันตกดั้งเดิม ค่านิยมตามแบบตะวันตกมีมาเรื่อย จนปัจจุบัน จนเรียกได้ว่า ค่านิยมตามตะวันตกนี้ฝังเข้า สลายเลือดของคนไทยแล้ว ผลของการตามเขาอย่างเดี๋ยวก็คือ การมีทัศนคติแบบผู้ตาม และผู้รับ ไม่มีความคิดของการที่จะนำเลข รอรับแต่ความเจริญของตะวันตกอย่างเดียว ความเจริญของ เขาแล้ว รับ ลอก มา จนบางครั้งบางอย่างเราลอกประเทศตะวันตกมา แต่เจริญกว่าประเทศ ตะวันตก เช่น ค่านิยมบริโภค เรามีมากกว่าประเทศตะวันตกเสียอีก ประเทศตะวันตกมีอะไร เราก็พยายามมีให้เหมือนประเทศตะวันตกให้ได้ โดยไม่เคยคิดว่าเรามีได้ เราก็ทำให้มีได้ แต่ ไม่คิด คิดแต่จะลอกจะเลียนแบบ แต่ไม่คิดที่จะทำให้ได้อย่างเขา

ในด้านการเมืองก็เช่นกัน ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เราก็ลอกมาจากประเทศตะวันตก แต่เวลาลอกก็ลอกแค่รูปแบบมา คือ เอาแต่รูปแบบเขามา เช่น มีรัฐสภา มีผู้แทน มีการเลือกตั้ง แต่ก็ได้แค่รูปแบบเท่านั้น ในส่วนของเนื้อหาสาระ และหลักการที่แท้จริงนั้นไม่ได้นำมาด้วยเลย ผลที่เกิดขึ้นจึงมักปรากฏบ่อย ๆ เช่น เอารูปแบบมาแล้ว แต่ใช้ไม่เป็น ใช้อย่างผิด ๆ เป็นต้น แต่แม้ว่า จะรู้ว่า รูปแบบ กับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงมันมีปัญหา แต่นักคิดบางคนก็จะทำให้ทุกอย่างเหมือนอย่างตะวันตกทั้งหมด เพราะคิดว่าเราลอกมาไม่หมดเลยเกิดปัญหา เลยพยายามทำให้เหมือน มีให้เหมือนตะวันตกที่สุด แต่ปัญหาก็ยังแก้ไม่ตก ยกตัวอย่างในด้านอื่น ๆ บ้าง ที่ตามอย่างตะวันตก ถ้าจะพูดไปก็เกือบทุกอย่าง เช่น หลักสูตร ตำราเรียน ก็ลอกจากตำราประเทศตะวันตก วิชาที่เรียนก็ลอกจากประเทศตะวันตกไม่ได้ปรับปรุงอะไรเลย หมอก็เรียนจากตำราประเทศตะวันตก หมอฮาก็เอามาตรฐานยาประเทศตะวันตกมาวัด จนถึงสมุนไพรของไทยไปในส่วนของวัยรุ่นบ้าง วัยรุ่นต้องกินอาหารฝรั่ง เช่น พวก fast food ฟังดนตรีฝรั่ง เดินให้ได้อย่างประเทศตะวันตก ลอกดนตรีฝรั่งมาทำเพลงขาย นั่งรถก็รถฝรั่ง ปลูกบ้านก็ทรงสเปน ทรงเบลเยียม อะไร ๆ ก็ฝรั่ง จนลิ้มของไทย ๆ หมด แต่แม้จะมีอย่างประเทศตะวันตก แต่ความเจริญอย่างประเทศตะวันตกยังไม่มีวิ้ววที่จะเกิดขึ้นเลย ดังนั้นแม้ไทยจะมีอย่างประเทศตะวันตก แต่ก็ไม่ได้เจริญอย่างที่ประเทศตะวันตกเขาเจริญเลย จนประเทศตะวันตกบางคนเขาเขียนหนังสือกล่าวถึงเมืองไทยว่า เมืองไทยทันสมัยจริง แต่ไม่พัฒนาเลย (modernization without development)⁷ ปัญหาการตามอย่างตะวันตกนั้นส่งผลให้คนไทยมีลักษณะทางความคิดที่เกิดผลเสียได้อย่างกว้างขวาง ลักษณะทางความคิดที่เกิดจากค่านิยมตามอย่างตะวันตกนั้น คือ คนไทยนั้น

1. มองแคบ

2. คิดใกล้

⁷ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), มองอเมริกามาแก้ปัญหาไทย, หน้า 92-93.

3. ใฝ่ต่ำ^๒

มองแคบ คือ มัวแต่มองกันไปมองกันมาอยู่ข้างในในหมู่พวกเราเอง มองไปมองมาก็ทะเลาะกันเอง ทั้ง ๆ ที่โลกเขาไปไหนกันแล้วก็ไม่ค่อยจะรู้เรื่อง ตามโลกไม่ทัน ถ้าเป็นเรื่องทางการเมือง ผู้บริหาร หรือรัฐบาลยังมองปัญหาแคบ ๆ อยู่ในประเทศเราเอง ตามโลกภายนอกไม่ทัน เหมือนอย่างที่รัฐบาลถูกวิจารณ์ว่าขาด วิสัยทัศน์ (vision) ส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ยิ่งมองแคบ ๆ ที่ในท้องถิ่นตน มองแค่ว่า ตัวเองเป็นตัวแทนของท้องถิ่นตน ต้องทำประโยชน์แก่ท้องถิ่นตนเท่านั้น ส่วนท้องถิ่นอื่นไม่รู้จัก ไม่เคยรับรู้ และไม่ให้ความสำคัญ เพราะไม่ได้อาศัยคะแนนเสียงจากท้องถิ่น หรือจังหวัดอื่น ขนาดเรื่องท้องถิ่นอื่นนอกเขตตนเอง ยังไม่รู้เรื่องเลย นับประสาอะไรกับเรื่องระดับประเทศ เรื่องระดับเอเชีย หรือแม้แต่เรื่องระดับโลกที่กล่าวมานี้คงเป็นเฉพาะ ส.ส. บางคนบางส่วนเท่านั้น คงไม่ใช่ทั้งหมด แต่ ส.ส. ของเรายังมีปัญหาเช่นนี้อยู่จริง

คิดใกล้ คือ การที่เราไม่แต่การรอคอยตามรับจากเขา จึงคิดใกล้ หรือคิดสั้น ไปหยุดไปตันแค่ว่าเขาทำเท่านั้นเอง เราไม่คิดเลยหน้าไปไกลกว่านั้น ว่าเราจะสร้างสรรค์อะไรให้แก่อารยธรรมโลกได้บ้าง ทั้ง ๆ ที่เราอาจจะมิของดีที่จะให้ประโยชน์แก่โลกทั้งโลก เช่น ความรู้ความคิดเกี่ยวกับหลักพุทธศาสนา กำลังถูกฝ่ายตะวันตกศึกษาอย่างจริงจัง เพื่อนำไปแก้ปัญหาจิตใจที่กำลังเกิดขึ้นอย่างร้ายแรงต่อคนของเขา จะเห็นได้ว่าหลักพุทธศาสนา (ที่แท้จริง) หรือหลักพุทธธรรมก็สามารถเป็นประโยชน์ต่อโลกได้ แม้แต่เรื่องคุณภาพ หลักการ สาระของ

^๒ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย, หน้า 30-32.

ประชาธิปไตย พุทธธรรมก็ให้คำตอบในเรื่องเหล่านี้ได้อย่างชัดเจน และถ้าเมืองไทยทำสำเร็จ ก็จะทำให้ประเทศไทยกลายเป็นตัวอย่างให้หลายประเทศได้ศึกษาได้ ก็เป็นการให้ประโยชน์แก่ชาวโลกทางหนึ่ง

ไผ่ดำ คือ มีความทะเยอทะยาน หวังแต่ลาภ ยศ มุ่งแต่จะหาวัตถุมาบำรุงบำเรอความสุขของตนเอง ลุ่มหลงเพลิดเพลินอยู่กับการเสพอาภิส ความใฝ่ในอาภิสในทางธรรมถือเป็นของต่ำ เป็นแค่สวรรค์ชั้นต่ำ แต่คนไทยก็ยังต้องการแสวงหา เพื่อให้ตนเองได้มีได้เอาอย่างเขาบ้าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องผลประโยชน์ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข คนไทยยังไผ่ดำอยู่กับสิ่งที่เคลือบด้วยกิเลส ตัณหาอยู่

ปัญหาคำนิยามผิด ๆ เหล่านี้ มีเหตุปัจจัยเอื้อจากปัญหาดังนี้

1. ต้องโทษการศึกษา เพราะการศึกษาใกล้ชิดกับคนอย่างมาก โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในระบบการศึกษา การศึกษามักจะสอนให้เกิดความรู้สึกอยากจะได้ อยากจะเอา ผู้เรียนก็เรียนในแนวการมองหาวัตถุมาบำรุงความสุขเป็นจุดหมายดังที่กล่าวไปข้างต้น

2. สื่อมวลชนก็เป็นตัวสำคัญที่เผยแพร่คำนิยามผิด ๆ โดยเฉพาะคำนิยามตามอย่างตะวันตก ทั้งตัวอย่างที่ยกไปข้างต้น โดยมากแล้วล้วนแต่มาจากสื่อมวลชนแทบทั้งสิ้น และยังยุคว่าข่าวสารข้อมูล สื่อมวลชนก้าวไกล คนในชนบทก็พลอยถูกกล่อมเกล่าในคำนิยามตะวันตกตามไปด้วย

5. ปัญหาข้าราชการเข้าไม่ถึงประชาชน^๑

พระธรรมปิฎก กล่าวถึงเรื่องนี้ตั้งแต่เป็นพระราชวรมุณี แต่ปัญหานี้ในปัจจุบันก็ยังคงมีให้เห็นอยู่ พระธรรมปิฎกท่านวิเคราะห์ว่า การที่ข้าราชการเข้าไม่ถึงประชาชนนั้น สาเหตุมิได้มาจากระบบศักดินา หรือเจ้าขุนมูลนาย แต่กลายเป็นว่า เพราะไม่สามารถเข้าถึง

^๑ พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน, หน้า 67-69.

ราษฎร จึงยังต้องรักษาระบบศักดินาไว้ต่างหาก การมัวแต่โทษระบบศักดินาอยู่จะเป็นการจับจุดของปัญหาผิดไป และจะแก้ปัญหาก็ไม่ได้ เพราะตัวปัญหาที่แท้จริงอยู่ที่การเข้าถึงกันด้วยความเข้าใจ และไว้วางใจกันต่างหาก และที่เป็นปัญหาเช่นนี้ ส่วนหนึ่งก็เพราะ ข้าราชการของเราเกือบทุกระดับมักจะได้รับการศึกษามาจากตะวันตก ทำให้ห่างเหินวัฒนธรรมดั้งเดิม ไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธศาสนา ตลอดจนหลักพุทธธรรม และวัฒนธรรมของตนเอง สิ่งนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ข้าราชการเห็นห่างกับประชาชน เข้ากับประชาชนไม่ได้ เรียกได้ว่า ผูกกันคนละภาษา เลสทีเดียว ทำให้ข้าราชการแปลกแยกจากประชาชน สิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญต่อความไว้วางใจที่ประชาชนมีต่อข้าราชการ เมื่อขาดความไว้วางใจ ก็เลยไปถึงความไม่แน่ใจในเจตนาของข้าราชการว่าจะหวังดี ทำประโยชน์แก่ชาวบ้านจริงหรือไม่ ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ข้าราชการเข้าไม่ถึงประชาชน ส่งผลถึงการพัฒนาประชาธิปไตยหลายอย่าง เช่น ข้าราชการกับประชาชนไม่เคยร่วมกันทำกิจกรรม ดังนั้น การฝึกฝนประชาธิปไตยจึงประสบผลสำเร็จยาก และขณะที่ข้าราชการอย่างน้อยก็เข้าใจเรื่องเกี่ยวกับประชาธิปไตยดีกว่าประชาชน แต่ความเห็นห่างกันก็ทำให้ประชาชนขาดโอกาสที่จะเรียนรู้ประชาธิปไตยในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการอบรม หรือการฝึกกิจกรรม ตลอดจนการฝึกวิถีชีวิตประชาธิปไตยก็คงทำได้ยาก และโดยเฉพาะงานด้านนโยบายทางด้านการเมืองที่จะส่งถึงประชาชน โดยผ่านทางข้าราชการก็จะเกิดผลเป็นไปตามเป้าประสงค์ยาก

6. ปัญหาปัญญาชนสมัยใหม่ไม่ค่อยรู้เรื่องเมืองไทยอย่างแท้จริง

ปัญญาชนเป็นกลไกทางสังคมอย่างหนึ่งที่สำคัญ เพราะปัญญาชนจะเป็นผู้นำแนวทางการเดินทางของสังคมให้ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งงามของสังคม ดังนั้น ปัญญาชนนั้นว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อสังคม แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นปัญหาหนึ่งที่รุนแรงก็คือ ปัญญาชนสมัยใหม่ไม่ค่อยรู้เรื่องเมืองไทยอย่างแท้จริง บ่อยครั้งที่ปัญญาชน นักวิชาการ จะศึกษาความรู้เกี่ยวกับเมืองไทยจากตำราต่างประเทศ ที่ต่างประเทศเขามาศึกษาแล้วเขียนไว้ ดังนั้น ความลึกซึ้ง ความถูกต้อง จะมียากน้อยเพียงใด ก็ยังเป็นข้อสงสัยอยู่ และมีอีกอย่างที่ทำให้ปัญญาชนไทยไม่ค่อยจะรู้ และเข้าใจเรื่องเมืองไทยของตัวเองก็เพราะ ปัญญาชนเรายังขาดการเรียนรู้เรื่องราวของตนเอง

นั่นคือ ปัญญาชน นักศึกษาของไทยยังขาดการเรียนรู้ปรัชญา แนวคิด หรือพื้นฐานอารยธรรมแบบตะวันตกอย่างมาก ไม่เหมือนกับทางตะวันตกที่เขาศึกษาปรัชญาตะวันตก เพื่อให้เขารู้จักตนเองรู้จักที่มาที่ไปของตนเอง และมันก็เป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับการประกอบการพิจารณาในการพัฒนาประเทศของตนเอง เพราะการรู้จักตนเองนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะจัดการกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดกับตนเอง ถ้าเราไม่รู้จักตนเอง การจัดการปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดกับตนเองอาจส่งผลเสียต่อตนเองได้ เช่น ไม่รู้จักเมืองไทยดี แต่เอาความรู้ปรัชญาตะวันตกมาแก้ไขปัญหาของไทย ก็ไม่สามารถแก้ไขได้ลุล่วง ดังนั้น การจะทำหน้าที่ในการชี้นำสังคมนั้น ถ้าปัญญาชนยังไม่รู้เรื่องราวของตนเองแล้วบทบาทนี้อาจมีปัญหาก็ได้ เช่น ถ้าจะชี้นำชาวบ้านในความคิดความเชื่อของชาวบ้านในเรื่อง "กรรม" แต่ปัญญาชนไม่รู้ที่แนวคิดเรื่องกรรมเป็นอย่างไร ก็ไปถามจากชาวบ้านแล้วก็ได้ ก็มาสรุปว่า เรื่องกรรมเป็นอย่างนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้ตามหลักคิดแบบตะวันตกแล้วก็ต้องจัดการแก้ไขอย่างนั้นอย่างนี้ เช่น ถ้าเรื่องกรรมเป็นเรื่องของการปล่อยตามกรรมตัวเองกำหนดมาแต่ชาติปางก่อน ทำให้คนไม่พัฒนาไม่กระตือรือร้น เลื่อยชา ดังนั้น ถ้าเรื่องกรรมเป็นเช่นนี้ ก็ไม่ควรจะเชื่อเรื่องกรรมอีกต่อไปแล้วสรุปไปถึงว่า ศาสนาพุทธสอนให้คนเลื่อยชา คำสอนของศาสนาขัดกับการพัฒนา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้ ถ้าหากว่าปัญญาชนเราไม่รู้เรื่องราวของปรัชญา หรือแนวคิดของพุทธศาสนาอย่างแท้จริง แต่รู้เรื่องจากปากของชาวบ้านที่รับถ่ายทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งอาจคลาดเคลื่อน หรือมีแนวคิดอื่นเข้าร่วมผสมด้วย แล้วปัญญาชนก็เชื่ออย่างนั้น ถ้าเป็นอย่างนี้ การชี้นำสังคมของปัญญาชนอาจมีปัญหามาก ¹⁰

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวทางการแก้ไข้ปัญหา

เมื่อวิเคราะห์ปัญหานั้น เราได้เห็นโครงสร้างของปัญหาสำคัญต่าง ๆ ตลอดจนเห็นความสัมพันธ์ของปัญหาต่าง ๆ ในระดับต่าง ๆ เราได้ทราบว่า ปัญหาใดจัดอยู่ในกลุ่มเดียวกันบ้าง ปัญหาใดเป็นเหตุปัจจัยต่อกันและกันบ้าง กล่าวคือ ปัญหาใดเป็นเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาใดบ้าง ปัญหาใดเป็นผลจากปัญหาใดบ้าง เมื่อทำการวิเคราะห์สำเร็จแล้ว ขั้นตอนสำคัญต่อไปก็คือ การกำหนดแนวทางในการแก้ไข้ปัญหาเหล่านั้น โดยจะมุ่งแก้ไข้ปัญหาที่เป็นสาเหตุสำคัญ โดยไม่ต้องมุ่งแก้ไข้ปัญหาที่เป็นผล เพราะเมื่อเราสามารถแก้ไข้ปัญหาที่เป็นสาเหตุสำเร็จแล้ว ปัญหาที่เป็นผลนั้นก็หายไปเอง เพราะไม่มีเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหา (ที่เป็นผล) นั้นต่อไปแล้ว หรืออย่างน้อยปัญหาที่เป็นผลนั้น ก็จะอ่อนคลายความรุนแรงลงไปได้บ้าง ตามระดับของความสำเร็จในการแก้ไข้ปัญหา (ที่เป็นสาเหตุ)

การกำหนดแนวทางในการแก้ไข้ปัญหานั้น พระธรรมปิฎกได้กำหนดไว้ 2 แนวทางใหญ่ คือ ^{๑๕}

1. การแก้ไข้ปัญหาระยะยาว
2. การแก้ไข้ปัญหาระยะสั้น

การแก้ไข้ปัญหาระยะยาว

การแก้ไข้ปัญหาเพื่อการพัฒนาประชาชาติไทยนั้นในบางแนวทางเป็นแนวทางที่จำเป็น

^{๑๕} สัมภาษณ์พระธรรมปิฎก, 22 มีนาคม 2538.

จะต้องสร้างขึ้น แต่ต้องใช้ระยะเวลายาวนานพอสมควร เมื่อเป็นเช่นนี้ สิ่งที่ต้องกระทำให้ได้ สำหรับการแก้ปัญหาในระยะยาว คือ ความต่อเนื่อง ความสม่ำเสมอ และความอดทนในการดำเนินการแก้ไขปัญหา เพราะการแก้ไขปัญหานั้นสามารถแก้ไขได้แบบยั่งยืนสมบูรณ์นั้นจำเป็นต้องแก้ไขเข้าไปถึงระดับจิตใจและระดับปัญญา ซึ่งเป็นเรื่องของความรู้ ความคิด ความเข้าใจ หลักสำคัญ พื้นฐานที่จำเป็นต่อการแก้ไขปัญหานี้ ดังนั้น การแก้ไขปัญหานี้ ความคิด จิตใจ พื้นฐานนี้ จำเป็นต้องใช้เวลาและความอดทนเพื่อ "บ่มเพาะ" ให้เกิดขึ้นในตัวของคนทุกคน ที่กล่าวว่า คนทุกคนนั้น ถ้าเป็นเช่นนั้นได้จะดีที่สุดในความเป็นไปไม่ได้อย่างน้อยคนส่วนใหญ่ก็ต้องทำให้สำเร็จ เพราะสิ่งนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จหรือล้มเหลวของการพัฒนาประชาธิปไตย คนทุกคนที่กล่าวมานั้น ก็คือไม่ว่าจะเป็นอาชีพใด เช่น นักการเมือง ข้าราชการ อาจารย์ นิสิต ทหาร นักศึกษา ปัญญาชน พ่อค้า แม่ค้า แรงงาน กรรมกร หมอ นักสื่อสารมวลชน ฯลฯ และไม่ว่าจะเป็นวัยใด เช่น เด็ก ผู้ใหญ่ วัยรุ่น คนแก่ หรือไม่ว่าจะเป็นเพศใด เช่น เพศหญิง เพศชาย หรือชนชั้นวรรณะใด กล่าวคือ ถ้าเป็นไปได้อย่างทุกคนในสังคมไทยต้องได้รับการพัฒนาในระยะยาว

แนวทางการแก้ไขปัญหาระยะยาวมีดังนี้

1. การศึกษาให้เข้าใจในหลักจรรยาบรรณแห่งธรรมชาติหรือหลักพุทธธรรมอย่างถ่องแท้
2. การพัฒนาคุณภาพของประชาชนโดยการศึกษา
3. การสร้างอุดมธรรมของสังคมด้วยการสร้างหรือพัฒนาคนให้เป็นธรรมาธิปไตย

1. การศึกษาให้เข้าใจในหลักจรรยาบรรณแห่งธรรมชาติหรือหลักพุทธธรรมอย่างถ่องแท้

แม้ว่าพุทธศาสนาจะถือว่าเป็นศาสนาประจำชาติไทย แม้ว่าชีวิตของคนไทยผูกพันกับพุทธศาสนาโดยตลอด ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จนพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของสังคมไทย แต่สำหรับความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมอันเป็นแก่นของพุทธศาสนาของคนไทยในปัจจุบันนั้นน่าเป็นห่วงว่า ประชาชนรู้และเข้าใจมกน้อยเพียงใด ปรัชญาการณที่เป็นดัชนีชี้ว่าคนไทยนั้นยังไม่รู้และเข้าใจตลอดจนปฏิบัติไม่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรมนั้นดูได้จาก การยึดถือในตัวพระสงฆ์บางรูปจนเลยเถิด เช่น กรณีพระยันตระ, พระนิกร เลยเถิดจนเลยหลักธรรมของศาสนา แต่ไปยึดศรัทธาผู้เป็นพระสงฆ์ จนเอาพระสงฆ์เป็นที่พึ่งพา ประชาชนอีกจำนวนหนึ่ง

กลุ่มหลงในพระที่เป็นวัตถุนิยมของคณะเป็นล้านบาทก็มี และกลายเป็นค่านิยมสำหรับคนมีเงิน ในทศวรรษ ในเรื่องการ "เล่นพระ" ไม่ว่าจะเป็นการราชาระดับสูง, นักการเมือง, นักธุรกิจ ส่วนคนระดับล่างก็ "เล่นพระ" เพื่อขอให้พระช่วยเหลือ เช่น คุ่มครองให้ปลอดภัย หนทางไม่เข้า ยิ่งไม่ออก หรือแขวนพระแล้วจะทำให้คนลุ่มหลง หลงรัก เป็นต้น พระบางรูปมีคนศรัทธาในลักษณะอย่างนี้ในระดับประเทศจนคนทั่วไป โดยเฉพาะนักการเมืองทั้งหลายเข้าหา เพื่อให้ท่านเคาะหัวให้ เพื่อจะได้ประสบความสำเร็จทางการเมืองเป็นใหญ่เป็นโต เป็นนายกรัฐมนตรีกับเขาบ้าง สิ่งเหล่านี้เป็นตัวอย่างเพียงเล็กน้อยที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันที่สะท้อนให้เห็นถึงการขาดความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมอย่างดั่งแท้ของประชาชนเกือบทุกหมู่เหล่า แม้แต่วงการพระเองก็ยังมีปัญหาในเรื่องนี้เช่นกัน ซึ่งถ้าจะเรียกในเชิงอุปมา ก็คงเรียกได้ว่า นับถือพุทธศาสนาแค่เปลือก และบางครั้ง บางคน นอกจากนับถือแค่เปลือกแล้ว พอจะเข้าถึงเนื้อในกลับเข้าไปแบบผิด ๆ คือ เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนในหลักคำสอนของพุทธศาสนา เช่น หลักกฎแห่งกรรม หลักสันโดษ หลักอุเบกขา จนทำให้เกิดพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปตามความเข้าใจที่เบี่ยงเบนนั้น และที่สุดที่ตีความพุทธศาสนาไปในทางเบี่ยงเบนจากความจริง เช่น พุทธศาสนาสอนให้คนหนีโลก พุทธศาสนาสอนให้คนยอมรับสภาพในโลก คำสอนของพุทธศาสนาขัดแย้งต่อหลักการพัฒนา ดังที่กล่าวข้างต้นไปแล้ว เป็นต้น

การใช้พุทธธรรมเพื่อเป็นหลัก หรือแนวทางในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านการเมืองนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกคนในสังคมต้องมีความรู้ความเข้าใจในสาระ และหลักการของพุทธธรรมอย่างชัดเจน ถูกต้อง และดั่งแท้ ดังนั้น แนวทางเพื่อจะทำให้คนได้รู้เข้าใจหลักพุทธธรรมอย่างดั่งแท่นั้น การให้การศึกษาแก่ประชาชนในหลักการ และสาระแท้จริงของพุทธศาสนาที่เป็นหลักสัจธรรมแห่งธรรมชาติ หรือพุทธธรรมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งยวด

การศึกษาหลักการและสาระของหลักพุทธธรรมอย่างดั่งแท่นั้น จะทำให้เรา รู้ และเข้าใจหลักการของธรรมวินัย อันถือว่าเป็นทั้งหมดของพุทธศาสนา คนที่ยังไม่เข้าใจหลักธรรมวินัยนั้นแสดงถึงว่ายังไม่เข้าใจหลักของพุทธศาสนา ถ้ากล่าวโดยสังเขป ธรรมวินัยนั้นแยกกัน ได้ชัดเจน 2 เรื่อง คือ เรื่องของธรรมกับเรื่องของวินัย เรื่องของธรรมเป็นความจริง เป็นสัจธรรม เป็นกฎธรรมชาติ ที่แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะประสูติหรือไม่ จะปรินิพพานหรือไม่

พุทธศาสนาจะเจริญ หรือเสื่อม ธรรมก็เป็นสิ่งที่มันขึ้นไปของมันอย่างนั้น เป็นกฎธรรมชาติ กฎแห่งความจริงของธรรมชาติ ที่เราต้องรู้ เพราะถ้าไม่รู้ เมื่อเกิดการปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติดี้อาจจะก่อให้เกิดภัยต่อมนุษย์ต่อสังคมมนุษย์ และต่อสภาพธรรมชาติดี้อีกได้ ดังปัญหาในปัจจุบันที่มนุษย์มุ่งแต่พัฒนาทางวัตถุ มีความสะดวกพร้อมทางวัตถุ แต่มนุษย์ไม่พัฒนาทางจิตใจ ซึ่งเป็นจุดหลักสำคัญข้อหนึ่งของหลักการพุทธศาสนา จนส่งผลให้ภาวะจิตใจของมนุษย์ในปัจจุบันเลวร้ายลงทุกที ปัญหานี้เห็นได้ชัดเจนในประเทศตะวันตกในปัจจุบัน โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาที่มีปัญหาในเรื่องจิตใจอย่างมาก จนต้องหันมาศึกษาหลักพุทธศาสนากันอย่างจริงจัง นี่คือนิยามที่ เกิดจากการไม่รู้ไม่เข้าใจในหลักธรรม อันเป็นกฎแห่งความจริงของธรรมชาติ เมื่อไม่รู้เสียแล้วการจัดสรรสังคมในด้านต่าง ๆ จึงเกิดปัญหาดังที่กล่าวมา การจัดสรรสังคมในด้านต่าง ๆ นี้ ทางพุทธศาสนาเรียกว่า หลักของวินัย นั่นคือ วินัยเป็นการจัดสภาพแวดล้อม การจัดการระบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะ ระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคม เพื่อให้มารองรับหลักธรรมให้เกิดสอดคล้องกับธรรมเท่านั้นจึงจะทำให้สังคมอยู่ดี และไม่เกิดปัญหา ดังนั้น หลักของวินัยจึงเป็นหลักสำคัญอีกข้อของพุทธศาสนา

เมื่อศึกษาเข้าใจในหลักพุทธธรรม สิ่งที่เราจะเห็นก็คือ

1. เราจะรู้ว่า หลักธรรม หรือตัวธรรม หรือความจริงที่เป็นกฎของธรรมชาติเป็นเช่นไร
2. เราจะรู้หลักวินัย เพื่อการจัดสรรสิ่งภายในโลก หรือสังคมให้สอดคล้องกับหลักธรรม
3. ในหลักวินัยนั้น เราจะเห็นได้ชัดว่า ระบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคม นั้นมาจากแหล่งเดียวกัน และถูกสร้างมาเพื่อจุดประสงค์เดียวกัน การแยกกันเป็นระบบต่าง ๆ ก็เพื่อความสะดวกเท่านั้น แต่ถึงที่สุด แต่ละระบบต้องประสานกัน ทำงานร่วมกัน เพื่อจุดประสงค์เดียวกัน เมื่อเข้าใจเช่นนี้แล้ว ปัญหาในเรื่อง reductionistic view ก็จะไม่เกิดขึ้น หรือก็จะถูกแก้ไขไปในทางที่ถูกต้อง
4. ในทางการเมืองนั้น เราจะเห็นถึงความสัมพันธ์ของหลักพุทธธรรมกับการเมือง เห็นถึงจุดกำเนิดและจุดหมายของการเมือง

5. ในส่วนของประชาธิปไตย จะทำให้เราสามารถเข้าใจในหลักการประชาธิปไตย บนฐานแห่งพุทธธรรมได้ง่ายขึ้น เมื่อเราสามารถเข้าใจหลักการแห่งประชาธิปไตยให้ดีแล้วก็เป็นางง่ายขึ้นที่เราจะจัดสถาบันต่าง ๆ ในสังคม (วินัย) เพื่อให้เป็นไปตามหลักการแห่งประชาธิปไตยนั้น (สิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับนักการเมืองไทยที่ต้องรู้และเข้าใจเป็นอย่างดี)
6. สำหรับประชาชนทั่วไป ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมจะทำให้เขามีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ไม่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมในการอ่อนว้อนพึงพาส่งต่าง ๆ นอกตัวเอง เช่น พระสงฆ์รูปงาม, ต้นไม้, จอมปลวก เพื่อขอให้สมประสงค์ในเรื่องต่าง ๆ มาเป็นการพึงตนเอง ทำทุกอย่างด้วยปัญญาแห่งตนเอง เป็นอิสระจากสิ่งอื่น มีความสามารถในการสร้างความสุขด้วยตนเองได้ ไม่ใช่ต้องอาศัยสิ่งอื่นเพื่อสร้างความสุข พัฒนาความสุขจากการเอาเป็นการให้ เป็นต้น

2. การพัฒนาคุณภาพของประชาชนโดยการศึกษา

จากข้อที่ 1 การที่ต้องรู้ธรรม และฉลาดจัดวินัยในสอดคล้องกับธรรม สังคมจึงจะดำเนินการด้วยดี แต่ที่สำคัญ คือ เราจะรู้จักธรรมได้อย่างไร ก็เพราะเราไม่รู้ (อวิชชา) จึงทำให้เราปฏิบัติผิดไปหมด ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ (ทุกข์) การที่ไม่รู้ ทำให้คนเรากระทำสิ่งต่าง ๆ ไปตามความรู้สึก (เวทนา) ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ (ผัสสะ) ถ้าชอบใจก็อยากได้อีก อยากทำอีก ถ้าไม่ชอบใจก็มักจะหลีกเลี่ยง เป็นต้น การปล่อยให้อุบัติกรรมเป็นไปตามคำบงการของเวทนาที่มาจากกิเลส ตัณหา มานะ ทิฏฐิ เหล่านี้ จึงทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นในสังคม เพราะต่างคนต่างมีความต้องการ แต่สิ่งที่สนองความต้องการนั้นกลับมีจำกัด จึงเกิดความขัดแย้งแย้งซึ่ง ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในสังคม รวมไปถึงปัญหาทางการเมืองต่าง ๆ มากมาย การหลุดออกจากปัญหาเหล่านี้ก็คือ การรู้จักกฎแห่งความจริง หรือสังขธรรมของธรรมชาติและปฏิบัติให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาตินั้น ดังนั้น เพื่อให้เกิดความรู้ดังกล่าว เราต้องมี "ปัญญา" เพราะปัญญาเป็นเครื่องมือหาความรู้ เมื่อมีปัญญาเราก็จะสามารถรู้ว่าธรรมคืออะไร และสามารถจัดวินัยให้สอดคล้องกับธรรมได้ ดังนั้น เป้าหมายของการพัฒนาคนจึงอยู่ที่ปัญญา คุณภาพของคน จึงอยู่ที่ระดับของการพัฒนาปัญญา และการจะมีปัญญาได้นั้นก็ต้องเกิดจาก

"การศึกษา" หรือ "สิกขา" การศึกษาในที่นี้มิใช่มีความหมายแคบ ๆ ที่เราเข้าใจกัน แต่ การศึกษานี้จะหมายถึงการฝึก การปฏิบัติ การลงมือกระทำตาม มิใช่สักแต่ว่าท่อง ๆ ตาม หนังสือก็เป็นการศึกษาอย่างนั้นไม่ถูกต้อง

กระบวนการของการศึกษาหรือการพัฒนาคนนั้น แบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน¹²

1. ขั้นนำสู่สิกขา
2. ขั้นไตรสิกขา

1. ขั้นนำสู่สิกขา

เป็นขั้นตอนก่อนที่จะถึงขั้นไตรสิกขา สิ่งสำคัญที่ต้องมีต้องฝึกฝน เพื่อจะเป็นปัจจัย ก่อให้เกิดไตรสิกขาได้ง่ายขึ้น ปัจจัยดังกล่าวนี้มี 2 ตัว ที่สำคัญมาก คือ

1. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปรโตโฆสะ หมายถึง เสียงจากภายนอกไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด และจากที่ใด เช่น พ่อ แม่ ครู อาจารย์ เพื่อนฝูง สื่อมวลชน พระ หนังสือ หรือแม้แต่วัฒนธรรมประเพณี ปรโตโฆสะที่ดีจะเป็นจุดเริ่มของการเข้าสู่ไตรสิกขาได้ดีเช่นกัน สำหรับเด็กนั้น พ่อแม่ถือว่าต้องเป็นปรโตโฆสะที่ดีแก่ลูก ครูต้องเป็นปรโตโฆสะที่ดีแก่นักเรียน นักศึกษา การเลือกคบเพื่อนต้องเลือกคบเพื่อนที่เป็นปรโตโฆสะที่ดี คือ มีความเป็นกัลยาณมิตร สื่อมวลชน ต้องเป็นปรโตโฆสะที่ดีแก่ผู้รับสื่อ นักศึกษา ปัญญาชน หรือประชาชนทั่วไปก็สามารถหาหนังสือที่ดี มีความรู้มาเป็นปรโตโฆสะที่ดีให้แก่ตนเองได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹² พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร, หน้า 28-31.

คำว่า "ปรโตโฆสะที่ดี" ก็คือ เสียงที่มาจากภายนอก (ไม่ใช่เกิดในตัวเอง) ที่ดี หมายถึง เสียงนั้นชักจูงเราไปสู่แนวทางแห่งปัญญา แห่งความดี ความจริง ความถูกต้อง ดั่งงาม เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม สามารถนำเราไปสู่การพัฒนาตนเองได้ในที่สุด

ปรโตโฆสะเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น ตราบใดที่เรายังไม่สามารถหยั่งรู้ด้วยปัญญา ภายในตนเองด้วยตนเองได้ และในปัจจุบันมีน้อยคนนักจะหยั่งรู้ หรือเข้าถึงปัญญาด้วยตนเองได้ ดังนั้น ในปัจจุบัน ปรโตโฆสะจึงนับว่ามีอิทธิพลอย่างมากในการกล่อมเกล้า ชักจูงคน แต่ในสังคมย่อมมีทั้ง ปรโตโฆสะที่ดี และที่ไม่ดี ดังนั้น เราต้องเจือจก ปรโตโฆสะที่ดีมีประโยชน์ เพื่อการพัฒนาตนเอง

2. ปัจจัยภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ การรู้จักคิดรู้จักพิจารณาดูด้วยตนเอง อย่างรอบคอบต่อทุกสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเอง รู้จักการคิดสืบสาวหาเหตุปัจจัยแยกแยะให้เห็น องค์ประกอบ จับแง่ดีมาใช้ประโยชน์ รู้จักโยงให้เห็นองค์รวม หรือสร้างองค์ความรู้ ความคิดใหม่ ทำให้เกิดปัญญาเข้าถึงความจริง

และนอกจากปัจจัย 2 ตัวนี้แล้ว ในขั้นนำเข้าสู่สิกขา ยังมีปัจจัย หรือองค์ประกอบ อีก 5 ตัว ช่วยหนุนอยู่ ซึ่งเป็นสิ่งที่เราต้องฝึกฝนเช่นกัน คือ

1. ความถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา) โดยจัดระเบียบความเป็นอยู่ให้เอื้อต่อการพัฒนาตนเอง

2. ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันทสัมปทา) สร้างแรงจูงใจที่ถูกต้องดีงาม

3. ความทำตนให้ถึงพร้อม (อัตตสัมปทา) โดยมีจิตสำนึกที่จะพัฒนาตนเอง

อยู่เสมอ

4. ความถึงพร้อมด้วยหลักการแห่งความเชื่อถือ (ทิวฐีสัมปทา) เชื่อถือในหลักการแห่งเหตุผล หรือความเป็นไปตามเหตุปัจจัย เป็นผู้คิดหาเหตุผลอยู่ตลอดเวลา

5. ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (อัปมาทสัมปทา) คือ กระตือรือร้น มีสติไม่เลื่อยชา ไม่พลาดโอกาส ตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลง ทำให้ใช้เวลาเป็นประโยชน์

รวมแล้วเป็นปัจจัยฝึก 7 ข้อ เรียกว่า เป็นบุนนิตของการศึกษา นั่นคือ เป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าสู่การศึกษา และทั้ง 7 ข้อนี้ ปัจจัยที่ 1 คือ ปรโตโฆสะ หรือกัลยาณมิตร เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยชักนำหรือกระตุ้นให้เกิดปัจจัยตัวอื่น ๆ ตามมา ดังนั้น เราจะ

เห็นได้ว่า ไม่ว่าจะ เป็น พ่อ แม่ เพื่อนฝูง ครู อาจารย์ สื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ เหล่านี้ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพของคน โดยทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุดเท่ากับเป็น ปรโตโมหะที่ดี หรือเป็นกัลยาณมิตรที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมแล้ว

2. **ชั้นไตรสิกขา** เป็นระบบการศึกษาสำหรับการพัฒนามนุษย์อย่างมีบูรณาการ และ ทำให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ศิล สมาธิ ปัญญา

1. **ศิลปะ** เป็นเรื่องของการฝึกในด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมเคยชิน เครื่องมือฝึกศิลปะ คือ วินัย วินัยเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการศึกษาและการพัฒนามนุษย์ วินัยจะเป็นตัวจัดเตรียมชีวิตและสภาพแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา และเป็นตัวฝึกพฤติกรรม ความเคยชินที่ดี

หลายคนยังเข้าใจวินัยในความหมายที่แคบอยู่ เช่น เข้าใจว่า วินัยคือการทำตามกฎระเบียบที่วางไว้ การเข้าใจเช่นนี้ยังแคบอยู่ จริง ๆ แล้วในทางธรรมมองวินัยในขอบเขตที่กว้าง และลึกกว่านี้ กล่าวคือ สิ่งแรกที่ต้องเข้าใจก่อน คือ วินัยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น เพราะเรามีวัตถุประสงค์ที่มุ่งประโยชน์แก่ชีวิตและสังคม ดังนั้น วัตถุประสงค์ที่แท้ของวินัยก็คือ การจัดสรรโอกาสให้คนสามารถทำอะไร ๆ ได้สะดวกและมากขึ้น อันเป็นการเอื้อโอกาสต่อการพัฒนาคุณภาพของคน แต่วินัยจะได้ผลดีนั้นคนต้องมีจิตสำนึกในการพัฒนาตนเองด้วย

วินัยในความหมายอีกด้านหนึ่ง คือ การเป็นกติกาของสังคม ทุกคนต้องถือปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่วางกันไว้ และถ้าละเมิดก็ต้องได้รับโทษตามกำหนดไว้ วินัยในความหมายนี้ก็จะช่วยให้คนได้วางตน ปฏิบัติตนและทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ถูกต้อง แต่วินัยนั้นต้องอยู่บนรากฐานของความถูกต้อง จึงจะสัมฤทธิ์ผลให้เกิดศิลปะตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

การพัฒนาศิลปะ มีหลักการอย่างหนึ่งว่า คนเรามักเคลื่อนไหวในรูปลักษณะที่ซ้ำรอยเดิมจนเป็นพฤติกรรมเคยชิน ดังนั้น ถ้าเป็นการเคลื่อนไหวที่ก่อให้เกิดผลดีก็เป็นพฤติกรรมเคยชินที่ดีก็ต่อไป แต่ถ้าเป็นพฤติกรรมเคยชินที่ไม่ดีก็จะเสียหาย และยังแก้ไขยากด้วย ดังนั้น การฝึกให้มีพฤติกรรมเคยชินที่ดีจึงสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะกับเด็ก ๆ ที่ยังสามารถฝึก

ได้ง่าย เปรียบเหมือนไม้อ่อนที่ตัดง่ายอยู่ ซึ่งถ้าตัดทิ้งไป แต่สภาพแวดล้อมทุกวันนี้ มักจะไม่ค่อยดี
 ย่อมเป็นการเสี่ยงต่อการมีพฤติกรรมเคยชินที่ไม่ดีเกิดขึ้นแก่ประชาชนส่วนใหญ่ได้

ดังนั้น เป้าหมายสำคัญ คือ การทำให้เด็กหรือคนที่เข้ามาใหม่มีพฤติกรรมเคยชินที่ดี
 ติดตัว โดยเฉพาะคนที่มีศักยภาพในการฝึกสอน พอเคยชินอย่างไรก็จะอยู่แค่พฤติกรรมนั้น จะติด
 จะยึดอยู่กับพฤติกรรมเคยชินนั้น จะปรับปรุงแก้ไขพัฒนาอีก ต่างจากคนที่มีความสามารถในการพัฒนา
 สูง ซึ่งสามารถปรับปรุงตัวเองได้เสมอ ไม่อยู่ในความครอบงำของความเคยชิน แต่คนเหล่านี้
 มีจำนวนน้อยในสังคม การแก้ไขสำหรับคนส่วนใหญ่ในสังคมที่มีพฤติกรรมเคยชินที่ไม่ดีนั้น เราคง
 แก้ได้เฉพาะเรื่องนอกตัวเขาที่จะไปมีงัยกับตัวเขา เช่น การวางระบบกฎเกณฑ์ กติกาที่ออก
 มาในรูปของบัญญัติทางสังคมเป็นกฎหมาย เป็นต้น นอกจากนั้น สิ่งที่ต้องปรับให้ดี คือ แขนงแผน
 ประเพณี วัฒนธรรมที่ดั่งาม นำมาใช้ มาวางระบบให้ดีจนลงตัว ติดเป็นพฤติกรรมเคยชิน และ
 เมื่อเกิดพฤติกรรมเคยชินแล้ว ก็มักจะเกิดการสะสม และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีก
 รุ่นหนึ่ง เป็นการปฏิบัติตาม ๆ กัน เป็นความเคยชินใหม่ที่ดี การมีพฤติกรรมเคยชินที่ดี จนกลายเป็น
 เป็นวัฒนธรรม ประเพณีนั้นจะมีผลต่อคนในสังคมมากกว่าใช้กฎหมายบังคับ เพราะวัฒนธรรม
 ประเพณี เป็นพฤติกรรมเคยชินที่สังคมสั่งสมถ่ายทอดกันมาจนลงตัว ถึงขนาดปฏิบัติไปโดยไม่รู้ตัว

ดังนั้น ในเรื่องการเมืองและประชาธิปไตยนั้นก็ควรมีการฝึกพฤติกรรมด้วยกิจกรรม
 ประชาธิปไตย เพื่อให้กลายเป็นพฤติกรรมเคยชินจนนำไปสู่วิถีชีวิตประชาธิปไตย กลายเป็น
 พฤติกรรมเคยชินของสังคม และที่สุดก็กลายเป็นวัฒนธรรมของสังคม

เมื่อสามารถสร้างพฤติกรรมเคยชินที่ดีได้แล้วนั้น เราต้องพัฒนาต่อไปอีกในระดับ
 จิตใจและปัญญา กล่าวคือ พัฒนาให้คนเข้าใจสาระอันแท้จริงของพฤติกรรมเคยชินนั้นว่า ทำไม
 จึงเป็นพฤติกรรมที่ดีที่ถูกต้องที่ทำตาม ๆ กันมา โดยเฉพาะในเรื่องของประเพณีวัฒนธรรม
 เพราะลำพังแต่เพียงวัฒนธรรมประเพณีที่ถ่ายทอดกันมา เมื่อผ่านไประยะ หนึ่ง ๆ อาจเกิดการ
 คลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนได้ เช่น อาจเหลือแค่รูปแบบ แต่สาระหายไปหมด ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่ง
 ที่เราต้องพัฒนาไม่หยุด แค่เพียงในระดับพฤติกรรม แต่ต้องพัฒนาไปจนถึงระดับจิตใจ และ
 ปัญญาด้วย เพราะผู้ที่มีความเข้าใจ และปัญญาเท่านั้นที่จะรักษาพฤติกรรมเคยชินที่ดีทั้งใน

รูปแบบ และสาระ และถ้าแม้กาลเวลาเปลี่ยนไป เขาก็สามารถปรับเปลี่ยนพัฒนา พฤติกรรม เศรษฐกิจเหล่านี้ได้อย่างเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ไม่เสียสาระแห่งความดีไป แม้รูปแบบจะมี การเปลี่ยนแปลงไป

2. สมาธิ เป็นเรื่องของการฝึกฝนพัฒนาในด้านจิต หรือระดับจิตใจ ได้แก่ การพัฒนา คุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใน ด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็ง มั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ในด้านสุขภาพจิต เช่น ความร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นมองใส กล่าวโดยรวมก็คือ การฝึก ในระดับสมาธิ เป็นการพัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต

ตัวอย่างของการฝึกในระดับสมาธิเพื่อประโยชน์ทางการเมือง และประชาธิปไตย
เช่น

1. การฝึกเรื่องคุณภาพจิต หรือคุณธรรมของจิต เช่น ฝึกให้คนมีความเมตตา กรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คุณภาพจิตตรงนี้จะทำให้เกิดเสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพที่ ประสานเกื้อกูลกัน

2. การฝึกเรื่องสมรรถภาพของจิต เช่น การฝึกความเพียรพยายาม ความเข้มแข็ง ของจิต ความรับผิดชอบ ความมีสติ สมาธิ สิ่งเหล่านี้เอื้อประโยชน์ในการดำเนินการทาง การเมืองแก่นักการเมือง และผู้ทำงานเกี่ยวกับการเมืองทั้งหลายให้เกิดผลสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์

3. การฝึกเรื่องสุขภาพจิต เช่น การฝึกความร่าเริงเบิกบาน ความสดชื่นมองใส จะทำให้นำไปสู่สาระของความมีภราดรภาพในสังคมได้เป็นอย่างดี

สมาธินั้น ท่านนำมาเอาเป็นตัวแทนของการฝึกฝนในด้านจิตใจ เพราะสมาธิเป็นแกน หรือเป็นสิ่งที่จำเป็นพื้นฐาน (basic requirement) สำหรับการพัฒนาจิตใจ นั่นคือ ถ้าจิตใจ เรารู้สึกว่าอยู่ในสภาวะที่หงุดหงิด รำคาญ กระวนกระวาย ไม่สงบ การจะทำความดี มีคุณธรรม ก็ทำไม่ได้ คุณธรรมอยู่กับเขาไม่ได้ ถ้าเขามีสภาวะจิตใจแบบนั้น และถ้าจะพัฒนาปัญญาบนจิตใจ แบบนี้ก็ย่อมยิ่งเป็นไปได้ไม่ได้เลย ดังนั้น สมาธิจึงเป็นสิ่งจำเป็น เป็นตัวที่จะทำให้จิตเหมาะแก่งาน

หมายความว่า จิตที่มีสมาธินั้นใช้งานได้

จิตที่ตีเอื้อต่อการประพฤติ (ศีล) ที่ตี และจิตที่ตีหรือสมาธิจะเอื้อต่อการทำงาน
ของปัญญา เพราะสมาธิจะทำให้จิตมีความเข้มแข็ง มีพลัง และสมาธิ ทำให้จิตขจัดสิ่งต่าง ๆ
ที่รบกวน เหมือนน้ำที่ใส ที่สามารถเห็นเพียงสิ่งที่เราต้องการศึกษา ไม่มีสิ่งรบกวน เมื่อเป็น
เช่นนี้ ทำให้สมาธิเอื้อต่อการทำงานของปัญญา และเกิดปัญญา

๓. ปัญญา เป็นขั้นตอนของการฝึก หรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่
ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จักวินิจฉัยไตร่ตรอง
ตรวจสอบ คิดการต่าง ๆ สร้างสรรค์ โดยเน้นที่การรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือเห็นตามที
มันเป็น ตลอดจนขั้นสูงสุด คือ การรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทัน
ธรรมดาของโลกและชีวิต ที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหาไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสระภาพโลก
สมบูรณ์

ตัวเหตุแห่งปัญญาที่แท้ คือ โยนิโสมนสิการ^{๑๓} โดยมีสมาธิและศีลเป็นตัวเอื้อให้
เกิดหรือใช้ปัญญา ดังนั้น การฝึกการให้โยนิโสมนสิการ จึงสำคัญ และนอกจากนั้น เราอาจ
จะฝึกโยนิโสมนสิการ หรือพัฒนาปัญญา โดยอาศัยการแบ่งปัญญาตามลำดับการทำงานของมันได้
3 ขั้นตอน ดังนี้^{๑๔}

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๑๓} คุราลละเอียต เรื่องโยนิโสมนสิการในบทที่ ๓.

^{๑๔} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา,
พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : 2536), หน้า 104-105.

1. ฝึกความสามารถในการแสวงหาความรู้ โดยการรู้จักเลือกรับ เลือกคิดจัดสรร
กลั่นกรอง และประมวลข้อมูลให้ได้ความรู้ที่ถูกต้องเป็นจริง
2. ฝึกความสามารถในการคิดให้ชัดเจนในแต่ละเรื่อง โดยรู้จักวิเคราะห์
องค์ประกอบ และสืบสาวเหตุปัจจัย เป็นต้น
3. ฝึกความสามารถในการโยงความรู้และความคิดแต่ละด้านเข้ามาหากัน ให้เกิด
ภาพรวมที่ชัดเจน หรือปรุงแต่งเป็นความรู้ ความคิดใหม่ในการที่จะสร้างสรรค์ต่อไป และใน
ขั้นสูงสุด คือ ฝึกปัญญาให้รู้เท่าทันธรรมชาติของสังขาร คือ โลกและชีวิต เข้าถึงความจริงแท้
ของสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ทำให้คลายความยึดมั่นถือมั่น สามารถแยกจิตออก
มาเป็นอิสระได้ เลิกเอาความอยากของตนเป็นตัวกำหนด เปลี่ยนมาเป็นอยู่และทำการด้วย
ปัญญาเป็นขั้นที่จิตใจเข้าถึงอิสรภาพ หลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์

การพัฒนาคุณภาพของคนโดยการใช้วิธีไตรสิกขา หรือการศึกษานั้น -- การจะดูว่า
ประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น ต้องวัดด้วยภาวนา 4 ซึ่งเป็นขั้นตอนของการตรวจสอบวัดผล
ในการฝึกแต่ละขั้นตอนของกระบวนการศึกษา อาจกล่าวได้ว่า ภาวนา 4 เป็นเกณฑ์ในการ
ประเมินผลของการศึกษาก็ว่าได้ ภาวนา 4 มีดังนี้ คือ ^{๑๕}

1. ภาวิตกาย (มีกายภาวนา) มีกายที่พัฒนาแล้ว คือ มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม
ทางกายภาพในทางที่เกื้อกูลและได้ผลดี เริ่มแต่รู้จักบริโภคนปัจจัย 4 รู้จักใช้อินทรีย์ คือ หู ตา
จมูก ลิ้น กาย ในการเสนาหรือใช้วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนเทคโนโลยีทั้งหมดในทางที่ส่งเสริม
คุณภาพชีวิต (กินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น ดูแลเป็น พังเป็น ฯลฯ)

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร, หน้า 43-44.

2. ภาวิตศีล (มีศีลภาวนา) มีศีลที่พัฒนาแล้ว คือ มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแก่คนอื่น ดำรงตนอยู่ในวินัย และอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์ และส่งเสริมสันติสุข

3. ภาวิตจิต (มีจิตภาวนา) มีจิตที่พัฒนาแล้ว คือ มีจิตใจที่มีขอบรมติแล้ว สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต คือ ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้ออารมีมุทิตา ความเคารพอ่อนน้อม เป็นต้น สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือมีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคงมีความเพียรพยายาม มีอุทสาหะวิริยะ รับผิดชอบ มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น และสมบูรณ์ด้วยสุขภาพจิต คือ มีจิตใจร่าเริงเบิกบาน สดชื่น มองใสและสงบสุข

4. ภาวิตปัญญา (มีปัญญาภาวนา) มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว คือ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา รู้จักจัดทำดำเนินการต่าง ๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจ เหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง หรือตามที่มันเป็น ปราศจากอคติ และแรงจูงใจ เคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมชาติของโลก และชีวิต เข้าถึงอิสรภาพ ปลอดทุกข์ปราศจากปัญหา

ผู้มีภาวนาครบทั้ง 4 เรียกว่า "ภาวิตตตะ" แปลว่า ผู้ได้พัฒนาตนแล้ว

การฝึกนั้น มิใช่ต้องฝึกทีละอย่าง ทีละขั้นตอน แต่ในการกระทำทุกอย่างทุกครั้งที่ของเรานั้นไม่ว่าจะแสดงพฤติกรรมอะไร หรือมีกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม เราสามารถฝึกฝนพัฒนาตน และสำรวจตรวจสอบตนเอง ตามหลักไตรสิกขานี้ให้มีการศึกษาครบทั้ง 3 อย่าง คือ ศีล สมาธิ และปัญญา พร้อมกันไปทุกครั้งทุกครั้งได้

3. การสร้างอุดมธรรมของสังคมด้วยการสร้างหรือพัฒนาคนให้เป็นธรรมาธิปไตย
สภาวะแห่งปัจจุบันเป็นที่ทราบกันดี ดังการวิเคราะห์ปัญหาในตอนต้นกล่าวไว้ว่า เป็นสภาพการณ์ที่เลวร้าย ผู้คนต่างแก่งแย่งผลประโยชน์ คนในปัจจุบันมีความคิดในแนวทางทุนนิยมอย่างเห็นแก่ตัว คือ ยิ่งหาทุน หาประโยชน์ได้มากเท่าไร ตนเองยิ่งได้สิ่งที่ต้องการเสพได้มากเท่านั้น และยังได้เสรมมากเท่าใดก็มีความสุขมากเท่านั้น ดังนั้น ความแย่งแย่งการแก่งแย่งจึงเกิดขึ้น คนยึดมั่นผลประโยชน์ของตน ความเป็นตัวตนเกิดขึ้น และทำทุกอย่างเพื่อให้ตัวตนมีความสุข ในวงการเมืองก็เช่นกัน เมื่อคนมีความคิดเช่นนี้ จึงใช้การเมืองเพื่อประโยชน์ของ

ตนเอง ฝ่ายประชาชนก็เรียกร้องเพื่อตนเอง ฝ่ายนักการเมืองก็ในตำแหน่งอำนาจทางการเมืองเพื่อตนเอง การอภิปรายตอบประเด็นในรัฐสภาก็เพื่อตนเอง ฝ่ายค้านก็จ้องล้มรัฐบาล เปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลทุกสมัยการประชุมก็เพื่อตนเองจะได้ล้มรัฐบาล และมีโอกาสเป็นรัฐบาลได้ เพื่อจะได้เข้าไปใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อตนเอง การช่วยเหลือประชาชนของนักการเมืองก็เป็นการช่วยเพื่อตนเองไม่ได้ช่วยอย่างจริงจังและจริงใจ

ดังนั้น เมื่อการกระทำต่าง ๆ ก็เพื่อตนเอง โดยไม่มองคนอื่น ไม่คิดถึงคนอื่นเลยนั้น เป็นเรื่องที่น่าเศร้าต่อสังคมและประเทศมาก เช่น นักการเมือง ขัดแย้งกัน ก็ต่างโจมตีกัน ฝ่ายค้านก็ขุดคุ้ย โจมตีเพื่อให้รัฐบาลออกอย่างเก๊ว บางครั้งเมื่อรัฐบาลทำงานลำคุดหลายอย่างค้างอยู่ เช่น กฎหมายสำคัญค้างสภาอยู่ โครงการสำคัญรออนุมัติอยู่ที่ต้องล้มเลิกไป เพราะรัฐบาลยุบสภาก่อน ปัญหาประชาชนส่วนรวมรอการแก้ไขของรัฐบาลอยู่ แต่ก็ต้องหมดสิ้นความหวังลง เพราะนักการเมืองจ้องแต่จะล้มกันเอง จนรัฐบาลไม่เป็นอันทำงาน ต้องคอยแก้เกมทางการเมืองอยู่ตลอด ในทางฝ่ายประชาชนเมื่อถึงคราวต้องเลือกตั้ง ก็เห็นเฉพาะผลประโยชน์ระยะสั้นของตนเอง รับเงินขายสิทธิแก่ผู้สมัครรับเลือกตั้งก็เพื่อตนเอง โดยไม่ได้คิดถึงไกล หรือคิดถึงส่วนรวมเลย คุณภาพของนักการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งเลยมีคุณภาพเดียวกับผู้เลือกตั้ง

สาเหตุหนึ่งของปัญหานี้ พระธรรมปิฎกกล่าวว่า

"...[เพราะ] ในสังคมไทยนี้เราไม่มีเป้าหมายอันสูงส่งเป็นจุดรวมใจที่จะทำให้คนไทยมีความสามัคคี มีความคิดรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวได้...คนไทยขาดคุณธรรมที่เป็นศูนย์รวมแห่งความคิดจิตใจที่เป็นหนึ่งเดียว [นั่น] คือ ขาดคุณธรรมที่จะนำจิตสำนึกของสังคม..."^{๑๕}

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย,

เป้าหมายอันสูงส่งเป็นจุดรวมใจที่จะทำให้ทุกคนมีความสามัคคีมีความคิดรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่พระธรรมปิฎก เรียกว่า "อุดมธรรม" นั้น เมื่อมีอุดมธรรมแล้ว ทุกคนจะไปในสิ่งนั้น ใจของทุกคนจะไปเฝ้ารวมในที่เดียวกันตรงนั้น เมื่อทุกคนมุ่งสิ่งนั้นแล้ว อุดมธรรมหรือสิ่งที่ เป็นจุดมุ่งหมายนั้นจะมีความสำคัญเหนือตัวตนของแต่ละคน จนกระทั่งแต่ละคนนี้ยอมได้เพื่อเห็นแก่อุดมธรรมนั้น ¹⁷

อุดมธรรมที่พระธรรมปิฎกเสนอว่า ควรจะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวสูงสุดของคณาในสังคมไทย คือ การพัฒนาคนให้เป็นธรรมาธิปไตย เพราะเมื่อคนเป็นธรรมาธิปไตย คนจะยึดธรรมเป็นใหญ่ และเมื่อนั้นสภาวะของการมีอุดมธรรมก็จะเกิดขึ้น กล่าวอีกอย่างก็คือว่า การเป็นธรรมาธิปไตย นั่นก็คือ การมีอุดมธรรมนั่นเอง การพัฒนาให้คนเป็นธรรมาธิปไตย จึงเป็นสิ่งสำคัญมาก ดังที่พระธรรมปิฎกกล่าวถึง สภาวะธรรมาธิปไตย ทำให้เกิดอุดมธรรมและส่งผลไปยังพฤติกรรมที่ถูกต้องของสังคมว่า

"...ในทางพุทธศาสนาก็มีตัวธรรม คือ ความจริง ความถูกต้องตั้งตาม จุดหมายสูงสุด เพราะฉะนั้น จึงมีหลักการสำคัญที่สอนว่าให้ เป็นธรรมาธิปไตย [กล่าวคือ] ทุกคนต้องถือธรรม [ความจริง ความถูกต้อง] เป็นใหญ่ทุกคน ต้องไม่ธรรม ต้องถือธรรมเป็นบรรทัดฐาน และเพียรพยายามมุ่งที่จะเข้าไปให้ถึงธรรม ถ้ายังไม่ถึงตัวธรรม คือ ความจริง ความถูกต้อง ตั้งตามแล้ว ก็ไม่ยอมหยุด เพราะจุดหมายยังไม่บรรลุ ทุกคนจะยอมได้เพื่อเห็นแก่ธรรม..." ¹⁸

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

ธรรมาธิปไตย หรือการยึดธรรมเป็นใหญ่^{๑๓} จะสามารถแก้เรื่องทริภูฏีได้ คือ ถ้าใจเรายึดที่ความจริงแล้ว ความจริงที่เรามองเห็นนั่นแหละ จะเป็นตัวช่วยให้เข้าถึงความจริงสมบูรณ์ แต่ถ้าเมื่อไรเราไปยึดเป็นตัวของฉัน เป็นความเห็นของฉัน พอเขาพูดอะไรเกี่ยวกับสิ่งที่เรามองเห็น มันก็มากกระทบที่ตัวเราด้วย สิ่งที่เรามองเห็นนั่นแทนที่จะเป็นตัวช่วยให้เข้าถึงความจริงก็กลับกลายเป็นอุปสรรคต่อการที่จะเข้าถึงความจริง ทำให้เราไม่พัฒนาสู่ก้าวต่อไป เพราะพอกระทบตัวเอง ก็ทนไม่ได้ ก็เลยกลายเป็นปกป้องสิ่งนั้น (ตนเอง) ไว้ถึงตอนนี้ความเห็นที่ตนเองยึดถือไว้นั้น มันกลับสำคัญยิ่งกว่าความจริงแล้ว นี่คืออุปสรรคใหญ่ของมนุษย์ทางออกก็คือ การฝึกให้คนมีธรรมาธิปไตย แล้วจะแก้ปัญหานี้ได้ตก^{๑๔}

การพัฒนาคอนให้เป็นธรรมาธิปไตย ได้นั้น เราต้องมีปัญญาเพื่อให้อะไรคือธรรม และการจะมีปัญญาได้นั้น ก็คือ การได้รับการศึกษา ดังนั้น การให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างครบสมบูรณ์ ทั้งศีล สมาธิ ปัญญา ให้หัวข้อที่ 2 ข้างต้นนั้น ก็จะสามารถประสานสอดคล้องและส่งเสริมหัวข้อที่ 3 ได้อย่างเหมาะสมกลมกลืนและเกื้อกูลกัน

เมื่อทุกคนเป็นธรรมาธิปไตย เป็นอุคมธรรมแล้วเมื่อเกิดปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นความเป็นธรรมาธิปไตยจะก่อดความเป็นตัวตนของตนให้หยุดนิ่งแล้วมุ่งไปสู่ธรรม คือ ความดีงาม ความจริงความถูกต้องแทน ดัชนีชี้วัดว่า คนในสังคมเป็นธรรมาธิปไตยหรือยังดูง่าย ๆ จากเหตุการณ์ตัวอย่าง เช่น

^{๑๓} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), มองให้ลึกนักให้ไกล : ข้อคิดจากเหตุการณ์ เดือนพฤษภาคม 2535, (กรุงเทพมหานคร : 2536), หน้า 14.

1. การถกเถียงกันในสภา เป็นการถกเถียงที่ยึดความดี ความถูกต้อง คือ เป็นการถกเถียงเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เป็นหลักยึดมั่น มิใช่ถกเถียงเพื่อปกป้องตนเองที่อาจเสียผลประโยชน์ ถกเถียงเพื่อหาเสียง ถกเถียงเพื่อล้มรัฐบาล เมื่อถกเถียงกันเสร็จทุกคนก็คือเพื่อนนักการเมืองที่ทำงานให้ประชาชนด้วยกันต่อไป มิใช่พอเลิกประชุมสภานักการเมืองบางคนก็ไล่ชกกัน ขู่อาฆาตมาดร้าย ตัดความสัมพันธ์กัน ถ้าเป็นเช่นนี้อยู่แสดงว่า นักการเมืองเหล่านั้นยังคงยึดตัวตนเองอยู่ มิใช่ยึดธรรมหรือไม่เป็นธรรมาธิปไตย หรือถ้าเป็นก็คงเป็นในระดับน้อยเต็มที
2. การกิจการทางการเมืองของประชาชนที่เห็นชัด คือ การเลือกตั้ง ประชาชนที่เป็นธรรมาธิปไตยจะเลือกผู้แทนของตน (ไม่ว่าระดับใด) เขาจะคิดพิจารณาถึงความถูกต้องเหมาะสมดีงาม ระหว่าง คุณสมบัติของผู้แทนที่ควรจะมีกับคุณสมบัติผู้สมัคร แล้วจึงใช้วิจารณญาณตัดสินใจเลือกด้วยเหตุด้วยผล มิใช่เลือกเพราะเขาให้เงินมา หรือเลือกเพราะรู้จักกันเป็นการส่วนตัว หรือเลือกเพราะผู้สมัครคนนั้น สวยดี หล่อดี เป็นคารา ถ้าถือเกณฑ์ในการเลือกเช่นนี้แสดงว่า ประชาชนยังเป็นธรรมาธิปไตยอยู่
3. การทำงานของรัฐบาล คณะรัฐมนตรี รัฐมนตรี ทำด้วยความตั้งใจยึดความถูกต้องดีงาม คือ ยึดประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม มิใช่ยึดคอมมิชชั่นของผู้รับเหมา หรือยึดผลประโยชน์พรรคพวก เพื่อน้อง วงศ์ตระกูล
4. สื่อมวลชนเสนอข่าวสารข้อเท็จจริง ไม่บิดเบือนข่าวสาร มีความเป็นกลางในการเสนอข่าวสาร ไม่ชี้แนะประชาชนด้วยอารมณ์ เสนอข่าวสารที่สนองตอบต่อการพัฒนาปัญญาของประชาชน
5. ข้าราชการยึดความถูกต้องในการปฏิบัติหน้าที่ มิใช่ใช้อำนาจหน้าที่หาผลประโยชน์หรือรังแกประชาชน
6. นักศึกษา ปัญญาชน เสนอความคิดเห็นตามเหตุและผล ตามความถูกต้อง มิใช่เสนอด้วยอารมณ์ ความอยากจะเป็นไปตามตนเองคิดแต่อย่างเดียว
7. พระ เป็นสถาบันที่สำคัญที่ต้องสอนให้คนรู้จักธรรมะ คือ ความดีงาม ความถูกต้อง มิใช่หน้าที่มาเป่าน้ำมนต์ พ่นน้ำหมาก แจกของขลัง มนต์ตรา หรือให้ห่วย ทำนายชะตา ซึ่งแสดงถึงความไม่เป็นธรรมาธิปไตยเลย

กล่าวโดยสรุปก็คือ ถึงเวลาแล้วที่ประชาชนต้องพัฒนาตนเองให้เป็นธรรมาธิปไตย เพื่อให้เกิดอุดมธรรมที่จะนำจิตสำนึก เพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นธรรม และเป็นไปเพื่อธรรม

การแก้ไขปัญหาระยะสั้น

จากปัญหาที่ได้จากการวิเคราะห์นั้น บางปัญหาเราต้องแก้ไขด้วยวิธีที่ต้องใช้ความเข้าใจ แก้ไขที่ตัวจิตใจและปัญญา จึงต้องใช้ระยะเวลายาวนานและต่อเนื่อง จัดเป็นการแก้ไขปัญหาระยะยาว แต่บางปัญหาเราสามารถเห็นผลการแก้ไขในเวลาอันไม่ยาวนาน แต่ก็ไม่รวดเร็วนัก คือ การแก้ไขปัญหาระยะสั้น ความหมายของการแก้ไขปัญหาระยะสั้นมี 2 นัยยะ คือ

1. เป็นการแก้ไขที่สามารถเกิดผลได้ในระยะเวลาไม่ยาวนานนัก
2. เป็นการแก้ไขปัญหาที่ต้องรีบดำเนินการอย่างจริงจัง เป็นเรื่องที่จะสร้างจุดสนใจขึ้นมาให้เกิดแรงกระตุ้นความสนใจของประชาชนในห้วงเวลาปัจจุบัน

การแก้ไขปัญหาระยะสั้นนั้น พระธรรมปิฎกได้แบ่งการแก้ไขเป็น approach ต่าง ๆ 2 approach ด้วยกัน คือ

1. การแก้ไขปัญหาที่กลุ่มคน
2. การแก้ไขปัญหาที่เป็นนามธรรมและแนวคิด ²⁰

1. การแก้ไขปัญหาที่กลุ่มคน

กลุ่มคนกลุ่มสำคัญที่ควรได้รับการแก้ไขเพื่อพัฒนาการเมืองและประชาธิปไตยนั้น ได้แก่กลุ่มคนดังต่อไปนี้

²⁰ สัมภาษณ์ พระธรรมปิฎก, 22 มีนาคม 2538.

1.1 นักการเมือง

แนวทางแก้ไขหรือพัฒนานักการเมือง เพื่อคุณภาพของประชาธิปไตย มีดังนี้

1. สร้างความเข้าใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างธรรม วินัย การเมือง และประชาธิปไตยแก่นักการเมือง เพื่อให้ นักการเมือง ได้เห็นและเข้าใจภาพกว้าง ๆ ของความสัมพันธ์ระหว่างธรรมกับโลกมนุษย์ โดยเฉพาะเรื่องทางการเมือง เพื่อให้ นักการเมือง ตระหนักเข้าใจในตำแหน่ง บทบาท หน้าที่ของตนเองที่จะแสดงหรือกระทำออกไปเพื่อให้เกิดความสมดุลย์ในความสัมพันธ์นั้น

2. สร้างศรัทธาในงาน และในวิถีชีวิตแห่งการเป็นนักการเมือง เพื่อให้ นักการเมือง ได้ตระหนักถึงจุดมุ่งหมายแห่งการเป็นนักการเมืองที่เป็นคนอาสาประชาชนเข้าไปทำงานให้ประชาชน เพื่อประชาชน มิใช่เป็นนักการเมืองเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง พวกพ้อง และครอบครัว (หลักสัมมาอาชีพะ)

3. สร้างฉันทะในงานทางการเมืองให้เกิดแก่นักการเมือง เพื่อให้ฉันทะไป ลบล้าง หรือแทนที่ กิเลส ตัณหา ความอยาก หรือการหาผลประโยชน์ต่าง ๆ จากตำแหน่ง หน้าที่ทางการเมือง วิธีนี้พระธรรมปิฎกเรียกว่า "การเอาความอยากแก้ความอยาก" (เอากุศลแก้อกุศล) คือ เอาฉันทะแก้ตัณหา สร้างความอยากในทางที่ถูกต้องดีงาม ทางการเมือง เช่น อยากทำความดีให้เกิดขึ้น อยากแก้ปัญหาให้ประชาชนเป็นสุข เป็นต้น และในขณะเดียวกันก็ใช้ "สันโดษ" มาประกอบหรือเสริมฉันทะอีกที เพราะคนที่รักความถูกต้อง ความดีงามอย่างจริงจัง (ฉันทะ) เท่านั้น จึงจะเอาชนะความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว (ตัณหา) ได้ และในขณะเดียวกัน การใช้สันโดษมาประกอบเข้ากับฉันทะ จะทำให้นักการเมืองทำงานอย่างทุ่มเท และอุทิศตนเพื่องานอย่างเต็มที่²¹

²¹. พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), มองอเมริกาภายใต้ปัญหาไทย, หน้า 63, 66. และ ศาสนาและเยาวชน, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : 2532), หน้า 39.

วิธีการในเรื่องนี้ คือ ต้องเปิดให้นักการเมืองมีโอกาสได้ศึกษาหาความรู้ทางการเมือง ตัวอย่างของวิธีการนี้ เช่น การเปิดหลักสูตรสำหรับนักการเมือง คล้ายหลักสูตรวโป. (วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร) ของข้าราชการประจำที่ทำกัน อาจทำเมื่อประกาศผลเลือกตั้ง ผู้ได้รับเลือกตั้งก็เข้าหลักสูตรนี้เลย หลักสูตรนั้นควรประกอบด้วยการศึกษาทุกอย่างที่ควรรู้สำหรับรับผิดชอบบ้านเมือง ตั้งแต่เรื่องหลักศาสนา หลักพุทธธรรม จนถึงเรื่องการพัฒนาประชาธิปไตย²²

การใช้ความอยากแก้ความอยากดังกล่าว ในระดับต่ำลงมา (ที่ยังไม่มีตัวการศึกษาเข้าไปช่วยเป็นปัจจัย) อาจจะใช้วิธี "อกุศลธรรมเป็นปัจจัยแก้กุศลธรรม" คือ การใช้ตัณหาเป็นแรงจูงใจเบื้องต้นที่จะส่งต่อสู่แรงจูงใจที่ถูกต้อง (ฉันทะ) ต่อไป ตัวแรงจูงใจเบื้องต้นที่เป็นตัณหาทางการเมือง เช่น การเป็นที่ยอมรับนับถือของคน การเป็นผู้มีอำนาจควบคุมข้าราชการประจำ เป็นเจ้านายคน (ข้าราชการประจำ) เช่น เป็นรัฐมนตรี เป็นนายกรัฐมนตรี และที่กล่าวอ้างประจำ คือ การเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูลแต่สิ่งที่ควรระวัง คือ อย่างงกับตัณหาเหล่านี้ แรงจูงใจเหล่านี้จะต้องส่งผลไปยังฉันทะ กล่าวคือ เมื่อท่านต้องการมีเกียรติ หรือการยอมรับ ท่านต้องทำหน้าที่ท่านให้ดีให้ถูกต้อง ทำความดี ทำประโยชน์แก่สังคม ดังนั้นการทำหน้าที่โดยฉันทะบางครั้งก็เกิดจากการมีกิเลสเป็นปัจจัยได้เช่นกัน ซึ่งวิธีการเหล่านี้ไม่ใช่ว่าทำอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ควรทำพร้อม ๆ กันไป เพราะนักการเมืองมีระดับการพัฒนาคุณภาพของแต่ละคนต่างกันไป ดังนั้น บางวิธีอาจเหมาะกับบางคน ตามระดับคุณภาพ การพัฒนาตนเองของนักการเมืองแต่ละคน

²² สัมภาษณ์ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 29 มีนาคม 2538 .

4. สภาวะทางการเมืองไทยในปัจจุบัน ยังจำเป็นที่จะต้องมิตัวควบคุมพฤติกรรมของนักการเมืองให้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหน้าที่ของตนอยู่ ตัวควบคุมนักการเมืองที่ได้ผลที่สุด คือ ตัวประชาชนเอง เพราะประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ประชาชนเป็นผู้เลือกนักการเมืองเข้าไป ดังนั้น ผู้ที่นักการเมืองเกรงที่สุด คือ ประชาชน เพราะฉะนั้น ประชาชนต้องทำหน้าที่สอดส่องดูแลควบคุมพฤติกรรมของนักการเมือง คอยเตือนสตินักการเมือง มิให้ออกนอกเส้นทาง โดยมีสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งของประชาชน ในการแก้ปัญหาข้อนี้ มีข้อแม้หรือเงื่อนไขว่า ประชาชนต้องมีคุณภาพพอที่จะสามารถตรวจสอบควบคุมนักการเมืองได้ ถ้าประชาชนไม่มีคุณภาพพอก็ต้องไปแก้ที่ประชาชนด้วย โดยการพัฒนาคุณภาพของประชาชนร่วมไปด้วย จากแนวทางนี้จะเห็นได้ว่า การควบคุมนักการเมืองโดยประชาชนนั้น ตัวประชาชนมีหลายระดับ ถ้าในระดับประชาชนที่มีการศึกษา ก็จะมีศักยภาพควบคุมนักการเมืองได้เลย เช่น อาจารย์ นักศึกษา ปัญญาชน นักธุรกิจเอกชน สื่อมวลชน ที่มีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองก็สามารถควบคุมนักการเมืองได้ในตัวเอง โดยใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุมนักการเมือง แต่ประชาชนในระดับนี้ยังมีน้อยอยู่ ส่วนใหญ่แล้วประชาชนจะอยู่ในระดับ ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเมืองนัก ยังคงถูกนักการเมืองชักจูง หลอกลวงอยู่ ประชาชนเหล่านี้ ก็ไม่สามารถควบคุมนักการเมืองได้ แต่กลับถูกนักการเมืองควบคุม ทางแก้คือต้องให้การศึกษาคความเข้าใจทางการเมืองแก่ประชาชนเหล่านี้ อย่างที่กล่าวแล้วว่า สื่อมวลชนก็เป็นสถาบันการศึกษาทางการเมืองที่ตัวอย่างหนึ่ง รายการวิทยุวิจารณ์การเมืองเริ่มมีปรากฏมากขึ้น และเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น ไม่ว่าจะทางโทรทัศน์, วิทยุ ก็นับว่าเป็นเครื่องมือศึกษาแก่ประชาชนได้อย่างดี แม้ว่ารายการดังกล่าวยังไม่ค่อยเน้นสาระที่ไปสู่การคิด ไปสู่ปัญญามากนัก ยังคงเป็นรายการที่ยังต้องคงความตื่นเต้น หรือล่อไปทำนองเน้นอารมณ์ ได้อารมณ์ ได้ระบาย พุดได้สะใจมากกว่าได้ปัญญาอยู่ก็ตาม แต่ก็ก็เป็นจุดเริ่มต้นที่ดี

5. ในส่วนของนักการเมืองที่ดีแล้วนั้น เมื่อเข้ามาสู่ระบบที่อาจจะมิต่างปรกทางการเมือง เห็นความชั่วร้ายทางการเมืองที่ปรากฏผลแก่ตนเอง ซึ่งอาจทำให้ท้อแท้หมดหวังนั้น พระธรรมปิฎกได้ให้สติไว้ว่า นักการเมืองที่เข้ามาด้วยความเสียสละ หรือใครก็ตาม (ข้าราชการ, นักวิชาการ, ปัญญาชน ฯลฯ) ที่ทำงานเพื่อเสียสละ มีอุดมการณ์เพื่อความสุขของประชาชน และสังคมอย่างแท้จริงนั้น ต้องมีความสุขในการอยู่อย่างเสียสละนั้นด้วย ถ้าจะมีอุดมคติ ก็ต้องมีความสุขในความมีชีวิตตาม อุดมคตินั้นด้วย มิฉะนั้นแล้ว ความเสียสละ หรือ

ความมีอคตินั้นก็จะมีสาเหตุหลักๆ ประการที่มั่นคง มีหวังที่จะพลาดหล่นจากอคติ หมุนกลับไปหาระบบที่เป็นบาปร้ายได้อีก เช่น เป็นนักการเมืองที่ดี ไม่หาผลประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่ อาจทำให้ไม่ร่ำรวย ถูกสื่อมวลชนตำหนิวิจารณ์ในการทำงาน หรืออาจถูกอิทธิพลบางอย่างบีบบังคับ ฯลฯ ทำให้เกิดทั้งลำบากกายลำบากใจ ถ้าคิดจะเป็นคนที่เสียสละจริง ๆ ต้องมีความสุขกับสภาพชีวิตที่ได้รับแบบนี้ด้วย ถ้าไม่แล้วอาจกลับกลายเป็นนักการเมืองดี ๆ ไม่ได้ก็เป็นแบบเลว ๆ ไปเลย เป็นต้น นั่นก็คือ การหมุนกลับไปสู่ระบบที่เป็นบาปร้ายดังกล่าว

กล่าวโดยสรุป เรื่องนี้เป็นเรื่องของสภาพจิตที่กลมกลืนกับวิถีชีวิต กล่าวคือ รักที่จะเป็นนักการเมืองที่ดีก็ต้องพร้อมที่จะมีวิถีชีวิตอย่างนักการเมือง มีจิตใจที่กลมกลืนกับวิถีชีวิตแบบนักการเมือง เช่น มีจิตใจที่เสียสละที่เป็นเนื้อแท้แห่งจิตใจเขา มิใช่เกิดจากแรงจูงใจ หรือแรงปลุกใจ เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่ยั่งยืน กล่าวคือ ถ้าหมดแรงปลุก หมดไฟ ก็จะหมดความเสียสละก็กลับมาสู่ความอยาก ความต้องการเช่นเดิม แต่ถ้าความเสียสละนั้นเกิดจากเนื้อแท้แห่งจิตใจของเขา เขาก็จะพอใจและเป็นสุขที่ได้เสียสละ แม้ว่าผลที่เกิดขึ้นจะเป็นอย่างไรก็ตาม

6. นักการเมืองต้องสร้างความเชื่อมั่น ความยอมรับนับถือจากประชาชนให้เกิดขึ้นให้ได้ เพราะภาพของนักการเมืองที่ประชาชนเห็นทุกวัน คือ ภาพของความขัดแย้ง ทั้งในพรรคและระหว่างพรรค ภาพของการแย่งชิงตำแหน่ง การแย่งชิงผลประโยชน์ การคอร์รัปชัน การใช้อิทธิพลของนักการเมืองเพื่อผลประโยชน์ของตน และเพื่อน้อง สิ่งเหล่านี้ทำให้ประชาชนขาดศรัทธา ขาดการยอมรับนับถือต่อนักการเมือง คำว่า "การเมือง เป็นเรื่องสกปรก เป็นเรื่องเลว" ก็เพราะเขาเห็นพฤติกรรมแบบนี้จากนักการเมืองนั่นเอง "การเมือง" ซึ่งเป็นสิ่งที่ติดลบต้องกลายเป็นแพะรับบาป มัวหมองไปกับนักการเมืองด้วย ดังนั้น สิ่งสำคัญของนักการเมืองเวลานี้ คือ ต้องเรียกศรัทธาจากประชาชนกลับคืนมา สิ่งสำคัญแรกสุดที่นักการเมืองจะต้องทำ คือ อย่าฉวยโอกาสแสวงหาผลประโยชน์จากความไม่พร้อมของประชาชน แต่จะต้องสร้างความพร้อมในทางการเมืองแก่ประชาชน เช่น การออกให้ความรู้ การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชนเป็นประจำในรูปแบบต่าง ๆ สิ่งนี้สามารถทำให้ตัวนักการเมืองเองได้รับศรัทธา

ที่แท้จริงไปด้วยพร้อมกัน ²³

7. นักการเมืองต้องพัฒนาตนเองในเรื่องวิสัยทัศน์ นั่นคือ นักการเมืองต้องเป็นผู้มองไกล มิใช่มองแคในระดับท้องถิ่นที่เป็นฐานคะแนนเสียงของตนเอง แม้แต่ระดับประเทศก็มีนักการเมืองน้อยคนที่มองเช่นนั้น สิ่งนี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาการเมือง การพัฒนาประชาธิปไตย และการพัฒนาประเทศไม่ประสบความสำเร็จ โลกข้างนอกเป็นหนึ่งเดียวกันแล้ว เกิดภาวะโลกาภิวัตน์แล้ว นักการเมืองจึงต้องพัฒนาตนเองอย่างมากให้มีสายตาอันยาวไกล ไกลกว่าท้องถิ่นของตนไปออกไปจากท้องถิ่นตนไปสู่ความรู้เท่าทัน ความเป็นไปในระดับประเทศ ก้าวไปไกลสู่ความรู้เท่าทันในระดับโลก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสังคมโลก, มนุษยชาติ, อารยธรรมมนุษย์ ว่าเขาไปถึงไหนแล้ว และเรามีส่วนจะช่วยเขาได้มากน้อยเพียงใด โลกยิ่งแคบเข้า นักการเมืองก็ควรยิ่งรู้กว้างให้สมกับเป็นนักการเมืองยุคโลกาภิวัตน์

8. บทบาทหน้าที่ของพรรคการเมืองที่ควรพัฒนา คือ พรรคการเมืองต้องเป็นแหล่งที่จะช่วยพัฒนานักการเมืองให้มีคุณภาพที่จะดำเนินการทางการเมือง เพื่อยังประโยชน์ให้เกิดแก่ประเทศชาติ พรรคการเมืองไม่ควรจะมีขึ้น เพื่อคิดแต่การจะเอาชนะการเลือกตั้ง ไม่ควรมีเนื้อเป็นแค่การเพิ่มกำลังต่อรองในการจัดตั้งรัฐบาล หรือไม่ควรมีขึ้นเพื่อประโยชน์ของพรรคพวกและธุรกิจของตนเอง นอกจากนั้น พรรคการเมืองยังต้องมีบทบาทในการให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชนด้วย ซึ่งเป็นอีกหน้าที่หนึ่งที่สำคัญ แต่ไม่ค่อยมีพรรคการเมืองใดทำ

1.2 ประชาชน

ปัญหาใหญ่ของประชาชนในการพัฒนาประชาธิปไตย คือ ประชาชนยังไม่เข้าใจหลักการและสาระของประชาธิปไตย พร้อมกันนั้น การเรียกร้องประชาธิปไตยของประชาชนทั้ง ๆ ที่ยังไม่เข้าใจถึงสาระของประชาธิปไตยนั้น แสดงถึงข้อสงสัยว่า ประชาชน

²³ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ทางออกของสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: 2531), หน้า 16, 18.

ต้องการประชาธิปไตยจริงหรือไม่ หรือเห็นประเทศอื่นมีแล้วก็อยากเรียกร้องตามเฉย ๆ ปัญหาดังกล่าวนี้มีแนวทางในการแก้ไขดังนี้

1. การสร้างจิตสำนึกในการศึกษาให้กับประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีฉันทะหรือการใฝ่รู้ที่จะหาความรู้โดยเฉพาะความรู้ทางการเมือง และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย จิตสำนึกในการศึกษาคือ จิตสำนึกในการฝึกฝนพัฒนา หรือปรับปรุงตน สิ่งนี้ต้องสร้างให้มีอยู่เป็นสิ่งที่ประจำของคนทุกคน²⁴ การที่ว่า คน ๆ นั้นมีจิตสำนึกในการพัฒนาตนเองหรือไม่ ตัวอย่าง ๆ จากดัชนี คือ คนที่มีจิตสำนึกนี้จะมองประสบการณ์และสถานการณ์ทุกอย่างที่เป็นโอกาสของการเรียนรู้และพัฒนาตน ไม่ว่าจะประสบการณ์นั้นจะดีชั่วต่อเขาอย่างไรก็ตาม เขาจะมองในแง่เป็นโอกาสที่จะได้พัฒนาปรับปรุงตนเอง โดยเขาจะใช้ประโยชน์จากอายตนะทั้ง 6 ไม่ว่าจะเป็น ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นเครื่องมือในการหาความรู้ ไม่หลงไปกับแนวทางที่จะเกิดขึ้นจากผัสสะ แต่มีสติเพื่อการเรียนรู้เสมอ และผลของการพัฒนาตนเองในที่สุดก็คือ **ตัวปัญญา** ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างมากสำหรับประชาชนในระบอบประชาธิปไตย

2. ประกอบกับการสร้างจิตสำนึกนั้น มีอีกสิ่งหนึ่งที่ต้องสร้างพร้อมกันไป คือ การสร้างศรัทธา หรือความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ที่จะฝึกฝนพัฒนาได้จนสูงสุดได้ มนุษย์มิใช่มีความสามารถที่ตายตัว (static) ดังความคิดของตะวันตกที่มองมนุษย์ตายตัว แต่ในทางพุทธศาสนามองมนุษย์เป็นสิ่งที่พัฒนาได้ เพราะมนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ เป็นพื้นฐานแห่งความมั่นใจ และมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองได้ของประชาชน ประชาชนต้องได้รับการปลุกฝังในศรัทธานี้ ความเชื่อหรือศรัทธาเช่นนี้ จะทำให้เกิดความสำนึกว่า เราเป็นสัตว์ที่ต้อง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁴ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา,

พัฒนา และทำให้เราต้องการจะพัฒนาตนเอง หลักการหรือความเชื่อนี้จะนำไปสู่จิตสำนึกในการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ²⁵

3. สร้างความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระและหลักการของประชาธิปไตยที่แท้จริง (บนพื้นฐานแห่งหลักพุทธธรรม) ให้เกิดแก่ประชาชนทุกคน หรือประชาชนส่วนใหญ่ ดังคำกล่าวของพระธรรมปิฎกว่า

"...คนในสังคมประชาธิปไตยอย่างน้อยต้องมีความเข้าใจ และความเชื่อมั่นในหลักการของประชาธิปไตยร่วมกัน เริ่มแต่ยอมรับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย (ศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย) แล้วถ้าจะให้ เป็นประชาธิปไตยที่ดีก็ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของ ประชาธิปไตย...ถ้าไม่เข้าใจ (หรือเข้าใจผิดพลาด) มันก็ยุ่ง แต่ว่า เข้าใจเสรีภาพเป็นการทำได้ตามชอบใจเท่านั้นก็ยุ่งกันแล้ว..." ²⁶

3.1 ใช้สื่อมวลชนเป็นประโยชน์ในการให้การศึกษาประชาธิปไตยแก่ประชาชน สื่อมวลชนในปัจจุบันมีอิทธิพลทางการศึกษาอย่างมากต่อประชาชนไม่ว่าจะเป็นระดับใด ตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ ตั้งแต่คนในสลัมจนถึงเศรษฐี ตั้งแต่จบ ป.4 ถึงจบปริญญาเอก อิทธิพลของสื่อมวลชนเข้าถึงชนทุกกลุ่มทุกระดับ ดังนั้น เราต้องอาศัยจุดนี้เป็นประโยชน์ เพื่อ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁵ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), หลักการศึกษามหาวิทยาลัย, หน้า 12-15.

²⁶ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย, หน้า 65-66.

สร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยผ่านสื่อมวลชน

แต่ในขณะที่ยุคนี้สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อสังคม และยุคนี้เป็นยุคแห่งข่าวสาร สารสนเทศ การสื่อสารมีทั้งสารที่เป็นสาระและไร้สาระ ดังนั้น ประชาชนจะได้ประโยชน์จริง จากสื่อมวลชนนั้น สิ่งหนึ่งที่จะต้องทำให้เกิดขึ้นด้วย คือ "ท่าทีที่ถูกต้อง และพื้นฐานที่มั่นคงในการรับข่าวสารของประชาชน" หรือกล่าวง่าย ๆ ว่า สร้างความพร้อมในการรับข่าวสารของประชาชนไปพร้อมกับการส่งสารสาระให้แก่ประชาชน สิ่งนี้นับว่าเป็นภาระทางปัญญาของประชาชนในยุคข่าวสาร ซึ่งประชาชนต้องสามารถสร้างสิ่งต่อไปนี้ให้ได้ คือ

1. ประชาชนต้องรู้เท่าทันการนำเสนอข่าว ถ้าเป็นเรื่องที่ตื่นเต้นก็ไม่ไว้วางใจไปตาม รู้ทันว่าเป็นการทำข่าวให้ตื่นเต้น เพราะคนมักมีลักษณะตื่นตูม แต่ประชาชนต้องรับข่าวสารมาเป็นข้อมูลในการพิจารณาใช้ปัญญา โดยระงับการแพร่กระจายความตื่นเต้น แล้วก็พิจารณาหาข้อเท็จจริง และสืบสาวเรื่องราวตามข้อเท็จจริงนั้น กล่าวง่าย ๆ คือ ประชาชนต้องรับข่าวสารด้วยสติปัญญา ไม่รับรู้ด้วยความยินดี ยินร้าย เมื่อที่จะได้ข้อมูลที่เกินข้อเท็จจริง หรือข้อมูลที่เป็นความรู้ ซึ่งจะนำไปใช้ประโยชน์ได้ โดยไม่ถูกหลอกให้เชวโดยความรู้สึกที่เกิดขึ้น และเพื่อให้ข้อมูลนั้นถูกรับรู้เข้ามาอย่างเที่ยงตรง บริสุทธิ์ เป็นธรรม ไม่ผิดพลาดไม่ลำเอียง วิธีคิดที่ใช้สติเพื่อเปิดทางให้ปัญญาทำงานนั้นเป็นสิ่งที่เรียกว่า การคิดโดยแยบคาย หรือ โยนิโสมนสิการ ดังนั้น ประชาชนต้องมีโยนิโสมนสิการในการรับข่าวสาร

2. ประชาชนไม่ควรจะหยุดแค่ข่าวสารข้อมูลที่มาจากสื่อมวลชน แต่จะต้องหาความรู้ ความเข้าใจ อะไรที่นอกเหนือจากนั้นต่อไป เช่น ถ้าหากเราจะต้องมีการแสดงออก ก็ต้องมีความรับผิดชอบมากยิ่งขึ้นในการที่จะหาความจริงให้ได้ชัดเจนมากกว่านั้น กล่าวโดยสรุปคือ ประชาชนต้องไม่รู้ในข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และใช้การสื่อสารไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อการแสวงหาความรู้

3. ประชาชนต้องมีความสามารถในการรับข่าวสาร ข้อมูล รวมทั้งการเลือกข่าวสารข้อมูล เช่น ต้องรู้จักเลือกอ่านหนังสือพิมพ์, เลือกดูรายการโทรทัศน์ที่มีประโยชน์ ช่วยให้ได้รับความรู้ ได้สาระที่จะมาช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาชุมชนของตน มิใช่จะแค่รายการบันเทิง หรือเอารายการโทรทัศน์เป็นการพนัน เช่น มวย กีฬาต่าง ๆ ซึ่งไม่สามารถนำไปสู่การพัฒนาตนเองได้เลย แม้ข่าวสารจะมีมากมายเพียงใด ก็สามารถนำไปสู่ความเลื่อม

โทรม นำไปสู่ความมัวเมาแทนที่จะนำไปสู่ความเจริญ²⁷ กล่าวโดยรวมง่าย ๆ คือ การรับประสบการณ์จากประสาทสัมผัส โดยการสื่อสารนั้นต้องเลือกรับ และจัดข้อมูลให้เป็น เช่น เลือกดู เลือกชิม เลือกอ่าน เลือกสัมผัส เลือกฟัง ในสิ่งที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเอง และสังคม แม้จะขัดกับนิสัยคนไทยที่ชอบสนทนากันเอง ก็ต้องยอมอดทนบ้าง

4. หมั่นแสวงหาความรู้จากสื่อมวลชนต่าง ๆ อยู่เสมอ รู้จักพิจารณาสิ่งที่ เป็นสาระ สิ่งที่ไร้สาระ พิจารณาไตร่ตรองนาน ๆ หลาก ๆ แง่มุม อย่าเพิ่งด่วนตัดสินใจอะไร ง่ายนัก โดยเฉพาะข่าวตื่นเต้น และเรื่องทำนองโฆษณาควรตั้งข้อสงสัยไว้ก่อน และถึงที่สุด ถ้าแม้เป็นสิ่งที่ไร้สาร ประชาชนก็ต้องสามารถที่จะเอาประโยชน์จากข่าวสารที่เลวที่สุดได้ สิ่ง เหล่านี้จะทำได้ก็เมื่อเราสร้างให้เกิดโยนิโสมนสิการ

5. จากวิธีทั้ง 4 ข้างต้น จะทำให้ประชาชนรู้จักเลือกรับ จัดและใช้ข้อมูล ที่มาจากสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ เมื่อนั้นสิ่งสำคัญในขั้นต่อไป คือ สร้างให้ประชาชนสามารถ อาศัยข้อมูลที่เลือกรับ จัดใช้ เรียบร้อยแล้วนั้น มาเป็นฐานข้อมูลเพื่อสร้างปัญญาที่จะแก้ไขปัญหา ต่าง ๆ หรือคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม แก้ไขปัญหา โดย เฉพาะปัญหาประชาธิปไตยได้จากปัญญาที่เกิดจากข้อมูลที่ตีที่ถูกต้อง ที่ถูกจัดระเบียบเรียบร้อย พร้อมทั้งจะใช้งานได้อย่างทันท่วงที สิ่งนี้จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหา การล้นของข้อมูล ปัญหา ขยะข้อมูล ปัญหาล้าหลังข้อมูล ปัญหาการเลือก-รับ-จัดข้อมูล เมื่อเป็นเช่นนี้ เมื่อเกิดปัญหาขึ้น หรือเกิดเรื่องราวต่าง ๆ ขึ้นในสังคม ประชาชนจะสามารถมองเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่าง กระจ่างชัด จับประเด็นปัญหาได้ ไม่พรวามัว และสามารถสร้างปัญญา แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้²⁸

²⁷ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธบริษัท กับ พระธรรมวินัย, หน้า 105-106, 109. และ พรตลอบปี ชีวิตดีตลอดไป, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : 2535), หน้า 38-42, 56-58. และ มองให้ลึกฝึกให้ไกล, หน้า 16-17 .

²⁸ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ศาสนาและเยาวชน, หน้า 28-30.

6. การแก้ปัญหาต่าง ๆ ในยุคข่าวสารนั้น ก็ต้อง "สื่อสารเป็น" เพื่อให้สมกับยุคข่าวสาร ประชาชนต้องมีความสามารถในการสื่อสาร เพราะถ้าสื่อสารไม่เป็นแล้ว แม้จะมีปัญญาเลือกรับ จัด วิเคราะห์ข้อมูล หาทางแก้ไขปัญหาได้ก็ย่อมไร้ผล ถ้าติดที่การสื่อสารไม่เป็น ดังนั้น การสร้างให้ประชาชนมีความสามารถในการสื่อสารอย่างได้ผลนั้น ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญ และละเลยมิได้ ²⁹

3.2 เอาเหตุการณ์รูปธรรมที่เกิดขึ้น (เช่น เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475, เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516, เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519, เหตุการณ์พฤษภาคม 2535 เป็นต้น) มากระตุ้นให้ประชาชนศึกษา และสนใจในประชาธิปไตย ที่แท้จริงอย่างจริงจัง โดยเฉพาะด้านเนื้อหาสาระและหลักการ ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นามธรรม เป็นตัวความคิด เอาเหตุการณ์เป็นบทเรียน และเป็นแบบเรียนที่จะทำให้คนฉลาดขึ้น มีการศึกษา และถกเถียงถึงสาระและหลักการประชาธิปไตยอย่างจริงจัง มิใช่เป็นแค่การจัดงานรำลึกเหตุการณ์ที่เน้นเฉพาะรูปแบบ หรืออาการภายนอก อย่าคิดเฉพาะรูปแบบ ถ้าคิดแค่นี้ก็ม้แค่พอมิเหตุการณ์ก็เอากันไปเอ๊กันมา แค่อั้วระยะเวลายหนึ่งแล้วก็จบ หรืออย่าคิดแค่เพียงว่า ใครผิดใครถูก แต่ให้ถือว่าเรามีส่วนบกพร่องด้วยกันทั้งสองฝ่าย แล้วจะต้องมาช่วยกันแก้ปัญหา และร่วมกันพัฒนาดีกว่า ทำเช่นนี้จะได้ผลกว่าที่เคยจัดมาที่เอาแค่รูปแบบ แล้วก็ลืม ลืมจนกว่าจะมีเหตุการณ์ทำนองเดียวกันเกิดขึ้นอีก ถ้าเป็นเช่นนี้แล้ว การพัฒนาประชาธิปไตยก็คงเป็นสิ่งที่ยากที่จะเกิดขึ้นได้ ³⁰

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁹ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), นรตลอดปี คีตตลอดไป, หน้า 44-45.

³⁰ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), มองให้ลึกนักให้ไกล : ข้อคิดจากเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม, หน้า 21-22.

4. สร้างกิจกรรมเพื่อฝึกฝนประชาธิปไตยแก่ประชาชน แต่การฝึกฝนหรือปลูกฝัง ต้องไม่เน้นเฉพาะเรื่องรูปแบบ หรือเฉพาะในทางพฤติกรรมแค่นั้น แต่ต้องเป็นกิจกรรมเพื่อฝึก ประชาธิปไตยให้ถึงระดับของจิตใจ และปัญญา จึงจะได้ผลในการฝึกนั้น โดยการฝึกฝนที่จะเป็น เช่นนั้นได้ พระธรรมปิฎกกล่าวว่

"...การฝึกฝนที่ดีนั้น เราจะต้องให้เขาพัฒนาต่อไปได้เองด้วย เพราะ [คน หรือประชาชน] จะต้องไปอยู่ในสภาวะสังคมที่เปลี่ยนแปลง [อยู่ตลอดเวลา] เขา [ประชาชน] จะต้องมึปัญญาที่สามารถปรับรูปแบบประชาธิปไตยต่อไป ได้ด้วย มิใช่มีอยู่เพียงแค่ความเคยชินในระดับพฤติกรรม [ซึ่งไม่พอ และ ต้องปรับปรุงใหม่] ...คือ ฝึกพฤติกรรมให้เคยชินจนกระทั่งเป็นวิถีชีวิต ของเขา ซึ่งจะเป็พื้นฐานของประชาธิปไตยได้ แต่ไม่พอแค่นี้ เราต้อง [ฝึก] ให้เขา [ประชาชน] มีสภาพจิตที่เข้ากับพฤติกรรมนั้นด้วย คือ พอใจ [และเต็มใจ] และความรับผิดชอบที่สอดคล้องกลมกลืนกับพฤติกรรม [จนไป ถึงระดับของ] ...การมีปัญญาที่รู้และเข้าใจหลักการ เหตุผลว่า ทำไมเรา ถึงต้องทำอย่างนี้..."^{๓๕}

ดังนั้น วิธีการตามหลักการดังกล่าวมีดังนี้

4.1 การโยงปัญหาของประชาชนที่มีอยู่ในชุมชน หรือในท้องถิ่นเข้าไปสู่ กระบวนการประชาธิปไตย เพื่อให้ประชาชนเห็นว่า กระบวนการประชาธิปไตยจะช่วยแก้ปัญหา ของเขาได้อย่างไร ในประเทศตะวันตกนั้น ประชาธิปไตยเกิดขึ้นในเนื้อตัวเขาเองที่เกิดปัญหา แล้วหาทางแก้ จนพบวิธีการแก้ที่ดีมีประโยชน์ เรียกวิธีแบบนี้ว่า "ประชาธิปไตย" ไทยเรา เห็นว่าดีเลยเอามาใช้บ้าง เอารูปแบบตะวันตกมาสวมใส่บริบทของไทย ดังนั้น การจะพัฒนา

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

ประชาธิปไตยสำเร็จนั้น ต้องเข้าสู่วิถีชีวิตที่แท้จริง โดยเฉพาะเมื่อเกิดปัญหาขึ้น ปัญหาที่อยู่ในสังคม, ในท้องถิ่นมีปัญหอะไรบ้าง ก็นำเข้าสู่กระบวนการประชาธิปไตย เพื่อให้ประชาชนเห็นและเข้าใจว่าประชาธิปไตยจะแก้ปัญหาให้เขาได้อย่างไร

4.2 โยงเรื่องวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตให้กลมกลืนกับกระบวนการระบบชีวิตแบบประชาธิปไตย เพราะประชาธิปไตยที่แท้ต้องเป็นวิถีชีวิต ถ้าประชาธิปไตยยังไม่เป็นวิถีชีวิต เราก็ยังไม่แน่ใจว่ามันจะเป็นประโยชน์ หรือมีความมั่นคงยั่งยืนหรือไม่ เพราะฉะนั้นต้องสร้างให้ประชาธิปไตยเป็นวิถีชีวิตให้ได้ การจะเป็นวิถีชีวิตก็คือ การเป็นวัฒนธรรม ขณะนี้ตัววัฒนธรรมไทยกับประชาธิปไตยยังแปลกแยกกันอยู่ ดังนั้น ต้องทำสิ่งนี้ให้สำเร็จ ถ้าไม่สำเร็จก็จะมีเหตุการณ์เรียกร้องหาประชาธิปไตยอยู่เรื่อยไป ^{๓๒}

จะเห็นได้ว่า การฝึกประชาธิปไตยให้ประชาชนที่สมบูรณ์นั้นต้องฝึกให้ครบ 3 ระดับ คือ ระดับพฤติกรรม (ศีล), ระดับจิตใจ (สมาธิ) และความคิดความเข้าใจ (ปัญญา) จึงจะส่งผลให้ประชาชนมีปัญญาที่จะสามารถพัฒนาประชาธิปไตยด้วยตัวประชาชนเองต่อไปได้ ไม่ต้องคอยแต่การพึ่งพาจากรัฐ และรัฐก็ไม่ต้องมีโครงการฝึกประชาธิปไตยที่ซ้ำ ๆ เปลืองงบประมาณแผ่นดินทุกปี ๆ โดยไม่เกิดผลอะไรเลย เพราะเป็นแค่การฝึกในระดับพฤติกรรมไม่เข้าถึงระดับจิตใจ และปัญญาอย่างที่เป็นอย่างอยู่

5. ประชาชนพึงระวัง และหลีกเลี่ยงจาก "สิ่งกล่อมใจ" ซึ่งเป็นแค่แหล่งที่หลบปัญหาชั่วคราว และทำให้สิ่งสมนีสัย ไม่สู้ต่อปัญหา ไม่พัฒนาตนเอง ส่งผลไปสู่ปัญหาการพัฒนาประชาธิปไตย

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 29 มีนาคม 2538.

ในสังคมไทยปัจจุบัน คนไทยมีสภาพจิตสับสนวุ่นวาย ดังนั้น คนไทยจึงหาทางผ่อนคลาย เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินและหลบหนีไปจากสภาพที่ทุกข์ใจดังกล่าว คนไทยจึงหันไปหา "สิ่งกล่อมใจ" ซึ่งเป็นสิ่งที่ง่าย ๆ ไม่ต้องใช้ปัญญา แต่เกิดเพลิน ผ่อนคลาย และเกิดความสุข และความหวังได้สิ่งกล่อมใจดังกล่าวมีดังนี้

1. สุรา ยาเสพติด
2. การพนัน
3. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ลากลอย เช่น หอย เป็นต้น

สิ่งกล่อมใจเหล่านี้ เป็นสิ่งปลอบใจ เป็นที่หลบปัญหา (แม้จะชั่วคราว) เป็นที่ให้ความหวัง (แม้จะเลื่อนลอย) แต่ประชาชนก็ยังเข้าไปอาศัยมัน เพราะมันง่ายดี เพลิน และไม่ต้องใช้ปัญญาความคิดอะไร สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่ขัดกับหลักการของพุทธศาสนาที่สอนให้คนต่อสู้กับปัญหา ใช้ปัญญาและความเพียร คิดแก้ไขปัญหา แต่คนไทยไม่ชอบการใช้ปัญญา และความเพียร สิ่งเหล่านี้จะทำให้ประชาชนไม่เข้มแข็ง ไม่สู้ปัญหา ไม่พัฒนาตนเอง คุณภาพของประชาชนต่ำลง คนไม่อยู่ด้วยปัญญา ทำให้ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย

ประชาชนต้องหนีออกจากสิ่งเหล่านี้ มุ่งแก้ปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นด้วยปัญญาด้วยความคิด อย่าไปลุ่มหลง หมกมุ่นกับสิ่งเลวร้ายเช่นนี้ ถอนตัวออกมาก่อนจะตกเป็นทาสของมันหันมาใช้ปัญญา หันมาพัฒนาศักยภาพของตนเอง ที่มีอยู่สร้างความสำเร็จด้วยตนเอง ตามหลักพุทธศาสนา จะสามารถประสบความสำเร็จในชีวิตและส่งเสริมเกื้อหนุนต่อความสำเร็จในการพัฒนาประชาธิปไตย

1.3 สื่อมวลชน

ดังที่กล่าวข้างต้นแล้วว่า ในโลกปัจจุบัน สื่อมวลชนเป็นกลไกทางสังคมที่มีบทบาทอย่างมาก เพราะโลกปัจจุบันเป็นโลกแห่งข่าวสาร สารสนเทศ การส่งข่าวสารนั้นเป็นหน้าที่หลักของสื่อมวลชน ดังนั้น เราจะรับรู้ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของโลกได้ทันทั่วทั้งที่ก็ต้องอาศัยสื่อมวลชน นอกจากนั้นแล้ว สิ่งสำคัญ คือ สื่อมวลชนมีบทบาทในการให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างสำคัญยิ่งในปัจจุบัน การให้การศึกษา ก็หมายถึง การที่จะช่วยเป็นทางพัฒนาปัญญา

ของประชาชนให้ประชาชนได้ช่องได้โอกาสที่จะได้ใช้ปัญหาพิจารณา โดยมีข่าวสารข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจน ตรงประเด็นเข้าถึงแก่นของปัญหา³³ แต่อย่างไรก็ตาม สื่อมวลชนก็ยังมีความสำคัญสำหรับในที่นี่คงจะว่าวิเคราะห์ เฉพาะปัญหาในส่วนของการเมือง และการพัฒนาประชาธิปไตยดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น ดังนั้น การแก้ไขเพื่อให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยในส่วนของสื่อมวลชนนั้นมีแนวทาง ดังนี้

1. ทำหน้าที่สื่อมวลชนให้สมบูรณ์

คำว่า "สื่อมวลชน" ก็บ่งบอกความหมายในตัวอยู่แล้วถึงหน้าที่ของสื่อมวลชนที่จะเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐกับประชาชน ทั้งข่าวสารของรัฐไปสู่ประชาชน และข่าวสารของประชาชนไปสู่รัฐ เพื่อประโยชน์สูงสุดของสังคมนั้นคือ เพื่อสร้างสรรค์สังคม แต่หน้าที่ของการเป็นสื่อของสื่อมวลชนยุคปัจจุบันนี้จะสมบูรณ์ได้ สื่อมวลชนควรมีหน้าที่ดังต่อไปนี้³⁴

1. ทำหน้าที่พื้นฐานในฐานะเป็นแหล่งข่าวสารข้อมูลที่ถูกต้อง
2. เป็นยามระวังภัยให้แก่สังคม กล่าวคือ มีอะไรที่จะเป็นปัญหาที่จะทำให้เกิดภัยอันตรายแก่สังคม สื่อมวลชนจะต้องยกเรื่องนั้นมาพิจารณา มาช่วยบอกกล่าวเป็นการเตือนภัยเพื่อสังคมจะได้พยายามหลีกเลี่ยงปัญหานั้น
3. เป็นผู้ชี้ขุมทรัพย์บอกแหล่งโชคลาภแก่สังคม กล่าวคือ การที่สื่อมวลชนเป็นแหล่งให้ความรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ สิ่งที่เป็นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่ดี สื่อมวลชนก็เอามาบอกกล่าวแก่คนในสังคม หรือสื่อมวลชนสนับสนุนผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใหม่ ๆ เช่น ช่วยเผยแพร่ความคิด เป็นต้น
4. เป็นผู้นำในทางสร้างสรรค์ที่จะพาสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ซึ่งเป็นเรื่องของการนำในทางความคิด กล่าวคือ สื่อมวลชนสามารถเป็นผู้สร้างทัศนคติ ค่านิยม

³³ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย, หน้า 108-109.

³⁴ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), "สื่อมวลชนกับการสร้างสรรค์สังคม" ใน มุมมองสองปราชญ์ (กรุงเทพมหานคร : 2537), หน้า 8 - 31. (เอกสารเผยแพร่สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย).

มติมหาชน และกระแสความคิดที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นแก่คนในสังคมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทัศนคติหรือค่านิยมที่ควรสร้างแก่สังคม คือ ทำให้คนไทยมีความเป็นผู้นำและผู้ให้แก่สังคม ทั้งสังคมตนเองและสังคมโลก นั่นคือ สร้างค่านิยมของการมองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูงให้เกิดแก่คนในสังคม

5. ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรให้กับประชาชน กล่าวคือ สื่อมวลชนต้องพยายามปลูกเร้าให้ประชาชนใช้ความคิด สติปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจเป็นช่องทางให้ประชาชนได้พัฒนาตนเอง ดังนั้น สื่อมวลชนต้องพยายามที่จะเน้นข่าวสารสาระมากกว่าความบันเทิง หรืออย่างน้อยก็ให้มีความสมดุลระหว่างรายการสารคดี ความรู้ ข่าวสาร สาระที่จะสร้างสติปัญญาแก่ประชาชนกับรายการความบันเทิงที่ค่อนข้างจะไร้สาระ

2. สร้างจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อหน้าที่ควบคู่ไปกับเสรีภาพที่ตนเองมีอยู่

สื่อมวลชนถือว่าเป็นสถาบันที่มีเสรีภาพมากพอสมควร และในฐานะสื่อมวลชนที่สามารถชี้นำความคิดทางสังคมได้ สื่อมวลชนจึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อสังคม ดังนั้น พระธรรมปิฎกท่านจึงให้สติกับสื่อมวลชนว่า อิทธิพลดังกล่าวนี้ต้องมีควบคู่กับความรับผิดชอบ เพราะการมีเสรีภาพนั้นมีจุดที่ต้องระวัง คือ ความไม่ประมาท กล่าวคือ สื่อมวลชนต้องมีความระมัดระวังโดยมีความรับผิดชอบในการที่จะรักษาและใช้เสรีภาพในการเสนอข่าวสาร มิฉะนั้น วันหนึ่งเสรีภาพนี้ก็อาจสูญเสียไปได้ ไม่ว่าจะจากอำนาจนอกระบบหรือแม้แต่การถูกตีกลับจากประชาชน จุดที่เลวร้าย คือ จุดที่เสรีภาพของหนังสือพิมพ์ไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชน หรือประชาชนต่อต้านเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ ดังนั้น การที่จะรักษาเสรีภาพ เชื่อถือ หรือแม้แต่อิทธิพลไว้ได้ด้วยดีนั้น สื่อมวลชนจะต้องทำหน้าที่ของตนด้วยความรับผิดชอบ ยิ่งประชาชนเชื่อถือก็ยิ่งต้องระมัดระวัง ไม่หลง ไม่ประมาท คือ ต้องรับผิดชอบต่อสังคม ต่อประชาชนอย่างสูง ทำการโดยใช้ปัญญา ระมัดระวังไม่ใช้อารมณ์ มีความยับยั้งตนเอง มีสติอย่างดี ทำหน้าที่ด้วยวิจาร์ญาณ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้รักษาเสรีภาพในการเสนอข่าวสารไว้ได้ และรักษาความเชื่อถือในสังคมไว้ได้ด้วย และการมีจิตสำนึกในความรับผิดชอบนี้ ถ้าเด่นชัดมากก็จะสามารถควบคุมการหาผลประโยชน์ได้ และจะส่งผลให้ทำหน้าที่ให้ดีขึ้น ตัวอย่างของการมีจิตสำนึกของสื่อมวลชน เช่น

2.1 มีสติ ยึดมั่นในหลักการของสื่อมวลชน มากกว่าผลประโยชน์ใด ๆ

ไม่ว่าผลประโยชน์ทางธุรกิจ หรือผลประโยชน์ส่วนตัว

2.2 สื่อมวลชนต้องมีความเป็นกลาง คือ การไม่ลำเอียง จากอคติ 4

อย่าง คือ

- ลำเอียงเพราะผลประโยชน์
- ลำเอียงเพราะชอบใจ
- ลำเอียงเพราะไม่ชอบใจ
- ลำเอียงเพราะกลัว

สื่อมวลชนต้องพ้นจากความลำเอียงเหล่านี้

2.3 การทำข่าวต้องมุ่งความเป็นจริง ไม่บิดเบือน ยึดความเป็นจริง และเสนอความเป็นจริง

2.4 ไม่เอาประโยชน์จากการขายข่าว เช่น การเจาะข่าวในรายละเอียดที่ทำให้คนชวนติดตาม โดยไม่รับรู้ว่าข่าวดังกล่าวจะมีสาระหรือไม่เพียงใด³⁵

1.4 ข้าราชการประจำ

จากปัญหาที่ข้าราชการประจำเข้าไม่ถึงประชาชน ซึ่งมีสาเหตุใหญ่มาจากข้าราชการระดับผู้บริหารแทบทุกระดับของรัฐนั้น ส่วนใหญ่แล้วได้รับการศึกษาจากตะวันตก เห็นทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง ไม่ค่อยเข้าใจเกี่ยวกับพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของตนเองนั้น เรามีแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว คือ

1. การให้การศึกษาที่ถูกต้องในความรู้ทางพระพุทธศาสนา (หลักพุทธธรรม) และพยายามศึกษาพุทธศาสนาในเชิงวัฒนธรรมของสังคมว่า พุทธศาสนามีความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมในสังคมอย่างไร ดังพระธรรมปิฎกกล่าวไว้

"...สิ่งที่ต้องชำระล้างโดยรีบด่วนก่อนอะไรก็คือ ความไม่รู้ ความไม่เข้าใจ และไม่ต้อไปชำระล้างที่อื่นที่ไหน ชำระล้างที่ตัวเองก่อน เริ่มตั้งแต่รัฐเอง หรือผู้ที่รับผิดชอบกิจการของบ้านเมือง นี้แหละตลอดทุกระดับ

³⁵ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย, หน้า 107-109. และพรตลอดปี คิตลอดไป, หน้า 38.

ทีเดียวนั้น โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่จะมาเป็นผู้บริหาร หรือมารับผิดชอบงานต่าง ๆ ต่อไป ด้วยการให้การศึกษาที่ถูกต้อง...”³⁶

2. การแก้ปัญหาของส่วนรวม จะดำเนินไปด้วยดีนั้น ผู้รับผิดชอบกิจการบ้านเมือง โดยเฉพาะผู้นำ ผู้บริหาร ข้าราชการระดับต่าง ๆ จะต้องเข้าใจ หรือเข้าถึงพื้นฐานของไทย และต้องไล่ทันความคิด และสถานการณ์ร่วมสมัย³⁷

3. เข้าถึงประชาชนด้วยความเป็นกัลยาณมิตร

ทัศนคติ ค่านิยมเก่า ๆ ของข้าราชการที่มีต่อประชาชนนั้น ทำให้การดำเนินงานของรัฐไม่ประสบความสำเร็จตามนโยบาย ด้วยทัศนคติที่ว่า ข้าราชการเป็นนายของประชาชน พอจะแก้ทัศนคติที่แก้ไปสุดอีกข้างว่า ข้าราชการเป็นผู้รับใช้ประชาชน ทำให้ข้าราชการรับไม่ทัน ทำด้วยความผินใจ หรือไม่ทำเลย ปัญหาที่ยังแก้ไม่ตก ปัญหาฐานะของข้าราชการนี้ พระธรรมปิฎกเสนอว่า ข้าราชการนั้นควรเป็นกัลยาณมิตรต่อประชาชน เป็นมิตรต่อประชาชน ช่วยเหลือประชาชนจนกัลยาณมิตร ซึ่งจะทำได้ผลดีกว่าทั้งในด้านจิตใจและในทางปฏิบัติ

4. สร้างความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย

การที่มีระบบคัดค้านาคงอยู่ในระบบราชการนั้น สาเหตุแท้จริง พระธรรมปิฎกวิเคราะห์ว่า เป็นเพราะข้าราชการยังไม่สามารถสร้างความเป็นผู้นำแบบที่ต้องการมาแทนได้ด้วยเหตุนี้ เราจำเป็นต้องสร้างความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยขึ้นมาเพื่อความหมดไปของระบบคัดค้านาในระบบราชการ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁶ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), รัฐกับพระนุทธศาสนาถึงเวลาชำระล้างหรือยัง, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : 2537), หน้า 47.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

คุณลักษณะของผู้นำแบบประชาธิปไตย ก็คือ ผู้ที่ประชาชนอยากตาม หรืออยากที่จะตาม ประชาชนยินดีที่จะให้มาเป็นผู้นำเขาไป

ความอยากตามหรือพร้อมที่จะตามของประชาชนต่อผู้นำนั้น เกิดขึ้นได้ 2 ทาง คือ

1. คุณสมบัติในด้านต่าง ๆ ของผู้ที่จะมาเป็นผู้ นำ เช่น ความรู้ ความสามารถ
2. ความรู้สึกไว้วางใจว่าเป็นมิตรกับเขา (ประชาชน, ชาวบ้าน) คือ เป็นพวก

เดียวกับเขา และสามารถช่วยเขาได้ ความรู้สึกไว้วางใจนี้เป็นสิ่งสำคัญพื้นฐานที่ขาดไม่ได้เลย ความรู้สึกไว้วางใจนี้จะเกิดขึ้นได้มีรากฐาน 2 อย่าง คือ

2.1 ความรู้ ความรู้ในที่นี้คือ การร่วมรู้ร่วมเข้าใจอะไร ๆ กับชาวบ้าน เท่าที่จำเป็น เริ่มตั้งแต่ความเข้าใจวิถีชีวิต ความรู้สึกนึกคิดจิตใจ ตลอดจนปัญหาของชาวบ้าน ดังนั้น ข้าราชการต้องลงเข้าไปร่วมรับรู้ ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับชาวบ้าน

2.2 เจตนา คือ ประชาชนเห็นว่าข้าราชการ หรือผู้นำมีความประสงค์ดี มีเจตนาดี ต้องการให้เขาได้ประสบผลดีจริง มิใช่เจตนาในการใช้ตำแหน่งและอำนาจเพื่อหาผลประโยชน์แก่ตนเองดังที่ผ่าน ๆ มา ^{๖๖}

สิ่งเหล่านี้ข้าราชการต้องปรับปรุง เพื่อจะได้เกิดความสนิทสนม เข้ากับประชาชน หรือชาวบ้านได้ และเมื่อเข้ากับชาวบ้านได้ การที่จะนำความรู้ความสามารถที่เล่าเรียนมาก็สามารถนำออกมาปรับประยุกต์ใช้ได้อย่างได้ผล เป็นการไม่เพียงได้ช่วยประชาชนให้พบความดีงาม ความสุข แล้วยังสามารถอาศัยความเป็นผู้นำนี้ชักจูงชาวบ้านออกมาจากค่านิยม ความเชื่อถือที่ผิดพลาดได้ด้วย การจะชักจูงให้เขาออกมาจากสิ่งที่ผิดนั้นสามารถทำได้ดังนี้

1. จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ชาวบ้านเชื่อถือนั้นอย่างละเอียด ชัดเจน ยิ่งกว่าชาวบ้านเสียอีก จนสามารถบอกได้ว่า ความเชื่อเหล่านั้นมันผิดพลาดอย่างไร มันมีผลดีผลเสียอย่างไร

^{๖๖} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2527), หน้า 69.

2. พยายามชักจูงชาวบ้านให้เห็นตาม แล้วการเปลี่ยนแปลงแก้ไขจะเกิดขึ้นได้

5. ข้าราชการในยุคนครราชสีมาต้องช่วยพัฒนาประชาชนสู่ความเป็นประชาธิปไตย กล่าวคือ ช่วยพัฒนาประชาชนให้มีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย มีวัฒนธรรมประชาธิปไตย มีคุณสมบัตินี้ของประชาชนที่จะร่วมสร้างสรรค์ประชาธิปไตย การพัฒนาประชาชนเหล่านี้ ข้าราชการควรมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งด้วย เพราะการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเป็นประชาธิปไตยนี้ ฝ่ายข้าราชการรับและรู้ระบบประชาธิปไตยมาก่อนประชาชน ดังนั้น ข้าราชการจึงต้องเป็นผู้นำที่จะช่วยทำให้ประชาชนเข้าถึงประชาธิปไตย (ข้อนี้ สัมพันธ์กับเงื่อนไขและรับกันอย่างดีกับข้อ 4 ในกลุ่มของประชาชนที่กล่าวไปข้างต้น) แต่อย่างไรก็ตาม บทบาทตรงนี้ของข้าราชการประจำจะเกิดผลสำเร็จก็ต่อเมื่อข้าราชการประจำสามารถเข้าถึงประชาชนได้ตามที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดเสียก่อน

1.5 นักวิชาการและปัญญาชน

นักวิชาการและปัญญาชนควรปรับปรุงและพัฒนาตนเองตั้งแนวทางต่อไปนี้

1. นักวิชาการและปัญญาชน ต้องหันกลับมาสนใจศึกษา ปรัชญาของตนเอง คือ ปรัชญาแนวคิดหรือพื้นฐานอารยธรรมตะวันออก เพื่อจะได้รู้จักตนเองได้มากขึ้น เพราะการที่ประเทศตะวันตกคิดสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมา แม้แต่ระบอบประชาธิปไตยก็ตาม ก็คิดบนพื้นฐานของความ เป็นตะวันตกจากการเรียนปรัชญาตะวันตกของเขา แต่คนไทยมักลอกเลียนแบบประเทศตะวันตก ลอกตำราเรียนเขามา เขาเรียนปรัชญาตะวันตก ก็เรียนกับเขาด้วย ดังนั้น เมื่อคิดอย่างตะวันตกในเรื่องไทย ๆ จึงคิดไม่ตกแก้ปัญหาไม่ได้ ดังนั้น การกลับมาศึกษาปรัชญาตะวันออกอย่างจริงจังจึงเป็นทางที่จะทำให้เรารู้จักตะวันออก หรือตัวเอง เข้าใจตนเอง รู้จักนั้นเพจิตใจ ภูมิปัญญาของเราเอง รู้การคิดวิธีคิด เช่นนี้แล้ว เมื่อเรามองปัญหาที่เกิดขึ้น จึงมองด้วยสายตา แห่งชาวตะวันออก โดยกรอบความรู้ความจริงของตะวันออก ทำให้เราชัดเจนกับปัญหา และหาทางแก้ไขปัญหาที่เป็นไปได้มากกว่าการใช้ความคิดแบบตะวันตกกับทุกปัญหาเหมือนที่นักวิชาการ ปัญญาชนทำอยู่ทุกวันนี้

2. การเสนอการแก้ไขปัญหาลงไปในพื้นที่แห่งปัญหาจริง ๆ มิใช่คาดคะเนตามตรรกะที่รำเรียนมาจากตำราต่างประเทศ การแก้ไข เช่นนี้คล้ายกับของข้าราชการที่กล่าวไปข้างต้น กล่าวคือ การแก้ไขปัญหาโดยเฉพาะปัญหาระดับชาวบ้านนั้น มีปัญหาเบื้องต้นเลข ก็คือ

ชาวบ้านจะคุยนักวิชาการ ปัญญาชนเป็นคนละพวกกันเขา ดังนั้น การที่นักวิชาการและปัญญาชนจะเป็นผู้นำ ผู้แก้ปัญหาให้แก่ชาวบ้านได้นั้นต้องทำแบบข้าราชการ คือ ทำให้ชาวบ้านรู้สึกไว้วางใจว่าเป็นมิตรกับชาวบ้าน ซึ่งนักวิชาการและปัญญาชนคงทำได้ง่ายกว่าเหล่าข้าราชการประจำและเช่นกัน นักวิชาการ ปัญญาชน ต้องมีองค์ประกอบ 2 อย่าง ที่จะทำให้ชาวบ้านไว้วางใจ คือ

1. ความรู้

2. เจตนา (ดังรายละเอียดในข้อ 4 ของข้าราชการประจำ ข้างต้น)

การแก้ไขปัญหาวงบ้านได้นั้น นักวิชาการ ปัญญาชน ต้องรู้มากกว่าชาวบ้านและรู้ตามหลักของเรื่องนั้นอย่างแท้จริง มิใช่รู้เรื่องนั้นจากชาวบ้าน ซึ่งอย่างนี้ก็คือ รู้เท่า ๆ ชาวบ้าน และถ้าชาวบ้านรู้ผิด ๆ นักวิชาการรับมาก็ผิดกันไปด้วย เช่นในเรื่อง "กรรม" ในความเข้าใจของชาวบ้านยังคลาดเคลื่อนอยู่ อาจเป็นเพราะถ่ายทอดกันมาเป็นเวลาช้านานและบางช่วงก็ไปผสมกับแนวคิดอื่น เช่น นราทนต์บ้าง ทำให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่อง "กรรม" ของชาวบ้านคลาดเคลื่อนได้ ดังนั้น นักวิชาการ ปัญญาชนในฐานะผู้นำสังคม ผู้รับผิดชอบสังคม ต้องรู้ทันความคิดชาวบ้าน และรู้จริงในเรื่องกรรม ดังนั้น การจะนำชาวบ้านได้ ต้องรู้เรื่องหลักกรรมในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง นักวิชาการต้องแยกได้ เพราะหลักกรรมมีมาตรฐานอยู่แล้ว แหล่งความคิดเดิมมีอยู่ คือ จากพุทธศาสนา หรือหลักพุทธธรรม ดังนั้น ต้องแยกได้ระหว่างหลักกรรมที่แท้กับกรรมตามที่ชาวบ้านเชื่อสามารถแยกแยะวิเคราะห์ได้ว่า หลักกรรมที่ชาวบ้านเชื่อผิดพลาดคลาดเคลื่อนอย่างไร รู้ว่าส่วนใดถูกส่วนใดผิด และควรแก้ส่วนใดเป็นต้น และเมื่อเรารู้มากกว่าชาวบ้าน เราก็จะสามารถนำชาวบ้านไปในทางที่ถูกต้องได้

2. การแก้ไขปัญหาที่เป็นนามธรรมและแนวคิด

approach นี้จัดเป็น approach ที่สำคัญที่ต้องเอาใจใส่ดูแล แก้ไขอย่างจริงจัง เพราะสิ่งที่เป็นนามธรรมหรือแนวคิดนี้ เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะสิ่งที่เป็นนามธรรมหรือแนวคิดนี้ จัดเป็นพฤติกรรมที่มีผลไปสู่พฤติกรรมหรือการกระทำ ถ้าทฤษฎีเป็นสัมมาทฤษฎี พฤติกรรมที่แสดงออกก็กลายเป็นสิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม แต่ถ้าเมื่อไร ทฤษฎีเป็นมิถิลาทฤษฎี กรรมหรือพฤติกรรมที่เกิดจากการสั่งการของมิถิลาทฤษฎีก็จะเป็นโทษไม่เป็นประโยชน์ต่อคนอื่น หรือต่อสังคมได้ ดังนั้น การพยายามเปลี่ยนแปลงกล่อมเกล่าให้คนในสังคมมีทฤษฎีที่เป็นสัมมาทฤษฎีได้ สังคม ประชาชนก็จะอยู่กันอย่างมีความสุข พฤติกรรมต่าง ๆ ของคนในสังคมล้วนมาจากทฤษฎี ประเภทพวกแนวคิด คำนิยม วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ดัง

ที่กล่าวไปแล้วว่า แนวคิดหรือค่านิยมอะไรบางอย่างที่ขัดขวางต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ซึ่งเราจะแก้ไขแนวคิด ค่านิยมเหล่านั้นได้ด้วยแนวทางดังต่อไปนี้

1. ในระดับพฤติกรรมพื้นฐาน

แบ่งกิจกรรมหลักในการแก้ปัญหาได้ 2 กิจกรรม คือ

1.1 การสร้างพฤติกรรมเคยชินที่ดีที่เป็นประโยชน์ จนทำให้เกิดเป็นนิสัย (ดูรายละเอียดในหัวข้อการแก้ไขปัญหาระยะยาว)

1.2 การแก้ไขปัญหาระบบผลประโยชน์ ดังเราจะเห็นได้จากปัญหาแล้วว่า ระบบความสัมพันธ์ของคนในปัจจุบันนี้เป็นระบบแห่งผลประโยชน์ และปัญหามากมายส่วนใหญ่ก็มาจากผลประโยชน์ทั้งสิ้น เช่น การใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ตนเองชนะการเลือกตั้ง การแย่งตำแหน่งรัฐมนตรีของ ส.ส. การแย่งกระทรวงของรัฐมนตรี การใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อจะมีโอกาสเข้าร่วมรัฐบาล เป็นต้น เหล่านี้ย่อมมาจากผลประโยชน์แทบทั้งสิ้น และรากเหง้าของปัญหาผลประโยชน์เหล่านี้ก็มาจากแนวคิดแบบเศรษฐกิจ แบบทุนนิยม ที่กล่าวข้างต้น เราต้องแก้ไขกันจนถึงระดับจิตใจ และระดับปัญญาต่อไป แต่ในขั้นต้นเราต้องแก้ไขสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือสิ่งที่สามารถแก้ไข จับต้องได้ง่ายก่อน นั่นคือ เป็นการแก้ไขปัญหาระดับ "ศีล" นั่นเอง กล่าวคือ การจะแก้ไขพฤติกรรมในเรื่องผลประโยชน์นั้น การจะแก้ไขแบบพลิกหน้ามือเป็นหลังมืออย่างฉับพลันนั้นคงเป็นไปได้ และอาจเกิดโทษด้วยซ้ำ โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหากับคนระดับปูดุชนทั่วไป ต้องค่อยเป็นค่อยไป การจะให้ทั้งพฤติกรรมเก่านั้นก็ทิ้งขว้างเสียให้มีการเชื่อมต่อกับพฤติกรรมใหม่ให้ดี ให้มันรับกันได้ ถ้าพฤติกรรมใหม่ยังใช้ไม่ได้ก็อาจจะต้องใช้พฤติกรรมเก่าให้เป็นประโยชน์ก่อน^{๓๑} จะทำให้คนไม่รู้สึกเป็นการฝืนใจ เพราะหลักการแก้ปัญหาคือหนึ่ง คือ การแก้ปัญหาคือจะได้ผล เมื่อตัวคนไม่มีความฝืนใจ และผลการแก้ปัญหานั้นคน

^{๓๑} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), คนไทยกับป่า, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: 2537, หน้า 43.

เป็นเลข ⁴⁰ ขั้นตอนในการแก้ไขปัญหาในระบบผลประโยชน์นี้ ดังนี้ ⁴¹

1. การแก้ปัญหาโดยเอื้อต่อประโยชน์ส่วนตัวของบุคคล เป็นขั้นที่เรายังยอมรับผลประโยชน์ส่วนตัวของมนุษย์ เป็นการแก้ไขปัญหาพร้อมไปด้วยกันกับการอำนวยความสะดวกแก่ตัวเองของมนุษย์แต่ละคน เป็นการดึงให้คนเข้ามาร่วมแก้ปัญหา โดยเขามีส่วนได้รับผลประโยชน์ด้วย เช่น นักการเมือง ทำงานทางการเมืองก็จะได้ยศ ได้เกียรติ ประชาชนที่เข้าร่วมประชุมแก้ปัญหาทางการเมือง อาจจะได้เกียรติ ได้รับคำสรรเสริญ เป็นต้น

แนวคิดในการแก้ปัญหาดังนี้คือ มนุษย์ทุกคนมีความต้องการผลประโยชน์เป็นพื้นฐาน และมนุษย์จะมองผลประโยชน์ในความหมายต่าง ๆ ก่อน เช่น ต้องได้เงิน ได้ชื่อเสียง เป็นต้น ในขณะที่เดียวกัน พุทธศาสนายังเชื่อถึงการพัฒนาตนเองได้ของมนุษย์ กล่าวคือ เมื่อมนุษย์พัฒนาตนเองขึ้นไป ก็จะมองเห็นประโยชน์ต่างกันอย่างออกไปด้วย จากประโยชน์ชั้นหยาบไปสู่ประโยชน์ชั้นสูงขั้นดี คือ ประโยชน์จากการ "ให้" ผู้อื่น ดังนั้น ในเรื่องแรกเราจึงต้องแก้ไขปัญหาไปพร้อม ๆ กับการสนองประโยชน์ก่อน แล้วขั้นต่อ ๆ ไปจะเป็นการแก้ไขที่ประณีตขึ้นตามระดับของการพัฒนาตนเองของมนุษย์ (ตามหลักสำคัญในการแก้ปัญหาแบบพุทธธรรม คือ การแก้ปัญหามุ่งไปเพื่อการพัฒนาตนโดยตลอด หมายถึง การแก้ปัญหามุ่งไปเพื่อการพัฒนาตัวมนุษย์ ดังกล่าวแล้วในแนวคิดการแก้ปัญหาระยะยาวข้างต้น) เมื่อคนเริ่มมีการศึกษา เริ่มพัฒนาตนเอง เรืองเห็นคุณค่าของประโยชน์ที่มีต่อสังคม เราก็เริ่มขั้นที่ 2 คือ

2. การแก้ปัญหาเมื่อประโยชน์แก่สังคม เมื่อคนพัฒนามากขึ้น ก็จะเกิดจริยธรรมตัวหนึ่งขึ้นมา คือ ความรู้สึกรับผิดชอบ เมื่อมีความรับผิดชอบขึ้น การแก้ไขปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคมก็จะสำเร็จได้ คนจะมีจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อสังคมตนเองมากขึ้น

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 89.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 81-94.

แต่การจะทำการแก้ไขปัญหาดังที่กล่าวมานั้น จำเป็นต้องมีเงื่อนไขสำคัญที่ต้องสร้างให้ได้สำเร็จ คือ การพัฒนามนุษย์ ดังนั้น การแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงต้องเน้นการพัฒนาคนไปพร้อม ๆ กัน มีข้อพึงสังเกตว่า วิธีการจากข้อ 1 นั้น ก็คือ วิธีการใช้ค้นหาเป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดฉันทะนั่นเอง

2. ในระดับจิตใจและปัญญา การแก้ไขปัญหาดังกล่าวแนวคิดและค่านิยมนี้ นับว่าสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการพัฒนาด้านภายในตัวคน ระดับจิตใจและระดับปัญญานั้นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก จึงขอกล่าวไปพร้อม ๆ กัน โดยการแก้ไขดังกล่าว อาจเป็นหน้าที่ของหลาย ๆ ฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบ และร่วมกันทำงาน แนวทางการแก้ปัญหาที่มีดังนี้

2.1 สร้างและส่งเสริมหลักธรรมในเรื่อง "สันโดษ" เพราะสันโดษเป็นธรรมที่จะกำจัด

1. การเบียดเบียนกัน เพราะความอยากได้ของผู้อื่น
2. การทุจริต เพราะอยากได้ แต่ไม่อยากทำ
3. ความฟุ้งเฟ้อ ส่ำรวย ฟุ่มเฟือยแต่ไม่ชอบทำงาน
4. ความทอดทิ้ง ละเลย ไม่เอาใจใส่ในหน้าที่การงาน ตลอดจนการทุจริตต่อหน้าที่
5. ความเกียจคร้าน เฉื่อยชา
6. ความเดือดร้อนใจ ความกระวนกระวาย รุ่มร้อน หาคความสุขไม่ได้ เพราะไม่รู้จักออม ไม่รู้จักพอ มีความไม่พอใจอยู่ตลอดเวลา ⁴²

⁴² พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, หน้า 154.

ซึ่งสิ่งทั้งหลายที่กล่าวเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ขัดขวางการพัฒนาการเมืองและประชาธิปไตยของสังคมไทยเรา

การสร้างสันติชนนั้น ต้องสร้างคู่กันไปกับความไม่สันติชนในกุศลธรรม เพราะถ้าสร้างแต่สันติชนในกิเลส ตัณหาอย่างเดียวแล้ว อาจทำให้คนเฉื่อยชาได้ ดังนั้น ต้องสร้าง ความไม่สันติชนในกุศลธรรมมาเข้ากับ ความสันติชนจากอกุศลธรรมต่าง ๆ โดยความไม่สันติชนในกุศลธรรมนั้น จะต้องสร้างในลักษณะที่ว่า "ไม่พอ ไม่อึด" เพราะฉันทะเป็นความอยาก พอประสานกับ ความไม่สันติชนในกุศลธรรมจะกลายเป็นว่า (อยากทำดี) แค่นี้ไม่พอ ต้องทำยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก ทำให้เกิดความก้าวหน้าต่อไปเรื่อย ๆ ดังนั้น ความไม่สันติชนในเรื่องคุณภาพชีวิต, ความดีงามของสังคม, ความสะอาด, ความปลอดภัย, ความมีอยู่มีกินของประชาชน และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ เพื่อความสุขของคนในสังคม ต้องทำให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้น ความไม่สันติชนในกุศลธรรมจะทำให้เราเดินทางไปในทางสร้างสรรค์

2.2 สร้างจิตสำนึกของการเป็นผู้นำและผู้ให้

สิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญที่จะแก้ไขปัญหา การตามอย่างตะวันตกของคนไทยดังที่กล่าวแล้วว่า เวลานี้คนไทยมีจิตสำนึกของการเป็นผู้ตาม และผู้รับอย่างรุนแรงแถมฝังลงไปอยู่ในจิตไร้สำนึกแล้ว ดังนั้น ต้องปลูกจิตสำนึกของการเป็นผู้นำ และผู้ให้ขึ้นมาให้ได้ และเป็นหน้าที่หลักของการศึกษา การศึกษาในยุคต่อไปของไทย ต้องให้ความสนใจต่อการเปลี่ยนจิตสำนึกนี้ เรื่องจากการหันมาคิดว่า เรามีอะไรที่ให้แก่เขาได้บ้าง เช่น ในทางการเมืองที่มีรากฐานบนหลักพุทธธรรม เป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่า และเกิดขึ้นหรือพัฒนาขึ้นจากภูมิธรรมภูมิปัญญาของเราเอง ซึ่งสามารถนำไปเสริมสร้างการเมืองหรือประชาธิปไตยในระดับโลกได้ โดยเฉพาะขณะนี้ ปัญหาประชาธิปไตยในระดับโลกก็มีปัญหา เช่น ปัญหาในเรื่องภราดรภาพ โดยที่การที่คนแบ่งแยกเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ วัฒนธรรมกันมากขึ้นในปัจจุบัน แม้ว่า เทคโนโลยีจะรวมโลกเข้าเป็นหนึ่งไร้พรมแดนก็ตาม แต่จิตใจคนกลับแยกกัน นำไปสู่ปัญหาภราดรภาพ และจะนำไปสู่ปัญหา ประชาธิปไตยในระดับโลกได้ การใช้หลักคิดประชาธิปไตยบนฐานของพุทธธรรมสามารถช่วยแก้ปัญหานี้ได้ ดังนั้น จะเห็นว่า

เราก็มีดีให้โลกเช่นกัน เราก็สามารถเป็นผู้นำ และผู้ให้ได้เช่นกัน⁴³

อีกประการหนึ่ง ปัญหาที่ส่งผลมาจากการมีค่านิยมตามอย่างตะวันตก คือ มันทำให้คนไทยเป็นคนประเภท มองแคบ คิดใกล้ ใฝ่ต่ำ ซึ่งพุทธศาสนาให้ทาง หรือเป้าหมายในการแก้ปัญหา นั่น คือ คนไทยต้องมองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง

มองกว้าง เมื่อมองกว้างจะเห็นว่า คนไทยเราก็มีศักยภาพในการที่จะช่วยแก้ไขปัญหา และสร้างสรรค์อารยธรรมโลกได้ เด็กและเยาวชนต้องถูกสอนให้มองกว้าง ไม่ใช่มองแคบ ๆ แค่งายในสังคมของตนเอง แต่ให้มองทั้งโลกให้มีปัญญามองเห็นระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยในสรรพสิ่ง ในธรรมชาติทั้งหมดเป็นระบบปัจจัยสัมพันธ์ สิ่งทั้งหลายพึ่งพาอาศัยและส่งผลกระทบต่อเราทั้งสิ้น ในขั้นตอนของการให้เกิดการมองกว้าง ขอให้มิจิตสำนักทางสังคมในระดับประเทศชาติของตัวเองก่อน แล้วจึงค่อย ๆ ฝึก ค่อย ๆ พัฒนากันไป ค่อย ๆ ขยายทักษะออกไปตอนแรกนี้ เอาแค่ขอให้มิจิตสำนักรักในบ้านเมือง ช่างซึ่งภูมิใจในความดีงามของชุมชน หรือสังคมตน ความรู้สึกนึกคิดเช่นนั้น ถ้ามีเกิดขึ้นเสมอ ๆ ก็จะนำจิตใจและความคิดไปในทางที่ดีงาม และสร้างสรรค์

คิดไกล พุทธศาสนาสอนให้คิดไกลไปข้างหน้า จนกว่าจะถึงจุดหมายสูงสุดให้ดี ชีวิตอยู่กับปัจจุบัน โดยมีปัญญาสืบค้น หยั่งรู้เหตุปัจจัยยาวไกลในอดีต และมีความไม่ประมาทที่จะป้องกันความเลื่อม และสร้างสรรค์เหตุปัจจัยให้พร้อมที่จะนำไปสู่ความเจริญในอนาคตบนฐานแห่งชีวิตที่อยู่กับปัจจุบัน ที่จัดการกับปัจจุบันให้ดีที่สุด

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴³ สัมภาษณ์ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 22 มีนาคม 2538, พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ความสำคัญของพระพุทธานุศาสนานาในฐานะศาสนาประจำชาติ, หน้า 55-59, มหาวิทยาลัยกับงานวิจัยทางพุทธศาสนา, นิมิตครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : 2534), หน้า 35,50, สถานการณ์พุทธศาสนา : พลิกหายนะเป็นพัฒนา, หน้า 93-95., ความรัก: จากวาเลนไทน์สู่ความเป็นไทย, หน้า 47-50,56-62. และ สืบสานวัฒนธรรมไทยบนฐานแห่งการศึกษาที่แท้จริง, นิมิตครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : 2537), หน้า 44.

ใฝ่สูง ก็คือ ใฝ่ธรรม มุ่งแสวงหาความรู้ให้เข้าถึงความจริงแท้ ปรารถนาจะสร้าง สรรค์ความดีงาม บำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สังคม ความใฝ่ธรรมที่เป็นหลักการใหญ่ประจำใจคน ทุกคนในสังคม ก็คือ การถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพธรรม บูชาธรรม ยึดธรรม คือ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงามเป็นบรรทัดฐาน ⁴⁴

อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญสำหรับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างตะวันตก คือ เราต้องแก้ไข ความเข้าใจของความหมาย คำว่า "เจริญ" ใหม่ จากที่คิดว่า "เจริญ" คือให้มั่งอย่างตะวันตก เป็น "เจริญ" คือ ทำได้อย่างตะวันตก มิใช่มีเฉพาะรูปแบบอย่างตะวันตก แต่ต้องทำสาระของ สิ่งนั้นได้ด้วย ⁴⁵ เช่น ในระบบประชาธิปไตย ตัวอย่างง่าย ๆ เช่น การประชุมของตะวันตก ประชุมถกเถียงกัน โดยการมองที่เป้าหมาย ดังนั้น แม้จะถกเถียงกันอย่างรุนแรง แต่พอ ประชุมเสร็จได้ผลการประชุมทุกคนก็เป็นมิตร หรือผู้ร่วมงานกันอย่างเต็ม แต่สำหรับคนไทย เขามีประชุมก็ประชุมด้วย แต่พอเกิดถกเถียงมีเรื่องขึ้นมา มีตัวตน ตนเองเข้าไปเกี่ยวข้อง โดยไม่มองเป้าหมายของงานร่วมกัน ผลจึงออกมาโดยไม่ได้ผลการประชุม หรือถ้าได้ก็หาคน ปฏิบัติตามยาก และคนประชุมที่ถกเถียงกันออกจากห้องประชุมยังตามอาฆาตกันต่อไป จนบางที เลิกคบกันไปเลย ⁴⁶ อย่างนี้เราได้แต่แบบ หรือมีแบบเรา แต่ทำไม่ได้อย่างเขา ถ้าเรา ต้องการเจริญอย่างเขาจริง ก็ต้องทำให้ได้อย่างเขาด้วย

2.3 ส่งเสริมและสร้างค่านิยมของการกล้าแสดงออก และค่านิยม แห่งความเคารพ ความคิดเห็นของผู้อื่น

ความกล้าแสดงออก เป็นคุณสมบัติสำคัญอย่างหนึ่งของคนในสังคมประชาธิปไตย เพราะความกล้าแสดงออกเป็นทั้งอาการ และเป็นทั้งเครื่องหมายของการมีเสรีภาพใน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴⁴ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย, หน้า 31-36.

⁴⁵ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ศาสนาและเยาวชน, หน้า 25.

⁴⁶ ลัมภานันท์ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 22 มีนาคม 2538.

ทางความคิด ความกล้าแสดงออกมีคุณค่าในแง่ที่เป็นช่องทางนำเอาสติปัญญา คักยภาพ ความคิดเห็นของสมาชิก แต่ละบุคคลออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคม แต่การแสดงออกนี้ต้องมี รากฐาน คือความไม่ธรรมดา เพราะความกล้าแสดงออกที่ขาดรากฐานดังกล่าวย่อมเป็นสิ่งที่ไร้ คุณค่า และกลับเป็นโทษได้ และไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับความเป็นประชาธิปไตย หรือการ สร้างคนสำหรับสังคมประชาธิปไตยเสมอไป และเป็นความผิดพลาดที่เอียงสุดจากอีกด้าน คือ ความนิ่งงันไม่กล้าขัดแย้ง แต่เหมือนกัน คือ เป็นการกระทำด้วยโมหะด้วยกันทั้งคู่ ดังนั้น เจื่อนไขสำคัญสำหรับการสร้างค่านิยม ความกล้าแสดงออก คือ ความกล้าแสดงออกนั้นต้องมี รากฐานอยู่ที่ความไม่ธรรมดา คือ ไม่ในความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม

ค่านิยมความกล้าแสดงออกนี้ค่อนข้างเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยตรงกับบุคลิกของคนไทยที่ชอบ สงวนท่าที สงบเสงี่ยม เกรงใจ ไม่ชอบโต้แย้ง และว่าตามกันโดยเฉพาะตามผู้ใหญ่ ซึ่งใน ระยะยาวแล้วจะเป็นค่านิยมที่เหนี่ยวรั้งความคิด หน่วงการใช้ปัญญา เฉื่อยชาทางความคิด ซึ่ง ต้องแก้ไขด้วยการสร้างค่านิยม กล้าแสดงออกให้มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ค่านิยมเดิมดังกล่าว ก็มีล้นคิแฝงอยู่ คือ การเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น และการเคารพต่อประสบการณ์ แต่ เพราะขาดรากฐาน คือ ความไม่รู้ จึงทำให้เป็นผู้ไม่รู้จักคิดด้วยตนเอง และเกิดความคิด เฉื่อยชา ส่วนการกล้าแสดงออกนั้น การฝึกต้องไม่ลืมรากฐานด้วย มิฉะนั้น จะเป็นการเสี่ยง ต่อการสร้างลักษณะร้าย เช่น เกิดเป็นความโอ้อวด หยิ่ง ล้าพองชน รุกราน ชอบแสดงเด่น ความไม่เอื้อเฟื้อต่อระเบียบวินัย ตลอดจนจนเป็นการแสดงออกเพื่อให้เขาเห็นว่ารู้มากกว่าจะ แสดงออกเพื่อหาความรู้ ซึ่งผู้มีรากฐานในความไม่รู้นั้น ความกล้าแสดงออกของเขาจะมีลักษณะ แห่งความเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน มีความเคารพต่อสิ่งที่จะเติมเสริมปัญญา และเป็นผู้นำร่วมจะรับ ความรู้ ทำให้เกิดความเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพต่อประสบการณ์ ดังนั้น การฝึก ความกล้าแสดงออกต้องฝึกจนไปถึงในระดับจิตใจและปัญญาด้วย คือ ต้องสร้างฐานแห่งการ กล้าแสดงออกให้เกิดขึ้นด้วย คือ ความไม่รู้จักกับการกล้าแสดงออก ⁴⁷

⁴⁷ พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), สถาบันสังคมกับสังคมปัจจุบัน, (กรุงเทพฯ: 2517), หน้า 85-89.

2.4 การสร้างแรงจูงใจในการร่วมมือกัน

ดังในส่วนของ การวิเคราะห์ปัญหาในปัญหาเรื่องการแบ่งแยก แบ่งฝักฝ่าย โจมตีกันนั้น เป็นปัญหาที่สำคัญที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข สาเหตุหลักของปัญหามี 3 ประการ คือ

1. ตัณหา (ผลประโยชน์)
2. มานะ (อำนาจ, ความยิ่งใหญ่)
3. ทิฎฐิ (แนวความคิด)

แนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนั้น เราต้องพยายามสร้างแรงจูงใจในการร่วมมือกันให้เกิดขึ้นให้ได้ ถ้าจะดูการแก้ไขที่สาเหตุแต่ละตัว อาจมีแนวทางแก้ดังนี้

1. แก้ที่ตัวผลประโยชน์

- ในระดับพฤติกรรม อาจจัดให้มีกิจกรรมร่วมกันระหว่างบุคคลในฝ่ายต่าง ๆ เพื่อได้สังสรรค์ ทำความรู้จัก สนทนากันมากขึ้น เช่น จัดกิจกรรม นักข่าวพบนักการเมือง นักการเมืองพบอาจารย์มหาวิทยาลัย ข้าราชการพบ NGO เป็นต้น

- ในระดับจิตใจนั้น มีแนวทางคือ ต้องแสดงให้เห็นถึงผลประโยชน์ร่วมกัน หรือสร้างผลประโยชน์ร่วมกันในอีกระดับหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นนามธรรม ตัวอย่างเช่น ในประเทศญี่ปุ่น เขาจะมีผลประโยชน์ร่วมกันของคนทุกกลุ่มในระดับที่เป็นนามธรรม คือ "เพื่อความเจริญของชาติญี่ปุ่น" เมื่อใดที่กลุ่มคนต่างกลุ่มเกิดความขัดแย้งกันขึ้น ไม่ว่าจะเป็ความขัดแย้งในผลประโยชน์, การแก่งแย่งอำนาจกัน หรือในแนวความคิดที่ต่างกัน เขาจะหยุดความขัดแย้งกันทันทีถ้านุดถึง "เพื่อความเจริญของชาติญี่ปุ่น" คำว่า "เพื่อความเจริญของชาติญี่ปุ่น" สามารถทำให้คนต่างกลุ่มที่ขัดแย้งกันหันมาร่วมมือกันได้ มันเป็แรงจูงใจให้ทุกคนทุกกลุ่ม ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันร่วมมือกัน แทนที่จะขัดแย้ง โจมตีกัน สิ่งที่เป็นนามธรรมที่เป็นจุดร่วมความคิดของทุกคนนั้น พระธรรมปิฎกเรียกว่า "อุดมธรรม" ซึ่งถ้าคนในสังคมมีอุดมธรรมร่วมกันที่ชัดเจนแล้ว เขาจะสามารถทิ้งผลประโยชน์เพื่อยึดอุดมธรรมแทน เมื่อเกิดการต้องเลือกว่า จะเอาอุดมธรรมหรือผลประโยชน์ส่วนตัว และอุดมธรรมที่ประชาชนต้องสร้างขึ้น และมีร่วมกันให้ได้ โดยพระธรรมปิฎกท่านเน้นย้ำอยู่เสมอคือ "ความมีธรรมาธิปไตย" ซึ่งจะเป็นสิ่งสูงสุดที่ทุกคนมีส่วนร่วม

จนกระทั่งสยบอัตรตาของแต่ละคนลงได้ (ดูรายละเอียดในหัวข้อการแก้ไขปัญหาระยะยาวข้างต้น)

2. แก่ที่ตัวมานะ ต้องทำให้ทุกฝ่ายเข้าใจว่า การทำงานของทุกฝ่ายนั้นเป็นการส่งเสริมซึ่งกันและกัน มิใช่เป็นการแก่งแย่งอำนาจความยิ่งใหญ่ หรือแย่งศรัทธาของประชาชน

3. แก่ที่ตัวทวิภูฏี ต้องทำให้ทุกฝ่ายเห็นว่า การแก้ไขปัญหานั้นอย่างหนึ่งนั้น อาจจะมีวิธีการหลายอย่างที่เข้าถึงจุดหมาย ดังนั้น เราจึงควรจะรับฟังความเห็นของฝ่ายอื่นบ้าง อย่ามีความคิดที่เป็นอคติต่อกัน และบางครั้งแต่ละวิธีการของแต่ละฝ่ายอาจเป็นส่วนประกอบมาร่วมกัน ทำให้บรรลุจุดหมายได้ ดังนั้น การแก้ไขความคิดเห็นที่ต่างกัน เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันนั้น อาจทำได้โดยสรุปตามแนวทางดังนี้

1. ทำให้ทุกฝ่ายยอมรับว่า มนุษย์ทั้งหลายมีข้อบกพร่อง มีจุดอ่อนด้วยกันทั้งนั้น ดังนั้น ความยอมรับว่า แนวคิดของตนเองมีจุดอ่อนและข้อบกพร่องเช่นกัน

2. ทำให้ทุกฝ่ายรู้ว่า เราต้องรับผิดชอบปัญหาร่วมกัน เพราะเราเป็นสังคมเดียวกัน ดังนั้นเราก็มีส่วนร่วมที่ทำให้เกิดปัญหาไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ดังนั้น อย่าแยกตัวว่าเป็นผู้มาแก้ปัญหาจากภายนอก ความรับผิดชอบจะทำให้เรากลับไปสำรวจตัวเอง ศึกษาเหตุปัจจัยของปัญหาอย่างจริงจัง

3. ให้รู้จักแยกปัญหากับสิ่งที่เป็นปัญหาออกจากกัน จะได้ไม่แก้ปัญหากับวิธีทำลายสิ่งที่เป็นปัญหา และหากเป็นไปได้อาจทำสิ่งที่มีปัญหาให้กลับมาเป็นสิ่งอำนวยประโยชน์ขึ้นมาก็ได้

4. แต่ละฝ่ายนั้นต้องเข้าใจฝ่ายตรงข้ามว่า ที่เขาทำอย่างนั้นเพราะอะไร ดังนั้น ศึกษารับฟังความเห็นฝ่ายที่คิดว่าตรงข้ามกับเราให้ทราบถึง เหตุปัจจัยความคิดที่ทำให้เขาทำอย่างนั้น พยายามเข้าใจฝ่ายตรงข้ามอย่างจริงจัง และถ้าทำเช่นนี้ไม่ได้ ก็จะมีปรากฏการณ์อย่างในปัจจุบันอย่างสม่าเสมอ คือ โจมตีกันแล้วก็จบ ^{๓๓}

^{๓๓} พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคิมทอง, 2527), หน้า 123-130.

และเมื่อสามารถแก้ไขปัญหาการแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่ายเหล่านี้ได้ จะทำให้เราเห็นชัดเจนว่า จะก่อให้เกิดสาระแห่งประชาธิปไตยขึ้นอย่างชัดเจน กล่าวคือ เมื่อไม่แบ่งอีกฝ่าย แต่กลับร่วมมือร่วมใจกันทำประโยชน์ให้สังคม นั้นแสดงถึงการใช้เสรีภาพ เสมอภาค และ ภราดรภาพแบบประสานเกื้อกูลนั่นเอง

2.5 การสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่อง "ความสุข" ที่ถูกต้อง

ปัญหาของคนในปัจจุบันที่มุ่งแสวงหาความสุข โดยการพยายามที่จะแสวงหาวัตถุมาเล่นเพื่อจะได้ความสุขนั้น ความสุขดังกล่าว เป็นความสุขแท้จริงหรือไม่ การเข้าถึงความสุขมีเพียงแต่การแสวงหาวัตถุหรือสิ่งต่าง ๆ มาสนองความต้องการของตนเท่านั้นหรือ ในทางพุทธศาสนานั้น ท่านได้แสดงถึง "ความสุข" ว่ามีอยู่ 3 ระดับ คือ⁴⁹

1. ความสุขระดับที่หนึ่ง ความสุขจากการที่เกิดจากบำรุงบำเรอประสาทสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นความสุขที่ตรงกับที่คนทั้งหลายเข้าใจ และกระทำอยู่ในสังคมปัจจุบัน แต่ความสุขประเภทนี้ หลักทางพุทธศาสนากล่าวว่า มันไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง เพราะมันทำให้เกิดการแย่งชิง เบียดเบียน ทำให้สังคมเดือดร้อน นอกจากนี้ ความสุขแบบนี้ยังมีข้อบกพร่องอีกหลายประการ เช่น

1. มันเป็นความสุขที่ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ ไม่รู้จักเต็ม
2. ความสุขจากวัตถุปรนเปรอนี้มันมีมาพร้อมกับความเบื่อหน่ายในที่สุด
3. เป็นความสุขที่ฉาบฉวยไม่ได้ลึกเข้าไปถึงใจเต็มที่

⁴⁹ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), อึ่งก้าวถึงสุขยิ่งใกล้ถึงธรรม, (กรุงเทพมหานคร : 2536), หน้า 12-60.

4. จำกัดอยู่กับการบำเรอประสาททั้ง 5 ดังนั้น เมื่อประสาททั้ง 5 รับ
ความสุขไม่ได้ ความสุขแบบนี้ก็จะไม่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อคนทั่วไปยังติดอยู่กับความสุขในระดับนี้ พุทธศาสนาก็มีวิธีที่จะฝึก
คนให้มีความสุขในระดับนี้ได้โดยไม่เบียดเบียนกัน นั่นคือ การจะมีความสุขด้วยวัตถุอย่างมี
ความสุขนั้น เราต้องคำนึงถึงสังคมด้วย คำนึงถึงคนอื่นด้วย เราจะต้องหาความสุขทางวัตถุนี้ใน
ขอบเขตที่ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน หันกลับมามีโมตรมีเมตตา เอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันให้ความสุข
ทางวัตถุของเรานั้นเป็นไปโดยความคู่กับการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นด้วยดีด้วย

เป็นการมีความสุขจากวัตถุด้วยความมีโมตรจิตมิตรภาพเอื้อเฟื้อเมตตาเพื่อแผ่ความ
สุขทางประสาททั้งห้าแก่กัน ลดความเบียดเบียนแย่งชิงกัน ความสุขแบบนี้จะประณีตขึ้นกว่า
ความสุขจากที่จะได้จะเอาอย่างเดียว แต่แบบนี้เป็นความสุขจากการให้คนอื่นด้วย

ในสังคมนั้น การจัดระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคมก็เพื่อการป้องกัน
การเบียดเบียน การเอาเปรียบความสุข (ทางวัตถุ) กันของคนในสังคม ภาวะดังกล่าว ก็คือ
ภาวะที่มีศีลนั่นเอง ดังนั้น ความสุขขั้นนี้จึงอยู่ได้ด้วยศีล และวินัยนั่นเอง

ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า ศีลในทางพุทธศาสนาก็คือ การฝึกตนเองให้มีความสุขได้
โดยพยายามพึ่งพาความสุขจากวัตถุให้น้อยที่สุด มีความสังวรระวังและฝึกบังคับตนเอง พร้อมทั้ง
ความไม่ประมาท และรู้จักประมาณในการบำรุงบำเรอความสุขจากวัตถุเพื่อมาสนองประสาท
สัมผัสทั้ง 5

อย่างไรก็ตาม หากแม้ว่า เราสามารถอยู่กับศีลที่ติงามแล้วจะเกิดความสุขที่
แท้จริง พุทธศาสนาสอนให้เราก้าวต่อไปสู่ความสุขที่ประณีตมากยิ่งขึ้น คือ ความสุขในระดับ
จิตใจ

2. ความสุขระดับที่สอง ความสุขระดับจิตใจ เพราะความสุขระดับที่ 1 นั้น ยังต้องพึ่งพิงพึ่งพาคนอื่น หรือวัตถุอื่น ๆ อยู่ แต่ความสุขระดับที่ 2 นี้ ประณีตมากขึ้น นั่นคือ ความสุขที่เกิดขึ้นจากความสงบของจิตใจ หรือภาวะที่เป็นสมาธิ เป็นความสุขที่ไม่ต้องพึ่งคนอื่น เราอยู่คนเดียวก็มีความสุขได้ ความสุขแบบนี้มีข้อดีเพิ่มขึ้นจากความสุขระดับที่ 1 หลายอย่าง เช่น เป็นของไม่หมดเปลือง ไม่ต้องแย่งชิงกัน เพิ่มได้ไม่รู้จักหมด มีความรู้สึกเต็มอิ่มในตัว ไม่ต้องขึ้นกับประสาททั้ง 5 ความสุขระดับนี้ แม้ว่าร่างกายเราป่วยไข้ไม่สบายก็สามารถมีความสุขได้ สามารถทำสมาธิ ทำฌานได้ แต่อย่างไรก็ตามพระพุทธเจ้าตรัสเตือนว่า ความสุขแบบนี้เป็นความสุขภายในของจิต สุขในตัวของจิตเอง เป็นขั้นสูงแล้ว แต่มนุษย์ก็ไม่สามารถอยู่ในภาวะแห่งความสุขหรืออยู่ในอาการตี๋มดำทางจิตนั้นได้ตลอดไป เขาจะต้องออกมาสู่โลกแห่งความจริง และเผชิญความจริงที่เต็มไปด้วยปัญหาอยู่อย่างเต็ม ซึ่งมันไม่ใช่การแก้ปัญหาเลย ดังนั้น เราจะเห็นจุดอ่อนหรือข้อเสียของความสุขระดับที่ 2 ก็คือ มันยังเป็นของเฉพาะกาล สุขอยู่ได้ตราบนานเท่าที่ยังอยู่ในภาวะจิตที่เป็นสมาธิหรือภาวะที่สงบตี๋มดำลึก ๆ นั้น ออกมาจากจิตเมื่อไรก็เป็นอย่างเดิม ดังนั้น ท่านจึงให้เราพัฒนาตนเองไปสู่ความสุขที่แท้จริงในระดับที่ 3

3. ความสุขระดับที่สาม ความสุขระดับอิสระ เป็นความสุขที่แท้จริง เป็นความสุขที่ไม่ขึ้นอยู่กับวัตถุสิ่งของ (อย่างความสุขระดับที่ 1) และไม่ขึ้นกับกาลสมัย (อย่างความสุขระดับที่ 2) เป็นความสุขในระดับปัญญา หมายความว่า เป็นระดับที่ความสุขเกิดจากการที่ปัญญาเห็นแจ้งความจริงของสิ่งทั้งหลาย แล้วถอนตัวเป็นอิสระลอยตัว คือ รู้เท่าทันความเป็นจริงแล้วก็ทำจิตใจของเราให้เป็นอิสระได้ จึงเรียกความสุขระดับนี้ว่า ความสุขระดับอิสระ ความสุขระดับนี้พ้นจากข้อบกพร่องที่ความสุขทั้ง 2 ระดับข้างต้นมี ดังนั้น จึงไม่เกี่ยวกับของหมดเปลืองที่จะต้องแย่งชิงกัน มีความเต็มอิ่มในตัว อยู่ลำพังจิตใจของตนเองได้ ไม่ต้องขึ้นต่อประสาททั้งห้า ยังยืนเตี้ยชลาด ไม่จำกัดเฉพาะกาล คือ เป็นไปตลอดเวลา ไม่ทำให้หลงคิดหรือหมกมุ่นมัวเมา ส่งเสริมการทำกิจหน้าที่เกื้อกูลต่อชีวิต และสังคมถ่ายเดียว และที่สำคัญคือ เป็นฐานรองรับ หรือเป็นหลักประกันให้เสวยสุขสองระดับแรกได้อย่างเต็มตัวเต็มอิ่ม และอย่างไม่มีนิษ

ในทางฝึกฝนนั้น ความสุขระดับนี้จะสำเร็จได้ด้วยปัญญาเท่านั้น ดังนั้น ความสุขระดับต่าง ๆ ต่างมีวิธีการเข้าถึงในแต่ละระดับขึ้นอยู่กับระดับการพัฒนาตนเองของแต่ละคน ตั้งแต่ระดับศีล สมาธิ และปัญญา

อย่างไรก็ตาม สำหรับสภาพสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการแบ่งแยก และแก่งแย่งผลประโยชน์ต่าง ๆ ในสังคม เพื่อให้ตนเองได้มากที่สุด คนในสังคมต่างแสวงหาความสุขในระดับที่หนึ่ง ดังนั้น สำหรับบุคคลในระยะเวลาอันใกล้นี้ การแก้ปัญหา การแก่งแย่งนี้ ถ้าสามารถทำได้แค่ความสุขในระดับที่หนึ่ง โดยมีศิลปะและวินัยเป็นเครื่องมือวางกติกา ดูแลความสัมพันธ์ของคนไม่ให้เกิดการเอาเปรียบ และคนมีศิลปะ มีเมตตา เอื้ออาทร แบ่งเป็นความสุขในระดับที่หนึ่งกัน กล่าวอย่างง่าย ๆ ถ้าประชาชนเข้าใจ และมีความสุขที่ "จะให้" คนอื่นบ้าง เท่านั้นคงเพียงพอและเกิดความสมดุลในสังคมได้ ดังนั้น ในระยะแรกเริ่มนี้ต้องพัฒนาคนให้มีความสุขจากการให้ให้ได้ก่อน แล้วจึงค่อย ๆ พัฒนาคอนให้ไปสู่ความสุขอีก 2 ระดับต่อไป ดังนั้น ในระยะสั้น ศิลปะและวินัย จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะฝึกคนให้มีความสุขในระดับที่หนึ่งได้อย่างพอดี และแบ่งปันความสุขแก่คนอื่น ๆ ในสังคมไปพร้อม ๆ กันด้วย

2.6 ต้องเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจในหลักเศรษฐศาสตร์ปัจจุบันไปสู่แนวคิดเศรษฐศาสตร์ นวนพุทธธรรม เพราะแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์แบบทุนนิยมนั้นครอบงำความคิด เป็นทฤษฎีของคนส่วนมากในสังคม แต่แนวคิดนี้ยังมีปัญหามากมายดังกล่าวไปแล้วข้างต้น ดังนั้น พฤติกรรมของคนในสังคมจึงเป็นตามทฤษฎีนี้ ฉะนั้น ทฤษฎีนี้จึงเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมายในขณะนี้ ดังนั้น เราต้องพยายามเปลี่ยนแปลงความรู้ ความคิด ความเข้าใจหลักเศรษฐศาสตร์ที่เป็นโทษนี้ให้เป็นเศรษฐศาสตร์ที่เป็นประโยชน์ โดยอาศัยหลักพุทธธรรมมาช่วยชี้แนะแนวทางเพื่อนำไปสู่การมีเศรษฐศาสตร์นวนพุทธธรรม อันจะเป็นศาสตร์ที่สอดคล้องกับความจริงของกฎธรรมชาติ และเกิดผลในทางที่ดีแก่คนในสังคม แนวคิดเศรษฐศาสตร์นวนพุทธธรรมนั้นกล่าวไปข้างแล้ว ในส่วนที่พูดถึงปัญหา เรื่องแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ข้างต้น จะขอนำมากล่าวอีกครั้งเพื่อความชัดเจน ดังนี้ คือ

1. สิ่งแรกที่ควรรู้ คือ วิชาเศรษฐศาสตร์ จัดเป็นวินัยอย่างหนึ่งที่จะจัดเรื่องเกี่ยวกับการผลิต การบริโภคในสังคมให้สอดคล้องกับความจริงของกฎแห่งธรรมชาติ (ธรรม) เหมือนกับวินัยอย่างอื่น ๆ เช่น ในเรื่องการเมือง, สังคม เป็นต้น ดังนั้น เศรษฐศาสตร์และศาสตร์สาขาอื่น ๆ จึงมีกำเนิดมาจากจุดเดียวกัน และต้องคอยประสานเกื้อกูลกัน เพื่อนำคนในสังคมไปสู่จุดหมายเดียวกัน มิใช่การที่ต้องแบ่งแยกศาสตร์สาขาต่าง ๆ ออกจากกัน (reductionistic view) แล้วไปคนละทิศทาง ทางใครทางมัน

2. จากความเข้าใจข้อที่ 1 ทำให้เราทราบต่อไปว่า เศรษฐศาสตร์ที่ถูกต้องนั้นต้องทำงานประสานกับศาสตร์สาขาอื่น ๆ (มิใช่ครอบงำสาขาอื่น ๆ) เพื่อให้คนในสังคมมีความสุขร่วมกัน มิใช่เกิดสภาพแก่งแย่งแข่งขันกันอย่างในปัจจุบัน นั้นแสดงว่าเศรษฐศาสตร์กำลังหลงทาง

3. ต้องเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ให้ถูกต้อง คือ มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้ พัฒนาการแสวงหาความสุขของตนเองได้ว่า ความสุขของมนุษย์มิใช่เฉพาะวัตถุเท่านั้น (ดูเรื่อง "ความสุข" ในหัวข้อที่แล้วประกอบ) นอกจากนี้ ธรรมชาติของมนุษย์มิใช่มีแต่ความต้องการแบบตัณหาอย่างเดียว แต่มนุษย์พัฒนาคุณภาพความต้องการได้ เช่น ต้องการทำความดี เป็นต้น เป็นความต้องการในฝ่ายดี (ฉันทะ)

4. ในแนวคิดเรื่องบริโศค นุทธธรรมมองไปถึงการบริโศค เพื่อสนองต่อคุณค่าแท้ของบริโศค ดังนั้น การบริโศคต้องพิจารณาบริโศคแต่คุณค่าแท้ของสิ่งที่จะบริโศค คือ การบริโศคที่ทำให้เกิดคุณภาพชีวิตนั่นเอง

5. การทำงานต้องทำงานเพื่องาน และเพื่อผลของงาน มิใช่ทำงานเพื่อผลตอบแทน โดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของตัวงานและผลงาน

6. ในทางเศรษฐศาสตร์แบบพุทธธรรมธรรมชาติของคน นอกจากมีการแข่งขันแล้วยังมีการร่วมมือด้วย เป็นความร่วมมือกันในการพยายามที่จะสนองตอบต่อคุณภาพชีวิต เมื่อต้องการคุณภาพชีวิตร่วมกัน มนุษย์ก็สามารถร่วมมือกันได้ เพื่อช่วยแก้ปัญหาของมนุษย์เอง เป็นความร่วมมือแท้ มิใช่ร่วมมือเทียม

7. ค่านิยมบริโศคนั้น สามารถแก้ได้ด้วย "ความสันโดษ" สันโดษก็คือความไม่มีความต้องการเทียม แต่มีความต้องการคุณภาพชีวิต และมนุษย์จะรู้จักพอ ถ้ามีเพียงสิ่งที่สามารถทำให้เกิดคุณภาพชีวิตได้ และอีกอย่าง สันโดษจะมาพร้อมกับความเพียรเสมอ ดังนั้น เมื่อมีความสันโดษ ความจริงจังก้งงานก็จะมี การผลิตก็จะเกิดขึ้นไม่ใช่มีเฉพาะแก่บริโศค

สรุปลักษณะ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธธรรม ^{๕๐}

1. เศรษฐศาสตร์มัชฌิมา : การได้คุณภาพชีวิต

มัชฌิมาหรือทางสายกลาง กลางที่ความพอดี คือ จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน หมายถึง เป็นการได้รับความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการคุณภาพชีวิต ดังนั้น ก็จะส่งผลถึงการบริโภค ที่บริโภคด้วยความพอใจในคุณภาพชีวิต บริโภคเพื่อคุณภาพชีวิต บริโภคด้วยรู้จักเหตุผลแห่งการบริโภค มิใช่บริโภคเพื่อความพึงพอใจ นอกจากนั้น ยังมีข้อธรรมเรื่อง "โภชนเนตตณฺณตา" เป็นหลักสำหรับพิจารณาการบริโภคอยู่ด้วย ซึ่งจัดได้ว่าเป็นตัวกำหนด เศรษฐศาสตร์แนวพุทธธรรมเลย คือ รู้จักประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค คือ พอดีที่จะให้คุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ ดังนั้น คำจำกัดความเรื่องสินค้า, บริการ, การบริโภค ฯลฯ ต้องปรับความหมายใหม่ มิใช่มุ่งบริโภคให้เกิดความพอใจเท่านั้น แต่ต้องต่อท้ายด้วยว่า ... เกิดความพอใจในการที่จะได้เสริมคุณภาพชีวิตแก่ผู้บริโภค

2. เศรษฐศาสตร์มัชฌิมา : ไม่เบียดเบียนคน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

หลักเศรษฐศาสตร์ สัมพันธ์กับระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ 3 อย่าง คือ ตัวมนุษย์, สังคม, ธรรมชาติ ดังนั้น นวัตกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ต้องไม่เบียดเบียนตน และไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิต แต่ต้องไปในทางพัฒนาคุณภาพชีวิต นอกจากนั้น ต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น ต้องไม่ผลิตเพื่อให้อื่นเสียสุขภาพ หรือไม่ผลิตโยนไปทำลายป่า, สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

^{๕๐} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, 2531), หน้า 40-50.

การพยายามทำความเข้าใจหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธธรรมนี้ เป็นสิ่งสำคัญที่จะเปลี่ยนแปลงทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แบบเดิมไปสู่เศรษฐศาสตร์ที่ไม่ต้องเบียดเบียนแก่งแย่งกัน และเป็นเศรษฐศาสตร์เพื่อการได้มาซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในสังคม

ในการแก้ปัญหาหยาบละเอียดทั้งหมดที่กล่าวมา ซึ่งประกอบด้วย 2 approach นั้น ยังมีอีก approach หนึ่ง ที่พระธรรมปิฎกเสริมเข้ามาว่า เป็น approach ที่สำคัญเช่นกัน คือ approach ในเรื่อง ระบบและกลไก^{๕๑} แต่อย่างไรก็ตาม พระธรรมปิฎกกล่าวถึง approach นี้ว่าต้องเป็นความถนัดของคนอีกพวกหนึ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับทางการเมือง เรื่องของระบบและกลไกนี้ เป็นเรื่องของการนำมาใช้งาน เป็นความรู้หรือระดับหนึ่ง คือ ระดับของการประยุกต์ใช้ ซึ่งถ้าเป็นทางพุทธจะเรียกว่าเป็นอริยวินัย ซึ่งเป็นพุทธธรรมภาคประยุกต์^{๕๒}

ในอีกเหตุผลหนึ่งก็คือ เรื่องของกลไกและระบบยังเป็นเรื่องที่ต้องสัมพันธ์กับบุคคลสมัยและสภาพแวดล้อม ดังนั้น ในแต่ละยุคสมัย และในสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน ระบบและกลไกก็อาจแตกต่างกันได้ เพราะฉะนั้น จึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ในแต่ละยุคแต่ละถิ่นที่ต้องไปคิด และปรับใช้เอาเองตามหลัก หรือสาระที่เป็นตัวหลักการที่คงที่ เช่น ในสมัยพระพุทธเจ้า ท่านได้นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ นั่นคือ การตั้งระบบคณะสงฆ์ขึ้นมาเป็นตัวอย่างในการจัด

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระธรรมปิฎก, 29 มีนาคม 2538.

^{๕๒} หนังสืออริยวินัย เป็นหนังสือที่พระธรรมปิฎกมีโครงการจะเขียนขึ้นในอนาคต และเป็นหนังสือที่ใช้คู่กับหนังสือพุทธธรรม หรือกล่าวง่าย ๆ ว่า เป็นพุทธธรรมภาคประยุกต์

ระเบียบของชุมชน ซึ่งทำอย่างละเอียดและลงลึกในรายละเอียด ซึ่งเรียกว่า เป็นการจัด
วินัยนั่นเอง เพื่อเป้าหมาย คือ การเกิดผลตามวัตถุประสงค์ของธรรม

ในเรื่องประชาธิปไตยก็เช่นกัน เมื่อเรารู้ตัวธรรม คือ ตัวสาระแล้วก็มาจัดวาง
ระบบรูปแบบ วิธีการขึ้นมา เพื่อให้เป็นไปตามหลักการที่เป็นเนื้อหานั้น นั่นหมายความว่า เรา
ต้องมีความเข้าใจในเรื่อง สาระเป็นพื้นฐานก่อน มิฉะนั้น การวางระบบและกลไกจะไร้
ความหมาย ทำให้เลื่อนลอยได้ และอีกอย่างหนึ่ง ระบบและกลไกนั้นต้องเป็นความฉลาดของ
มนุษย์ในแต่ละสภาพแวดล้อมและยุคสมัยในการจะจัดรูปแบบกลไกระบบต่าง ๆ อย่างไม่ให้
ล้มเหลวผลตามจุดมุ่งหมายในเนื้อหาสาระ

ในอีกประการหนึ่งที่พระธรรมปิฎกท่านเน้นในเรื่องหลักการ และสาระเป็นสิ่งสำคัญ
ก็อย่างที่กล่าวไปแล้วในบทที่ 4 ว่าด้วยเรื่อง รูปแบบ และสาระของประชาธิปไตย นั่นคือว่า
ในปัจจุบันคนส่วนใหญ่เขามักจะพูดกันในเรื่องรูปแบบกลไกอยู่อย่างมากมาแล้ว ประกอบกับใน
เหตุผลข้างต้นที่กล่าวมาเกี่ยวกับปัญหา เรื่องยุคสมัยและสภาพแวดล้อม ดังนั้น พระธรรมปิฎก
ท่านจึงเน้นไปที่สาระและหลักการมากกว่า เรื่องระบบและกลไก และเมื่อนักวิชาการ นัก
การเมือง มีความคิดในเรื่องกลไกและรูปแบบมากมายอยู่แล้ว เขาก็หลายที่สามารถนำเอา
รูปแบบและกลไกเหล่านั้นมาตรวจสอบกับหลักการและสาระ และสามารถที่จะปรับกลไก และ
ระบบดังกล่าวให้เข้ากับหลักการและสาระได้ แต่มีข้อแม้ว่า นักวิชาการ นักการเมืองเหล่านั้น
ต้องมีความเข้าใจตัวหลักการและสาระให้ชัดเจนเสียก่อน โดยเฉพาะนักการเมือง ซึ่งเป็นผู้
ที่เกี่ยวข้อง มีอำนาจในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงโดยตรง ต้องมีความรู้และเข้าใจหลักการ
และสาระของการเมืองและประชาธิปไตยให้ถูกต้องชัดเจน มิใช่เข้าใจเนื้อหาสาระตามรูปแบบ
ที่มันเป็นอยู่ หรือเข้าใจประชาธิปไตยไม่มากไปกว่าชาวบ้านเข้าใจอย่างในปัจจุบันนี้

บทสรุป

การพัฒนาประชาธิปไตย โดยการลงมาสืบหาปัญหาที่เกิดขึ้นในความเป็นจริง เพื่อนำไปหาแนวทางในการแก้ไขให้ถูกต้อง ให้ไปสู่การมีเนื้อหาสาระของประชาธิปไตยตามที่กล่าวมาในบทที่ 4 การสำรวจปัญหานับว่ามีส่วนสำคัญในขั้นต่อมา คือ การจัดหมวดหมู่ของปัญหาจัดให้เป็นความสัมพันธ์ของปัญหาต่าง ๆ แล้ว เมื่อเห็นตัวปัญหาหลักแล้ว เราก็จะเข้าใจสภาพปัญหาได้ดีขึ้นว่า ปัญหาการพัฒนาประชาธิปไตยมีปัญหาหลักอะไรบ้าง ที่กระทบต่อสาระของประชาธิปไตย และเรายังได้เห็นปัญหาย่อยต่าง ๆ ที่เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดปัญหาหลักเหล่านั้น เราจึงพยายามที่จะแก้ที่เหตุปัจจัยเหล่านั้น โดยยึดตัวสาระและหลักการของประชาธิปไตยเป็นเป้าหมายในการแก้ไข และในการแก้ไขอาจจะแบ่งได้เป็น 2 ระยะ คือ การแก้ไขปัญหาระยะสั้น และการแก้ไขปัญหาระยะยาว และในกระบวนการแก้ไขนั้น เราจะต้องแก้ปัญหาทั้ง 3 ระดับ จึงจะครบถ้วนสมบูรณ์ ระดับทั้ง 3 ของการแก้ปัญหา มี ดังนี้

1. ระดับศีล คือ ระดับของตัวบุคคล, ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม

2. ระดับสมาธิ คือ ระดับของจิตใจของคนในสังคม ให้ยกระดับคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพ จิตใจให้สูงขึ้น และ

3. ระดับปัญญา คือ ระดับของความรู้ ความเข้าใจ ในเหตุและผล ในเหตุปัจจัย ตลอดจนไปถึงเข้าใจในหลักสัจธรรม ความจริงที่มันมีอยู่ตามธรรมชาติ เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับธรรมชาติ เข้าใจจุดมุ่งหมายของการเมืองและประชาธิปไตยที่ถูกต้อง นำไปสู่พฤติกรรมที่ถูกต้องดีงาม และสอดคล้องกับสาระ และหลักการของธรรม จนในที่สุด ความประพฤติของเขา ก็คือ การปรากฏตัวของสาระและหลักการของธรรมนั่นเอง

การแก้ไขปัญหาก็จะสามารถแก้ไขได้อย่างเด็ดขาดสมบูรณ์ เราต้องแก้ไขทั้ง 3 ระดับดังกล่าว และเราสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นวิธีการแก้ปัญหาหลักของพุทธศาสนา และถือว่าเป็นหัวใจในการแก้ปัญหาทุกปัญหาก็ว่าได้